

**40 NUMARALI KONYA ŞER'İYYE SİCİLİNE
GÖRE KONYA'DA SOSYAL HAYAT**

AHMET İLHAN AYBEK

YÜKSEK LİSANS

TARİH/YENİÇAĞ TARİHİ

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**40 NUMARALI KONYA ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE KONYA'DA SOSYAL
HAYAT**

AHMET İLHAN AYBEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH / YENİÇAĞ TARİHİ

AKADEMİK DANIŞMAN
DOÇ. DR. SADULLAH GÜLTEN

ORDU – 2017

TEZ JÜRİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 13530300008 numaralı Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik öğrencisi Ahmet İlhan AYBEK ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "40 numaralı Konya Şer'iyye Siciline Göre Konya'da Sosyal Hayat" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur. Bu çalışma Yeniçağ Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Ad-Soyad-Üniversite

İmza

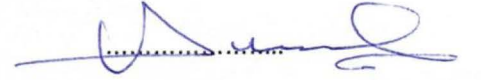
Başkan (Danışman): Doç.Dr. Sadullah Gülten

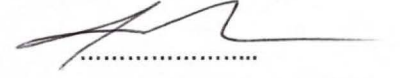
2. Danışman :

.....

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Ayşe Pul

: Doç. Dr. Alpaslan Demir

:

.....

:

.....

:

.....

Savunma Tarihi: 25/05/2017

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ*

Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak savunduğum “40 Numaralı Konya Şer’iyye Siciline Göre Konya’da Sosyal Hayat” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25/05/2017

(Ahmet İlhan, AYBEK , 13530300008)

*Form gerekli düzenlemeler yapılarak bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

Adres : Ordu Üniversitesi Cumhuriyet Yerleşkesi PK 52200 Merkez / ORDU
Tel : (0452) 226 52 67
Fax : (0452) 226 52 31

Web : <http://sbe.odu.edu.tr/>
e-mail : sbe@odu.edu.tr

ODÜ-SBE-F-48

[AYBEK, Ahmet İlhan]. [*40 Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline Göre Konya'da Sosyal Hayat*], [Yüksek Lisans], Ordu ,[2017].

ÖZET

40 numaralı defterde mahkemeye intikal eden sosyal hayata dair 128 adet belge bulunmaktadır. Bunların haricinde ekonomik ve idari yapıyla ilgili de 539 adet belge mevcuttur. İslâm ve Osmanlı hukukunun bu davalar üzerinde nasıl tatbik edildiği incelenmiştir. Teorik bilgilerin mevcut düzende ne kadar yer aldığı sicil kayıtlarından hareketle araştırılmıştır. Değerlendirdiğimiz belgelerden, tezimizin birinci kısmını oluşturan konular içerisinde en çok boşanma kayıtları karşımıza çıkmıştır. Boşanmanın yanı sıra nişanlılık ve nikâha dair kayıtlara rastlanılmaktadır. Nişan ve boşanma ile ilgili davalar yalnızca bir sorun yaşandığında mahkemeye yansımıştır.

Toplumda meydana gelen ölüm, yaralanma, küfür, hakaret, darp, hırsızlık, zina, taciz, tecavüz, içki içme gibi doğrudan toplumdaki huzuru bozacak suçları ihtiva eden belgeler de sicilde yer almaktadır. Toplum düzenini bozan bu suçlara karşı mahalle ve köy sakinleri birbirinden kefil tutulmuştur ayrıca olayların aydınlatılmasında ve yargılama sürecinde şahitliklerine başvurulmuştur. Suçları kesinleşenlere mahkemece genellikle tazir, para cezası verilirken nadiren hapis cezası verilmiştir. Osmanlı Devleti toplum düzenine özen göstermiştir, bunun da örnekleri incelediğimiz sicilde görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Konya, Şer'iyeye Sicilleri, Sosyal Hayat, Mahalle, Aile,

[AYBEK Ahmet İlhan],[Social Life in Konya According to the 40th Numbered Konya Şer'iyе Register], Ordu,[2017].

ABSTRACT

There are 128 documents related to the social life that are passed on to the court in the book numbered 40. Apart from these, there are 539 documents related to economic and administrative structure. How Islam and Ottoman law were applied on these cases has been examined. The theoretical information has been searched from the register records of how much the current level is located. From the documents we have evaluated, the most divorce records have been raised against the topics that constitute the first part of our thesis. In addition to divorce, records of engagement and marriage are found. The case for engagement and divorce is reflected in the court only when there is a problem.

Documents containing crimes that directly harm the society, such as death, injury, profanity, insult, assault, theft, adultery, harassment, rape, drinking, etc., Neighborhood and village residents have been vouchered against these crimes, which have disrupted the social order, and their witnesses have been referred to in the light of the events and during the proceedings. When the crimes are finalized, the court is usually given refusing, monetary penalty and rarely imprisonment. The Ottoman State has taken care of the social order, and the examples have been seen in our papers.

Keywords: Konya, Şer'ye Registry, Social Life, Neighborhood, Family.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı :	Ahmet İlhan AYBEK
Doğum Yeri ve Tarihi :	Almus/TOKAT 24.04.1990
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi :	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi :	Ordu Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller :	İngilizce
Bilimsel Etkinlikleri :	-
İş Deneyimi	
Uygulamalar :	-
Projeler:	-
Çalıştığı Kurumlar:	-
İletişim	
E-Posta Adresi:	ilhanaybek_90@hotmail.com
Telefon:	
İş:	-
Ev:	-
Cep:	544 674 58 10
Tarih ve İmza:	

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖZGEÇMİŞ	III
İÇİNDEKİLER	1
KISALTMALAR	2
ÖNSÖZ	3
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALARA DAİR	4
1. Şer'iyce Sicilleri	4
2. Araştırma ve İncelemeler	8
GİRİŞ	11
1. XVIII Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu	11
2. Konya Tarihi	15
3. Konya'da Mahalle	17
BİRİNCİ BÖLÜM	23
1.1. Konya'da Aile Kurumu	23
1.1.1. Ailenin Oluşumu	23
1.1.2. Nişanlılık Evresi	24
1.1.3. Evlilik	34
1.1.4. Boşanma	36
İKİNCİ BÖLÜM	52
2.1. Toplum Düzenini Bozan Suçlar	52
2.2. Ölüm ve Yaralanma Vakaları	54
2.3. Darp, Yaralama	61
2.4. Hırsızlık	72
2.5. Küfür	79
2.6. Zina, Taciz ve Tecavüz	85
2.7. İçki İçme Vakaları	94
SONUÇ	97
KAYNAKÇA	99

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen madde

a.g.t.: Adı geçen Tez

AÜHFD: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

C: Cilt

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

H: Hicri

İA: İslam Ansiklopedisi

İÜHFMD: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

KŞS: Konya Şer'iyeye Sicili

M: Miladi

OTAM: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi

s: Sayfa

S: Sayı

TSA: Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

Vd: Ve Diğerleri

ÖNSÖZ

Tarihin gün yüzüne çıkarılmasında bilgiyi bize her zaman kaynaklar sunmuştur. Tarihimize ışık tutma konusunda özellikle de Osmanlı tarihini inceleme hususunda bize geniş ve kapsamlı bilgi sunan kaynak türlerinden bir tanesi şer'iyye sicilleridir. Kadıların sorumlu oldukları kazalarda idari ve hukuki olmak üzere geniş yetkileri vardır. Bundan dolayı siciller bize sadece adli vakaları değil, bunların yanı sıra merkezden gelen ferman, hüküm gibi belgelerle, tutulduğu kazanın sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına dair zengin bilgiler sunmaktadır. Bu özelliğinden dolayı siciller, ait oldukları bölgenin sosyal hayatı, ekonomisi, idari yapısı, belediye işleri açısından geniş bilgi barındırır. Tarihimizi aydınlatan bu belgelerin saklanmasına Osmanlı döneminde büyük önem gösterilmesine rağmen, günümüze bazı şehirlerin sicilleri eksik ulaşmıştır ya da hiç ulaşmamıştır. Ama intikal edenlerin incelenip, değerlendirilmesi sosyal, iktisadi, idari ve kültürel tarihimiz açısından daha fazla bilgi edinmemizi sağlayacaktır.

40 numaralı defterde Konya'da meydana gelen sosyal içerikli olaylar incelenmiştir. Defterdeki sosyal içerikli olaylar taranıp değerlendirilerek kullanılmıştır. Ulaşılan bilgiler önceden yapılan çalışmalar ışığında değerlendirilerek Konya'nın sosyal tarihine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Çalışma iki kısımdan oluşmaktadır, ilk kısımda ailede meydana gelen sorunlar değerlendirilmişken ikinci kısımda toplumda meydana gelen ve sosyal içerikli konular ele alınmıştır. Bu sorunların büyük kısmını teşkil eden darp, yaralama, küfür, hırsızlık, tecavüz, cinayet gibi suçlardır. Toplum düzenini ve güvenliğini bozacak türden olan bu suçlara karşı mahalleli yükümlü tutulmuştur. Ayrıca bu suçlara adeta suçlarla özdeşleşmiş para, tazir ve hapis cezalarının uygulandığı görülmüştür.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında danışmanım Doç. Dr. Sadullah GÜLTEN'e bütün bu süreç boyunca verdiği emeklerden ve katkılardan dolayı teşekkür ederim. Eğitim hayatımda yeri doldurulamayacak ve emeği ödenemeyecek kadar çok olan hocam Doç. Dr. Alpaslan DEMİR'e ve Dilber DEMİR'e de teşekkürü borç biliyorum.

Ahmet İlhan AYBEK

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALARA DAİR

1. Şer'iyye Sicilleri

İslam tarihinde mahkemelerde sicil tutma geleneği Emeviler döneminde Mısır'da başlamıştır. Bu uygulama Osmanlı dönemine geldiğimizde bir gelenek icabı uygulamada yerini almıştır.¹ Ancak Osmanlı Devleti'nin devraldığı bu mirası aynen kullandığını söylemek doğru olmaz, devlet yaşadığı müddetçe aldığı mirasta gerek gördüğünde değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler her alanda olduğu gibi hukuk alanında da yer bulmuştur.² Devlet varoluşundan itibaren taşıdığı dini değerler gereği olarak bir hukuk sistemi teşkil etmiştir. Bu hukuk sistemiyle Müslümanlara ve Müslüman olmayanlara eşit şekilde her alanda bu sistemi kullanmıştır.³ Buradan hareketle Osmanlı Devleti'nin devraldığı hukuk mirasını kendine göre özel bir yapıya büründürdüğü söylenebilir. Genel hatlarıyla Osmanlı hukuku, kaynak olarak İslam hukukundan beslenmiş fakat hükümdarların şahsi yetkilerini de kullanarak ortaya koyduğu hukuk sistemini kullanmıştır.⁴ Denilebilir ki Osmanlı Devleti hükümdarın otoritesiyle şeriatı aşan bir hukuk sistemi geliştirmiştir.⁵

Osmanlı Devleti'nde hukukun gerçekleşmesinde üç organ vardır, bunlar "*kadı, kazasker ve divan-ı Hümayun*" dur. Bu üç organdan yargının tatbikinde en çok rol alan kadılık yani kadılardır.⁶ Kadı'nın tanımını yapacak olursak, "*Arapça'da kazâ (Kadâ) kökünden ism-i fail olan kâdı, bir fıkıh terimi olarak insanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer'i hükümlere göre çözümlmek için yetkili makamlarca tayin edilen kişiyi ifade eder*".⁷

Osmanlı'da kadı, beylik döneminden beri devleti temsilen fethedilen yerlere atanırdı. Kadı'nın yetkileri özetle "*mülki, beledi, mali, askeri ve adli*" alanları içerecek

¹ Mehmet Ali Güven, **33. Numaralı Konya Şer'iye Sicili (Değerlendirme ve Transkripsiyon)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006, s. 3.

² Murat Şen, "Osmanlı Hukukunun Yapısı", **Osmanlı**, C.VI. Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2000, s. 327.

³ Yusuf Halaçoğlu, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı**, TTK Yay, Ankara 1991, s. 104.

⁴ M. Akif Aydın, "Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı Ve İşleyişi", **Türkler**, C.X, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2002, s. 15.

⁵ Halil İncalcık, **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet**, Eren Yay, İstanbul 2005, s. 27.

⁶ Hasan Tahsin Fendoğlu, "Osmanlıda Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı", **Osmanlı**, C.VI, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 1999, s. 453.

⁷ Fahrettin Atar, "Kadı", **DİA**, C.24, İstanbul 2001, s. 66.

kadar geniştir. Bu yetkilere bakıldığında, bu denli geniş bir görev alanı olan başka bir memur yoktur. Sınıf olarak ilmiyeye mensuptur aynı zamanda hukukçu ve askeriye'ye dahildir. Özetle millet nazarında devletin temsilidir, devlet nazarında da milletin aynasıdır.⁸ Bir de kadı yardımcılarını naibler vardır ki bunlarda devletin ilk zamanlarından beri devletin yönettiği yerlere atadığı memurlardır, bunlar da Kadı yardımcısı yahut vekili olarak aynı görevi yaparlardı.⁹ Kadılık devleti temsil eden bir makama sahip olması hasebiyle Kadı olacakların belli özelliklere havi ve ehil olması şarttı. “*Genel olarak Kadılarda aranan vasıflar şunlardı: a) Kadıların ehliyetli olmaları, yani bâliğ, akıllı ve hür olmaları şarttır. Küçükler, bunaklar, kör, dilsiz ve sağırlar kadı olamazlardı. b) kadıların Müslüman olmaları şarttır.*” Kısaca kadılar güvenilir bilgi olarak işine vakıf, liyakatli kimselerden seçilirdi. Kadıların görev sürelerine geldiğinde ilk zamanlara dair net bilgiler mevcut değildir,¹⁰ ancak XVI yüzyılda üç yıl XVII yüzyıldan itibaren de iki yıl ve son olarak da bir yıla indirilmiştir.¹¹ Kadılar kadı askerler tarafından vazifelendirilirken, yüksek mertebeli kadılar ise vezir-i âzam tarafından görevlendirilirdi.¹² Kadılıkta erişilecek en üst rütbe ise Rumeli ve Anadolu Kazaskerliği idi.¹³ Kadıların geniş yetki ve salâhiyetlerinin olduğundan bahsettik fakat bir de bu yetkilerinin sınırları vardır. Bu sınırlar idari ve coğrafi sınırlardır, yani buldukları kaza dışındaki hiçbir yerden mesul değillerdir.¹⁴ Ayrıca “*kadı, ganimetleri taksim edemez, hazinenin mallarını ayıramaz, ordunun tertibine karışamaz, asileri katledemez, tımar topraklarını dağıtamaz, madenleri dağıtamaz; ancak devlet başkanının izniyle yapabilir.*”¹⁵ Kadıların maaşlarına bakıldığında sabit bir gelirleri yoktur, vakıf ve mahkeme gelirleriyle iâşelerini temin ederler hatta bu gelirlerden diğer mahkeme görevlilerinin maaşlarını da öderlerdi.¹⁶

Mahkeme; “*dâvâların görülüp hükme bağlandığı yer*” anlamı taşımaktadır.¹⁷ Fakat terimsel manada anlam genişler “*fıkıh terimi olarak kadıların içinde davalara baktıkları*

⁸ İlber Ortaylı, “Kadı”, **DİA**, C.24, İstanbul 2001, s. 69-70.

⁹ Mehmet İpşirli, “Naib”, **DİA**, C.27, İstanbul 2003, s. 312.

¹⁰ Abdullah Saydam, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, Kitabevi Yay, İstanbul 2014, s. 296-297.

¹¹ M. Akif Aydın, “Mahkeme”, **DİA**, C.27, İstanbul 2003, s. 343.

¹² Ahmet Mumcu, **Divan-ı Hümayun**, Phoenix Yay, Ankara 2007, s. 90.

¹³ Ziya Kazıcı, **Osmanlı'da Toplum Yapısı**, Bilge Yay, İstanbul 2010, s. 66.

¹⁴ Abdülaziz Bayındır, “Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2002, s. 69.

¹⁵ Hasan Tahsin Fendoğlu, **a.g.m.**, s. 457.

¹⁶ Ekrem Buğra Ekinci, “Osmanlı'da Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.3, S.5, 2005, s. 418.

¹⁷ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yay, Ankara 2008, s. 567.

daire ve makamı, daha teknik bir ifade ile kamu hizmeti niteliğindeki yargılama yetkisinin kullanılması için kurulmuş resmi makam ve kurumları ifade eder".¹⁸ Bu mahkemelerde bir de kadıyla beraber çalışan ve iş bölümleri olan yardımcıları vardı. Bunlar naib, şühûdu'l-hâl, çavuş, muhızır, kâtip, kassam gibi çeşitli memurlardı.¹⁹

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren mühim görülen her hususu kaydetmiş ve bunu sonraki dönemlerde oluşturduğu kurumsal yapı ile devam ettirmiştir. Bu intizamlı kayıt tutma usulü sayesinde o dönemlerde meydana gelen bütün mühim hadiseler ve halka dair her şey bir sistem dâhilinde kayıt olmuştur. Bu kıymetli olan evrak serisinden bir tanesi de sicillerdir. Tutulmasındaki titizlik göz önüne alındığında içerdiği bilgiler açısından güvenilir kaynaklardır. Tarihin geniş bir yelpazesine ışık tutmaktadır.²⁰ Araştırılmak istenen her husus, her ayrı brans hatta disiplinler arası çalışmalar için ana kaynaklar arasında siciller yer alır. Sosyal, iktisadi, hukuki, askeri, folklör ve kültür, tıp, coğrafya tarihi gibi sınırları daha çok genişletebilecek bütün tarihe dair çalışmalar için bilgiler sicillerde mevcuttur.²¹ Siciller bazen incelenen konuda eksik olan bir evrakı tamamlar, bazen de konuya farklı bakış açıları sunar. Örneğin merkezde tutulan defterlerin eksikliğini taşradaki bir yerin sicilinden temin edebilirsiniz.²²

Sözlük anlamıyla sicil; "*resmi vesikaların kaydedildiği kütük*" şeklinde bir anlam taşırken,²³ "*kadı sicilleri, kadı divanı, mahkeme kayıtları, sicillat-i şer'iyye*" gibi kullanımlarının yanı sıra genellikle bu defterlere şer'iyye sicilleri denilmektedir. Bunlar kaza merkezlerindeki mahkemelerde, kadı yahut naib tarafından tutulmuşlardır.²⁴ Ortalama bir defterin ölçüleri boyu 35-40 cm eni ise 16-17 cm den oluşmaktadır. Ancak bütün defterlerin aynı ölçü ve görünümde olduğunu söylemek mümkün değildir.

¹⁸ Fahrettin Atar, "Mahkeme", **DİA**, C.27, İstanbul 2003, s. 338.

¹⁹ M. Faruk Karacaoğlu, **1765-1768- Yılları Arasında Konya'da Sosyal Ve Ekonomik Hayat (59 Numaralı Konya Şer'iye Siciline Göre)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2008, s. 9-17.

²⁰ Yasin Taş, "Urfâ Şer'iyye Sicilleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Tarih Okulu Dergisi**, S. XVIII, Haziran 2014, s. 454-456.

²¹ Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.3, S.5, 2005 s. 190; Münir Atalar, "Şer'iyye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe", **İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi**, C.4, S.IV, Ankara 1980, s. 312-313; Özen tok, "Osmanlı Döneminde Hekim-Hasta İlişkileri (Kadı Sicillerine Göre XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", **Turkish Studies**, S.3, 2008, s. 788-789.

²² Fethi Gedikli, "Şer'iye Sicillerinin Hukuk Tarihi Açısından Önemi ve Sicillere Dayalı Araştırmalar", **Dünden Bugüne Osmanlı Araştırmaları**, İstanbul, Aralık 2007, s. 76.

²³ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 951.

²⁴ Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", **DİA**, C.39, İstanbul 2010, s. 8.

Defterlerin ebatlarının küçük olması taşıma kolaylığı sağlamayı amaçlamıştır.²⁵ Ayrıca defterlerin sayfa sayıları 10-20 den 200-300'e kadar çıkabilir ancak ortalama 100 sayfadan müteşekkil olup 400-500 civarında kayıt ihtiva etmektedir.²⁶

Fiziki görünümleri değişiklik arz eden sicillerin, yazıları tâlik veya kırması, mürekkepleri kaliteli, kullanılan kâğıtlar kuvvetlidir. Günümüze değin orijinal halini muhafaza etmiştir. Genellikle sicillerde kadıların ismi yazılır, kadı göreve başlar başlamaz bunu deftere kaydeder ve görevi bittiğinde de defteri görevi alana teslim eder ve bunu da deftere kaydettirirlerdi.²⁷ Kullanılan yazı dili, XV. yüzyıl sonlarına kadar Türkçe-Arapça karışık iken XVI. yüzyıldan sonra tamamen Türkçe kullanılmıştır.²⁸

Sicillerin içeriğine baktığımızda çok zengin bir konu ve belge çeşitliliği karşımıza çıkmaktadır. Bunların bazıları arzlar, ilamlar, hüccetler, terekeler, emirnameler, izinnameler, fermanlar, buyrulduklar, aile hukukuna dair belgelerdir. Bu belge çeşitleri birbirinden bağımsız olmalarına rağmen hepsi aynı defterde iç içe kaydedilmiştir.²⁹ XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan şer'iyeye kayıtlar XX. yüzyılın başlarına değin aralıksız tutulmuştur.³⁰ Şer'iyeye sicilleri kayıt edilme amacı ve tarzlarına göre üç ana başlıkta kabaca bir tasnifle nitelendirilebilir. “*Tereke, vekâlet, hüccet, ilâm*” gibi tek bir türe mahsus kayıtların tutulduğu defterler birinci grubu oluşturur. “*Sicill-i Mahfuz denilen bir tarafına evlenme- boşanma, bir tarafına alacak verecek, alım-satım, nafaka, vakıf, hibe, cürm-cinayet gibi mahalli olayları ve konuları sicill-i mahfuz defterlü denilen öteki tarafına da merkezden gelen ferman, buyruldu, berat, iziname gibi belgeler*” kaydedilen kısımda ikinci tür olarak değerlendirilir. Son yani üçüncü kısmı oluşturanlar ise rastgele herhangi bir tasnife tabi olunmadan deftere yazılan kayıtlardır. Bu sınıflandırma genel bir sınıflandırmadır, bu konuda kesin sınırlar çizmek mümkün değildir.³¹

Çalışmamızın ana kaynağı olan 40 numaralı Konya şer'iyeye sicili (H.1114/1115/M.1702-1703) yıllarını kapsamaktadır. Defter 290 sayfa, 667 belgeden

²⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, TTK Yay, Ankara 1988, s.109.

²⁶ Yunus Uğur, **a.g.m.**, s. 9.

²⁷ Ahmet Akgündüz, “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyeye Mahkemeleri ve Şer'iyeye Sicilleri“, **Türkler**, C.X, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2002, s. 58.

²⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 109.

²⁹ Abdülaziz Bayındır, “Osmanlı'da Yargının İşleyişi“, **Osmanlı**, C.VI, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2000, s. 432.

³⁰ Alpaslan Demir, “Konya Şer'iyeye Sicillerinde Rıza Senedi Örnekleri (1659-1749)“, **History Studies**, Enver Konukçu Armağanı, 2012, s. 31.

³¹Fethi Gedikli, **a.g.m.**, s. 189.

oluşmaktadır. Defterde tezimiz dışında 539 kayıt bulunmaktadır. Bunları çoktan aza sıralayacak olursak 170 adet mülk satışı, 169 adet tereke, 49 tane ferman, 31 tane ticaret ve borçla ilgili belge, 21 adet berat, 17 adet vakıf alakalı belge, 16 adet vergi problemlerine dair belge, 11 adet komşu köy ve ev arasındaki sınır anlaşmazlıklarına dair belge, 10 adet nafaka talebi, 10 adet merkezden gönderilen mektup, 9 tane köle, 7 adet vasi tayini, 5 adet Arapça kayıt, 5 adet tımarla ilgili kayıt, 4 tane vekâlet, 2 tane eşkıyalık, 2 adet hibe, 1 adette zaviye kayı bulunmaktadır.³² Bunlardan başka sosyal hayata dair 128 adet belge bulunmaktadır, bu belgeleri ayrıntılı şekilde tez içerisinde anlattığımız için burada değinmiyoruz. Çalışmamızda vakıf, vergi, nafaka, gibi davaları değerlendirmelerimiz içine almadık çünkü bu tip konuların sadece sosyal yönü değil bir o kadar da ekonomik yönü bulunmaktadır. Bu nedenle tezimizde sadece sosyal yönü olan belgeler değerlendirilmeye alınmıştır. Tez iki kısımdan oluşmaktadır, birinci bölümde ailenin oluşumu ve ailenin dağılmasına dair konular ele alınmıştır. Konya’da ailenin oluşmasındaki ilk adım olan nişan sürecinde neler yaşanmış, nişanlılık dönemi neden son bulmuş bu soruların cevabı aranmıştır. Evlilikler neden ve nasıl son bulmuştur, en çok hangi tür boşanma gerçekleşmiştir bu soruları cevaplamaya çalışılmıştır. Tezin ikinci kısmında, hırsızlık, darp, küfür, hakaret, tecavüz, taciz, ölüm ve yaralanma vakalarına karşı tutulmuş keşif hüccetleri gibi davalar üzerinde durulmuştur. Bu gibi hadiselerde halkın ve yargının tepkisi ne olmuş, nasıl bir yargılama süreci izlenmiş, nasıl önlemler alınmış, ne gibi cezalar verilmiş bu sorular üzerinde durulmuştur.

2. Araştırma ve İncelemeler

Konya, Anadolu’daki ilk medeniyetler döneminde ve Selçuklular, Beylikler, Osmanlılar döneminde önemli bir mevkidedir, bu bakımdan Konya tarihi üzerine yazılmış pek çok kitap, tez ve makale mevcuttur. Bu çalışmalar Konya’nın tarihini çok farklı bakış açılarından ele alarak zengin kültürünü gün yüzünü çıkarmaktadır. Bu kitaplardan konumuzla ilgili olan çalışmaları kısaca anlatmakta yarar vardır. Bunlar içerisinden ilk bahsedilmesi gereken kitapların başında İsmail Hakkı Konyalı’nın *Konya Tarihi (1997)* adlı eseri gelir ki bu eser genel Konya tarihi açısından önemlidir. Bundan başka Osmanlı klasik döneminde Konya’ya ait kitaplara örnek olarak İbrahim Solak’ın

³² KŞS

51 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (2011) adlı kitabı bulunmaktadır. Bir başka sosyal tarih açısından önemli olan eser ise Hayri Erten'in *Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Ailenin Soyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (XVII.Y.Y. İlk Yarısı) (2001)* adlı kitabıdır. Bir diğer sicil değerlendirmesi de İzzet Sak'a ait *37. Numaralı Şer'iyeye Sicili (2010)* adlı eserdir. Konya tarihi açısından önemli bir diğer çalışma ise Özer Ergenç tarafından kaleme alınan *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya (2012)* adlı eserdir.

Konya ile ilgili yapılan makale türünde çalışmalar da mevcuttur. Cemal Çetin'in Anadolu'da Kapıya Katran Sürme Vak'aları: Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Hukuki, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750) adlı çalışması vardır. Bundan başka Mehmet Altan ve Mehmet İpçioğlu'nun Şeriye Sicil Kayıtlarına Göre 1748-1749 yıllarında Konya'da Aile adlı incelemeleri bize Konya'da aile hakkında bilgiler sunmaktadır. Yine Cemal Çetin'in bir diğer çalışması olan Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları Ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750) Konya mahallesini görmemiz açısından değerlidir. Buna ilaveten Alpaslan Demir'in Konya Şer'iyeye Sicillerinde Rıza Senedi Örnekleri (1659-1749) isimli makalesi ise Konya'da hasta ve hekim ilişkilerini görmemizi sağlar. Bir başka sosyal konu içerikli makale çalışması da İsmail Kıvrım'ın Osmanlı Toplumunda Namzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Ait Konya Şer'iyeye Sicillerine Göre) adlı makalesidir. Diyanet İslam Ansiklopedisinin 26. Cildinde Tuncer Baykara, Haşim Karpuz ve Metin Tuncel tarafından ayrı ayrı yazılan üç Konya maddesi ve Milli Eğitim İslam Ansiklopedisinde Besim Darkot tarafından yazılan Konya maddesi bulunmaktadır.

Konya tarihi hususunda yapılan doktora tezleri de mevcuttur. Bunlar Yusuf Küçükdağ'ın Lale Devrinde Konya; Perihan Hazel Kaya'nın 18. Yüzyılda Konya'nın Mali Yapısı ve Merkez Maliyesi İle İlişkisi ve Muhittin Tuş'un Sosyal ve Ekonomik Açından Konya (1756-1856) adlı doktora tezleridir. Bu çalışmalar Konya'nın zengin ve araştırılmaya değer bir tarihi olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Ayrıca Konya üzerine yapılan yüksek lisans tezleri de bulunmaktadır. Bunlar içerisinde bize tarih olarak en yakın olanı Harun Er tarafından yazılan 1700-1725 Yılları Arasında Konya Mahkemesine İntikal Eden Adli Olaylar adlı yüksek lisans çalışmasıdır. Bir diğer yüksek lisans tezi de Hanife Kaplan tarafından hazırlanan 1735-1737 Yılları Arasında Konya'da Sosyal Yaşam (53 Numaralı Konya Şer'iyeye Siciline

Göre) adlı çalışmadır. Yine defter bazlı Konya sosyal tarihi üzerine yapılmış bir diğer yüksek lisans tezi de M. Faruk Karacaoğlu tarafından hazırlanan 1765-1768 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (59 Numaralı Konya Şer'iyye Siciline Göre) adlı eserdir. Bir diğer tez de Özgür Eroğlu tarafından hazırlanan 17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Konya'da İşlenen Adi Suçlar isimli yine sicillere dayalı bir araştırmadır. Mehmet Barman'ın hazırladığı 66-e Numaralı Konya Şer'iyye Siciline Göre 1792-95 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve İktisadi Hayat; Özlem Başarır'ın hazırladığı XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sosyal Tarihine Katkı: Konya 60 No'lu Şer'iyye Sicili'nin Analizi ve Tarihsel Bilgi Kaynağı Olarak Kullanımına İlişkin Bir Yöntem Denemesi örnek olarak verilebilecek diğer yüksek lisans tezleridir.

GİRİŞ

1. XVIII Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyıl başlarından itibaren asi devlet adamları, Celali isyanları, ekonomik buhranlar, uzun süren savaşlar, ordu ve idari yapıdaki bozulmalarla yüzleşmiştir.³³ Bu yüzyıl boyunca zayıf padişahlar varken, kuvvetli valide sultanlar ve dirayetli devlet adamları devletin idaresinde söz sahibi olmuştur. Bu süreç, Köprülü Mehmet Paşa'nın göreve gelmesiyle tam anlamıyla ortaya çıkmıştır ve bundan sonra da Köprülüler diye anılacak dönem başlamıştır. Köprülü özellikle Anadolu'da dolaşan başıbozukların bertaraf edilmesinde başarılı olmuştur.³⁴ IV. Mehmet, Merzifonluların üçüncü kuşağı olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yı 1676'da sadarete getirmiştir.³⁵ Rusya seferi barışla sona ermiş, Macaristan'da Avusturya'ya karşı isyan eden Tökeli İmre Osmanlı'dan yardım istemiştir. Mustafa Paşa'nın Avusturya'nın iç işlerine karışmasıyla başlayan süreç, Tökeli'nin Avusturya'ya karşı savaş açmasıyla devam etmiştir. Bu yaşananlar karşısında Avrupa'nın toplanmasını beklemeden Mustafa Paşa büyük bir orduyla Viyana'yı 1683'de kuşatmaya çıkmıştır. Mustafa Paşa'nın gerekli tedbirleri almaması ve Kırım kuvvetlerinin ihanetiyle kuşatma başarısız olarak ağır bir yenilgiyle son bulmuştur. Osmanlı Devleti Avrupa karşısında artık gerilemeye başlamış, Avrupalılar Türkleri topraklarından çıkarmak için ittifak yapmışlardır.³⁶

Viyana bozgunundan sonra Osmanlı Devleti on altı yıl boyunca Avrupa ittifakına karşı savaşmış, balkanlarda önemli topraklar kaybetmiştir. Kritik kalelerin ve toprakların kaybedilmesinde ordu, sultanı suçlu görmeye başlamıştır. Bu durum karşısında IV. Mehmet sadrazam olarak Siyavuş Paşa'yı tayin etmiştir. Halk ve ordu bu kötü gidişattan Padişahı sorumlu tutarak isyan etmesi üzerine Siyavuş Paşa IV. Mehmet'i tahttan indirerek yerine 1687 yılında III. Süleyman'ı geçirmiştir.³⁷ Osmanlı Devleti, Viyana kuşatması ile başlayan bu süreçte Avusturya, Lehistan, Venedik ve

³³ Mehmet Öz, **Kanun-i Kadimin Peşinde Osmanlı'da "Çözülme" Ve Gelenekçi Yorumlar**, Dergâh Yay, İstanbul 2010, s. 166-167; Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyânları**, Barış Yayınevi, Ankara 1999.

³⁴ Mücteba İlgürel, "Köprülü Mehmet Paşa", **DİA**, C.26, İstanbul 2002, s. 258-259.

³⁵ Abdülkadir Özcan, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa", **DİA**, C.29, İstanbul 2004, s. 246-247.

³⁶ Yılmaz Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, Faisal Finans Kurumu Yay, İstanbul 1986, s. 377-387.

³⁷ Yılmaz Öztuna, **a.g.e.**, s. 390-397; Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Yeditepe Yay, İstanbul 2009, s. 193-197.

Rusya'nın da dâhil olduğu müttefik gruba karşı on altı yıl boyunca mücadele etmiştir. Neticede savaşlar sonrasında yapılan uzun süreli görüşmeler yoluyla müttefik devletlerle 1699'da Karlofça antlaşması imzalanmıştır. Batıya karşı daima üstün olan Osmanlı Devleti ilk toprağını bu antlaşmayla kaybetmiş ve Avrupa karşısında gerilemeye başladığı ortaya çıkmıştır.³⁸

Karlofça antlaşmasına kadar on altı yıl süren uzun ve yıpratıcı savaşlar memleketin ekonomik, sosyal, askeri, idari, hukuki yönlerden ziyadesiyle yıpranmasına neden olmuştur. Devlet antlaşmadan hemen sonra içinde bulunduğu bu durumdan kendini kurtarmak için Vezir-i Azam Amcazade Hüseyin Paşa ile sorun görülen tüm yer ve alanlarda düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Bu düzenlemelerle biraz da olsa ülke içerisinde huzur ve istikrar sağlanmaya başlamıştır.³⁹ Amcazade'nin Osmanlı Devleti'ni her alanda istikrar bulmasını sağlayan çalışmaları boyunca karşısına Padişah II. Mustafa üzerinde hayli nüfuzlu olan Şeyhülislam Feyzullah Efendi muhalif olarak çıkmıştır. Feyzullah Efendi, Şehzadeliği döneminde Padişahın hocası olduğundan tahta geçtikten sonra istediği her şeyi yaptırmıştır. İlk olarak İstanbul kadılığı, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliğine oğullarını getirmesiyle atama bekleyen memurlar tarafından kendisine karşı muhalif bir grup oluşmuştur. Padişah av için Edirne'de bulunduğu sıralarda devlet idaresinin uzun zamandır Edirne'den yürütülmesi üzerine İstanbul halkından ve ordudan bir takım kimseler ayaklanmıştır. Bu isyan 1702 yılında, Amcazade Hüseyin Paşa'nın akrabası Ali Bey önderliğinde III. Ahmet'i tahta geçirmeye yönelik bir hareket olmuştur. Fakat isyancılar amaçlarına ulaşamamışlar Ali Bey öldürülmüş, Amcazade hastalanarak görevden çekilmiştir. Amcazadenin çekilmesiyle meydan tamamen Feyzullah Efendi'ye kalmıştır, Amcazade'nin yerine Feyzullah Efendi Daltaban Mustafa Paşayı getirmiştir. Feyzullah Efendi'nin yardımıyla sadrazam olan Mustafa Paşa ona karşı hareket etmesine karşın muvaffak olamamış ve 1703 yılında öldürülmüştür.⁴⁰

Daltaban Mustafa Paşa'nın hal edilmesinden sonra yine Feyzullah Efendi'nin önerdiği Rami Paşa sadrazam olmuştur. Rami Paşa göreve geldikten sonra Feyzullah Efendi tahakkümüne karşı harekete geçmiştir. Moralı, Damat Hasan Paşa ile Mustafa

³⁸ İ.Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.III/II, TTK Yay, Ankara 2011, s.163-164; Abdülkadir Özcan, "Karlofça", **DİA**, C.24, İstanbul 2001, s. 504.

³⁹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.IV/I, TTK Yay, Ankara 2011, s. 1-9.

⁴⁰ Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", **DİA**, C.12, İstanbul 1995, s. 527-528; İ.Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 15-19.

Paşa plan yaparak ordudan bazı askerlerin ulufe alamadıkları için isyan etmelerini sağlamıştır. İsyân, kısa sürede büyüyerek esnafın, öğrencilerin ve ordunun tüm kademesinin katıldığı bir hale gelmiştir. İstanbul'da bu kalkışmayı önlemeye çalışan Feyzullah Efendi yanlıları asilerce katledilmiştir. Feyzullah Efendi'nin çocuklarının evleri ve onun adamlarından olan üst düzey ricalden herkesin evleri de yağma edilmiştir. İsyân artık durdurulamaz hale gelmiş, asiler İstanbul'dan Edirne'ye doğru harekete geçmişlerdir. Bu durumda II. Mustafa Edirne'deki kuvvetlerle kendini savunmayı planlarken, onlar da asilerle birleşince onların isteklerine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Asiler II. Mustafa'yı tahttan indirip yerine kardeşi III. Ahmet'i geçirmişlerdir. Bu arada kaçmaya çalışan Feyzullah Efendi ve yandaşlarının akıbeti kötü olmuş, yakalanarak Edirne'ye getirilip ağır hakaretlere ve işkencelere maruz kalarak öldürülmüştür. Çocukları ve yakınlarının bir kısmı zindanlara atılmış bir kısmı da sürgün edilmiştir. Bu yaşananlardan sonra yeni Padişah III. Ahmet bir süre onu tahta çıkartanların güdümünde kalsa da sonra hâkimiyeti tam olarak sağlamıştır. İstanbul'dan ordu mensuplarınca başlayan isyan hareketinin bir ihtilale dönüşerek Edirne'deki Padişahın tahttan indirilmesiyle sonuçlanan bu olay tarihe Edirne Vak'ası yahut Şeyhülislam Feyzullah Efendi olayı olarak geçmiştir.⁴¹

Karlofça antlaşması sonrası III. Ahmet devletin istikrara ve huzura kavuşması için kendisini tahta getiren güç odaklarını dağıtmış, ardında da sınırlar içerisinde istikrar için çalışmıştır. Fakat bu sırada dünya siyaseti hareketli yıllar geçirmektedir. İstanbul antlaşmasıyla (1700) Azak kalesi Ruslara teslim edilmiştir. Bununla yetinmeyen Rusya, Baltık denizi üzerinden İsveç'le mücadeleye girerek Paltova savaşında (1709) İsveç'i mağlup etmiş, bunun üzerine İsveç Kralı XII. Şarl Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır, Rusya bunu İstanbul antlaşmasına aykırılık olarak değerlendirip antlaşmayı geçersiz sayması üzerine, 1711'de Osmanlı Rusya Savaşı başlamıştır. Padişah bu savaşa çok sıcak bakmasa da Azak kalesinin elden çıkmasına razı olmayan birçok devlet adamı savaş istediğinden Rusya'ya karşı savaş ilan edilmiştir. İki ordu Prut nehri kenarında karşı karşıya gelmiştir, Baltacı Mehmet Paşa izlediği taktikle Rus askerlerini nehir kenarında sıkıştırmış ve barış yapmaya mecbur etmiştir. 1711 yılında Prut Antlaşması

⁴¹ Mehmet Serhan Tayşi, **a.g.m.**, s. 527-528; İ.Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 24-38; Yılmaz Öztuna, **a.g.e.**, s. 423-424; Nicolae Jorga **a.g.e.**, s. 243-244; Abdülkadir Özcan; "Edirne Vak'ası", **DİA**, C.10, İstanbul 1994, s. 445-446.

imzalanmıştır. Osmanlı Devleti bu antlaşmayla kaybettiği yerleri başta Azak olmak üzere geri almış, ayrıca siyasi ve ekonomik ek avantajlar da sağlamıştır.⁴²

Prut savaşında elde edilen başarı Osmanlı Devleti'ne cesaret vermiştir. Karlofça ile kaybedilen Mora ve Dalmaçya kıyılarını geri alma isteğini doğurmuştur. Bu şartlar altında Osmanlı Devleti 1715'de Venedik'e karşı savaş açmıştır. Osmanlı'nın Mora'daki galibiyetinin ardından Karlofça'daki garantörlük vasfını kullanan Avusturya Osmanlılardan aldığı yerleri terk etmesini istemiştir. Bu talep Osmanlı tarafından reddedilince Avusturya da savaşa müdahil olmuştur. Silahtar Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Petervaradin'de yenilmiştir. Uzun süren savaş ve görüşmeler neticesinde iki yıl sonra üç devlet arasında Pasarofça antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı Devleti'nin toprak kazanmak amacıyla başlattığı savaş hezimetle sonuçlanmıştır, Mora alınmıştır ama Belgrad gibi kritik bir yer kaybedilmiştir. Böylece Balkanlar'daki Osmanlı varlığı ve güvenliği tehlikeye düşmüştür. Ayrıca bu antlaşma ile Avrupa ile uzun süreli bir barış evresi yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nde Lale Devri olarak adlandırılan döneme girilmiştir.⁴³

1718-1730 yıllarını içine alan bu zaman dilimine Lale Devri denilmesinin sebebi İstanbul ve civarında yoğun şekilde lale yetiştirilmesidir. Lale devri ismi sonradan tarihçiler tarafından o dönemleri anlatmak için kullanılmıştır. Bu yıllarda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadareti öne çıkmaktadır. İbrahim Paşa savaş politikasından ziyade Avrupa ile ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkileri geliştirerek Osmanlı Devleti'ni ileri bir seviyeye taşımak istemiştir. Avrupa ülkelerine elçilikler açılmış ticari ilişkiler geliştirilmiştir. Bu süreçte yapılan en önemli yenileşme hareketi olarak 1729 yılında İstanbul'da İbrahim Müteferrika tarafından açılan matbaa olmuştur. Avrupa ile gelişen ilişkiler neticesinde bilhassa mimaride Fransız tarzında boğaz civarında birçok eğlence için kasır ve saraylar yapılmıştır. Ancak başta devlet ricalinin içinde bulunduğu bu müsrif tutum ve eğlence iptilası halkın ve askerlerin hoşnutsuzluğuna neden olmuştur. Bu sırada Rusya Hazar kıyılarını işgal etmeye başlamış, ancak Fransa'nın araya girmesiyle İran'ın bazı şehirleri iki devlet arasında taksim edilerek sulh tesis edilmiştir. Fakat 1276 yılında İran'da yaşanan taht değişikliğinden sonra başa geçen Eşref Şah bu durumu kabul etmemiştir. İran Osmanlı arasında yapılan savaşı Osmanlı Devleti

⁴² Kemal Beydilli, "Prut Antlaşması", **DİA**, C.34, İstanbul 2007, s.359-361; İ.Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 65-71.

⁴³ Abdülkadir Özcan, "Pasarofça Antlaşması", **DİA**, C.34, İstanbul 2007, s. 177-181; İ.Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.132-142.

kaybetmiştir. III. Ahmet bu durumda İnan'a sefer kararı alarak bir takım yeni vergiler tahsis etmesi üzerine bir süredir bu gidişattan memnun olmayan halk, Üsküdar'da sefer için emir bekleyen ordu Patrona Halil öncülüğüyle isyan etmiştir. Çıkan bu isyanda Damat İbrahim Paşa öldürülmüş, III. Ahmet tahttan indirilmiş yerine I. Mahmut geçirilmiştir. Yapılan köşkler yağmalanmış ve tahrip edilmiştir. Böylece Lale Devri diye anılan edebi ve kültürel faaliyetlere önem verilen dönem isyancılar tarafından sona erdirilmiştir.⁴⁴

2. Konya Tarihi

Konya, adını verdiği düz bir ovanın batı cenahında, denizden yüksekliği 1000 metrenin biraz üzerinde bir bölgede kurulmuştur. Adının nereden geldiğine dair birkaç görüş vardır. Bunlardan ilki Firig dilindeki "*Kawania*" dan gelerek "*Konion*" dönüştüğü ve sonrasında Roma-Bizans çağlarında "*İkonion-İkonium*" şeklinde kullanıldığıdır.⁴⁵ Bu Bizans dönemindeki kullanımından sonra Türkler şehre hâkim olmalarıyla birlikte bunu Türkçeleştirerek Konya şeklinde kullanmaya başlamışlardır.⁴⁶ Konya tarihinin her döneminde İç Anadolu bölgesinin güneyinin başlıca yerleşim yeri ve idare merkezi olmuştur.⁴⁷

Konya M.Ö. 7000 yılında başlayarak o tarihten itibaren aralıksız pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Anadolu ilk siyasi bütünlük Hititler döneminde meydana getirilmiştir. Bundan dolayı da Konya'da Hititler dönemine ait birçok eser günümüze kadar var olmuştur.⁴⁸ Konya eski çağlardan beri Anadolu'yu boylu boyunca kapsayan Doğu dünyası ile Batı dünyasını bir araya getiren mühim ticaret yolları üzerinde bulunmuştur.⁴⁹

Bu konumundan dolayı bölgeye hâkimiyet sürekli el değiştirmiştir. Roma ardından Bizans şehre sahiplik ederken⁵⁰ bu dönemde tarih sahnesine Türklerin çıkmasıyla onların dikkati bu şehre yönelmiştir. Türkler bu şehri ilk olarak Selçuklu Komutanı

⁴⁴ Abdülkadir Özcan, "Lale Devri", *DİA*, C.27, İstanbul 2003, s. 81-84; İskender Pala, "Lale Devri", C.27, İstanbul 2003, s. 84-85; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.203-210.

⁴⁵ Tuncer Baykara, "Konya", *DİA*, C. 26, İstanbul 2001, s. 182.

⁴⁶ Yusuf Küçükdağ, *Lale Devrinde Konya*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989, s. 10.

⁴⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Enes Kitap Sarayı, Ankara 1997, s. 7.

⁴⁸ Mehmet Ali Güven, *a.g.t.*, s. 15-16.

⁴⁹ Metin Tuncel, "Konya", *DİA*, C.26, İstanbul 2001, s. 188.

⁵⁰ Yusuf Küçükdağ, *a.g.t.*, s. 10.

Afşin'in 1069'daki Anadolu seferinde kısmen fethettiler.⁵¹ Fakat şehrin tam olarak fethi ve ele geçirilmesi 1071'den sonraki süreçte yani 1073 yılında gerçekleştirilebildi.⁵² Malazgirt zaferinden sonra Türkler neredeyse bütün Anadolu coğrafyasında hâkimiyette muvaffak oldular. Fakat 1097 yılında Haçlı ve Bizans işbirliği ile gerçekleştirilen Haçlı Seferi sırasında yoğun akına karşı koyamayan Kılıçaslan İznik ardından da Eskişehir'de yenilgiden sonra devletin merkezini Konya'ya taşımıştır.⁵³ Selçukluların Moğollara mağlup olmasından sonra ortaya taht kavgaları çıkmıştır. Ülkenin II. İzzeddin Keykavus ve IV. Kılıçaslan arasında taksim edilmesinden doğan yönetim zafiyetinden faydalanan serhat bölgelerindeki Türkmenler ciddi derecede serbestlik kazandılar. Bu durumdan istifade beyliğe de adını veren Karaman oğlu Mehmet Bey sahneye çıkarak beyliğin temellerini atmış Selçukluların yıkılmasındaki boşluk dönemde Konya'ya hâkim olma sırasını Karamanoğulları devralmıştır.⁵⁴ Bu Karamanlı hâkimiyeti Osmanlı Devleti'nin bölgeye sahip olmasına kadar devam edecektir.

II. Mehmet özellikle İstanbul'u fethettikten sonra merkezi imparatorluğu kurmak için var gücüyle mücadeleye başlamıştır. Öncelik hedef Balkanlarda kalıcı bir hâkimiyet sağlamaktır, fakat bu süreçte kendisine her defasında Karamanoğulları'nın Konya ve Karaman civarındaki varlığı sorun teşkil etmiştir. Bu sorunu kökten halletmek için büyük çaplı bir harekât için ordu ile harekete geçen II. Mehmet Karaman oğullarını (1468)'de tamamen ortadan kaldırarak Konya ve Karaman'a hâkim olmasıyla Konya artık bir Osmanlı toprağı yani vilayeti olmuştur.⁵⁵ Konya Osmanlı sınırlarına dâhil olduktan sonra ilk önce Şehzade sancağı olarak taksim edilmiştir, daha sonra ise Beylerbeylik konumuna getirilmiştir. Konya'da ilk Şehzade olarak sancağa çıkan Cem Sultan olmuştur. Halkın Osmanlı idaresine ısınmasında büyük gelişmeler sağlamıştır.⁵⁶ Konya, Osmanlı idaresi süresince Karaman Beylerbeyliği'nin merkezi olmuştur. Karaman Eyaleti, "*Konya, Larende, Seydişehir, Bozkır, Beyşehir, Akşehir, Ilgın, Şücaeddin, Niğde, Anduğu, Ürgüp, Ereğli, Aksaray ve Koçhisar*" adlı idari birimlerden müteşekkil olup bu sınırlar dönemlere göre değişiklik göstermiştir.⁵⁷

⁵¹ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s.169.

⁵² Tuncer Baykara, **a.g.m.**, s. 183.

⁵³ Faruk Sümer, "Selçuklular", **DİA**, C.36, İstanbul 2009, s. 380-81.

⁵⁴ Faruk Sümer, "Karamanoğulları", **DİA**, C.24, İstanbul 2001, s. 455-56.

⁵⁵ Halil İnalçık, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I**, Türkiye İş Bankası Yay, İstanbul 2012, s. 110-114.

⁵⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, TTK Yay, Ankara 1994, s. 109.

⁵⁷ Tuncer Baykara, **a.g.m.**, s. 187.

3. Konya’da Mahalle

Mahalle, “birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir.” Osmanlı toplumunda mahalle, aileden sonra toplumun ikinci parçası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle ortak mesuliyetin hâkim olduğu, idaresine çok özen gösterilen bir idari yapıdır. Şehrin güvenliğinin sağlanmasında mahalle sakinleri etkin olarak kullanılmaktaydı. Mahalle sakinleri karşılıklı kefil yapılarak sosyal bir otokontrol mekanizması meydana getiriliyordu. Bunlara ek olarak mahalle devlet merkezi nazarında mali bir birimdi ve mahalle sakinleri bu hususta da karşılıklı denetim maksadıyla kefil olarak değerlendirilirdi.⁵⁸ Osmanlı mahallesinde en önemli devlet memuru imamlar olup her şeyden ve herkesten mesul olurlardı. Görevli oldukları mahalleye dair devletle olan tüm işlerinde onlar da mahalleliyle birlikte bulunmak zorundaydı. Gayr-i Müslim mahallelerinde ise bütün bu işlerden “haham ve papazlar” sorumluydu.⁵⁹

Osmanlı mahallesi her guruptan insanın iç içe yaşadığı bir yapıya sahip olması yanında dini gruplara ayrılmış mahalleler de bulunmaktaydı. Mahallelinin birbiri ile olan samimiyetinden dolayı mahallede ahlaki ve kanun dışı hareket etmek imkânsız hale geliyordu. Osmanlı şehirlerinin güvenliğinin sağlanmasında alınan tedbirlerden en mühimi mahalle ahalisinin birbirine kefil olmasıdır.⁶⁰ Birbirinden sorumlu olmanın getirdiği fayda ise suçluyu mahalleden uzak tutma çabasında ortak olmaktır. Mahalleli sosyal istikrar ve huzurun daimliği için vuku bulan suçları görmezden gelemezdi. Özetle mahalle ahalisi güvenliği ve huzurunu bozacak kişileri istediğinde mahalleden çıkarılmasında etkin rol almıştır. Bunu ya kurdukları sosyal baskı ya da kanuni yöntemlerle yapmışlardır.⁶¹ Bu itibarla aşağıda bahsedildiği üzere mahalle ahalisinin sosyal hayattaki yerini gösteren çok çeşitli davalar bulunmaktadır.

⁵⁸ Özen Tok, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.15, 2005, s. 155-156.

⁵⁹ Ali Murat Yel, Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mahalle”, **DiA**, C.27, İstanbul 2003, s. 325; İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, Pan Yay, İstanbul 2000, s. 18-19.

⁶⁰ Ömer Düzbakar, “Osmanlı Döneminde Mahalle Ve İşlevleri”, **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.5, 2003, s. 99-100.

⁶¹ Cemal Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları Ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)”, **History Studies**, S.6, Aralık 2014, s. 44-45.

Mahalleleri yansıtan en zengin kaynaklardan olan sicillerde mühim bilgilere ulaşılır. İncelenen defterde buna ilk örnek mahalle ahalisinin şahitliğinin bir olaydaki etkisini gösteren dava kayıdır. Konya merkezde Poladlar Mahallesi sakinlerinden Cennet bint-i Murad isimli kadın aynı mahalleden İsa ibn-i Hızır ve İbrahim bin Mustafa adlı kimselerden davacı olmuştur. Cennet mahkemede şu beyanda bulundu: beş gün önce kocam olan Mustafa bin Mehmed çift sürmek için gitti ve o evde yokken gece yarısı İsa, İbrahim ve tanımadığım iki kişi ile evimin duvarından aşır havluya girip tabhanem kapısını yıkıp içeriye girip zorla bana tecavüz ettiler. Bundan başka bir sim kuşağımı ve bir siyah potinimi çaldılar diyerek gereğinin yapılmasını isteyip şikâyetçi olmuştur. Bu durum üzerine mahkeme aynı mahalle sakinlerinden Musa bin Osman ve Ömer bin Osman adlı kimselere şahit olarak olayı sormuştur. Onlar da cevaplarında, beş gün önce gece yarısı Cennet'in evinden feryat seslerini duyup vardığımızda Cennet'in evinden İsa, İbrahim ve adlarını bilmediğimiz iki kişi kaçarlarken gördük diyerek bu olaya şahitlik ettiklerini bildirmişlerdir. Bu şahitlerin kendilerinin güvenilir insan oldukları ve şahitliklerinin makbul olduğu yönünde mahalle ahalisinden İmam Abdullah Halife bin Budak ve Murad bin Mustafa ve Osman bin El-Hac Halil ve Seyyid İvaz bin Mustafa ve El-Hac Abdurrahman bin Mehmed Bey ve Şaban bin El-Hac Mehmed ve El-Hac Osman bin Cafer ve Mustafa bin İne Bey ve Halil bin Musa ve El-Hac Cemaleddin El-Hac İsmail bin İbrahim ve Süleyman bin El-Hac Ömer ve İbrahim bin Mahmud isimli kişiler de şahitliklerini bildirmişlerdir. Ayrıca şahitler olayda adı geçenlerden İsa'nın bu tür fesatlıkları önceden yoktur şeklinde de beyanda bulunmuşlardır. Ancak mahkeme, İsa'nın da suçlu olduğunu diğer şahitlerin ifadeleriyle kabul ederek şiddetli tazir ve uzun süreli hapis vermiştir.⁶² Mahalleli tecavüz edenleri görüp tanımasa veya şahitlik etmese olay fail'i meçhul kalacak ve yapılan hırsızlık neticesindeki zararı da mahalle ahalisi ödemek zorunda olacaktı.

Bir başka taciz davasında, mahalle ahalisine suçlu bulunan kişinin genel hali sorulmuştur. Onların bu hususta verdikleri cevaplar neticesinde mahkeme kararını vermiştir. Dava kaydı, bu yönüyle mahalle sakinlerinin mahkemede verilecek bir kararda ne kadar etkili olabileceğini gösteren güzel bir örnek olmuştur. Konya'da Poladlar Mahallesi sakinlerinden olan Ayşe bint-i Ali adlı bayan aynı mahalle sakinlerinden olan Abdülkadir bin Ahmed adlı kişiden davacı olmuştur. Ayşe Hatun

⁶² KŞS, 101/2.

mahkemede Şu beyanda bulundu: Abdülkadir benim komşum olup sürekli dam üzerine çıkıp bana namahrem iken bakmaktadır. Bundan başka kocamın çırağı ile bana hitaben Ayşe'ye selam söyle benimle dost olsun diye haber gönderip, gece ben evimde otururken bacadan ve duvardaki deliklerden bana bakıp beni rahatsız etmektedir diyerek Şikâyetçi olmuştur. Bu durumda mahkeme Abdülkadir'in genel durumunu aynı mahalle ahalisinden olan Abdullah Halife bin Budak ve Murad Halife ibn-i Mustafa ve Süleyman bin Ahmed Bey ve Hasan bin Salih ve İbrahim bin Hüdaverdi ve Osman bin Bekir ve Mustafa bin Ali adlı kişilere sormuştur. Onlar da cevabında Abdülkadir'in bu tür fesatlıkları sürekli yaptığını beyan etmeleri üzerine mahkemede Abdülkadir'e tazir cezası vermiştir.⁶³ Mahalle sakinleri birbirilerinin karakterlerini, kusurlarını ya da iyi yönlerini bilecek kadar yakından tanımaktaydı. Bu aralarındaki yakınlıktan dolayı mahkemede bir kişi hakkında sergiledikleri tavırlar, söyledikleri sözler, verilen kararda etkili olmaktadır.

Mahallelinin genel ahlaka karşı tavır sergilediği bir dava kaydı da bulunmaktadır. Burada mahallede yaşanan gayri ahlaki bir davranış karşısında mahalle sakinleri toplu olarak hareket ederek, olayı mahkemeye taŐımıŐlardır. Mahalleli genel ahlaka karşı iŐlenecek suçlarda mahkeme tarafından keşif yapılmasını isteyebiliyordu. Böylece suç ve suçlu tescil ettirilmif oluyor, üstelik kendilerini oluşabilecek suç ve ceza durumundan kurtarmıŐ oluyorlardı. Konya'da Cedid-i Kurb-ı Bürde Mahallesi sakinlerinden olan Himmed Beşe bin Ali ve Osman Beşe ibn-i Musa Beşe adlı kişiler mahkemeye gelmişler, *“mahallemizde sakin Mahmud nam kimesnenin menzilinde ecanibden ve namahrem olan Yusuf nam kimesne bir oda içinde mezkur Mahmud'un zevcesi Kerime hatunla sohbet ve mcalesat üzere olmağla canib-i Şer keşif ve tahrir olunması matlubumuzdur didiklerinde”* Şeklinde bir beyanla durumu mahkemeye bildirmişlerdir. Bu durum üzerine mütesellim Habib AĞa, Seyyid Mehmed Efendi ve Siyavuş AĞa'yı bu husus için keşif heyetinin başına tayin etmiştir. Oluşturulan keşif heyeti ve mahalle sakinleri Mahmud'un evine vardıklarında, bir oda içerisinde Mahmud'un eşi Kerime'yi kendisine namahrem olan Yusuf ile birlikte bulmuşlar bu durumu keşif ve rapor edip yazmışlardır. ukadar Ali avuŐ ile birlikte tuttıkları raporlarını ve suçlularını mahkemeye bildirmişlerdir.⁶⁴ Bu talep üzerine tutulan rapor

⁶³ KŞS, 167/1.

⁶⁴ KŞS, 226/1.

neticesinde mahalle sakinleri hem gayr-i ahlaki bir duruma mahal vermemişler hem de bu işin sonunda oluşabilecek bir cezadan kendilerini uzak tutmuşlardır.

Mahalle sakinlerinin mahallede yaşanan faili belli olmayan bir olaydan sorumlu olduğunu ve verilebilecek cezaya ortak olabileceklerini yukarıda bahsetmiştik. Dava kayıtlarından hareketle mağdur olan tarafın isterse mahalle sakinlerden zararını talep edebileceği gibi, istemez ise de bunu kayıtlarda mutlaka belirtmektedir. Muhtemeldir ki mağdur taraf mahalleliden zararına ilişkin bir şey istemediğini bildirmezse, mahkeme bunu otomatik olarak talep etmektedir. Bunun için güzel bir örnek Konya’da Kadı Alimşah Mahallesi sakinlerinden olan Cemile bint-i Mahmud Beşe adlı hatunun kaybolması üzerine meydana gelmiştir. Cemile’nin eşi Hüseyin bin Halil ve büyük kızı Fatma ile mahalle sakinlerinden olan İmam Molla Ahmed ibn-i El-Hac Mahmud ve kardeşi El-Hac Mehmed Halife ve İsmail ibn-i El-Hac İbrahim ve Musa bin Veli ve Seyyid Mehmed ibn-i İsmail ve diğer Seyyid Mehmed bin Seyyid Ali mahkemeye birlikte gelmişlerdir. Mahkeme de şu beyanda bulunmuşlardır, Cemile’nin beş gün önce bir takım eşyaları komşusu Ayşe’ye verip geleyim diye evden ayrılıp geri gelmediğini ve kaybolduğunu söylemişlerdir. Bu husustan mahalle ahalisinden hiç kimseden davamız ve nizamız yoktur diye mahkemeye bildirerek kaydettirmişlerdir.⁶⁵

Tecavüz kastı ile gerçekleşen taciz olayında mahalle sakinleri suçlunun mahalleden ihraç edilmesini isteyebilir. Mahallelinin ihraç talebiyle sonuçlanan bir olay Konya’da Ahmed Dede Mahallesi’nde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Saime bint-i Sefer adlı hatun aynı mahalle sakinlerinden olan Mehmed bin Musa adlı kimseden davacı olmuştur. Saime mahkeme de şu beyanda bulunmuştur: altı gün önce ben Mehmed’in annesine iplik vermek için evlerine gittiğimde annesi ve eşi evde olmadıklarından ipliği Mehmed’e verdim. Ben evden çıkıp giderken havluda arkamdan tutup bana “*fîl-i şeni*” kastıyla saldırması üzerine feryat etmemle beni bıraktı ve bundan önce de bu tür fesatlıklar yaptı diyerek şikâyetçi olmuştur. Bu durumda mahkeme mahalle ahalisinden olan İmam Ahmed Halife ibn-i Ali ve El-Hac Ömer bin Gazi ve Veli bin Muharrem ve Mehmed bin Zeki adlı kişilere Mehmed’in durumunu sormuştur. Onlar da cevaplarında Mehmed’in yaramaz bir insan olduğunu önceden de benzer kötü işler yaptığını ve mahalle ahalisinin her birinin onun kötü halinden rahatsız olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca Mehmed’in mahalleden ihraç olunmasını istemişler hatta ihraç

⁶⁵ KŞS, 242/3.

olmazsa mahallenin dağılacağını perişan olacağını açıkça söylemişlerdir. Bu durum üzerine mahkeme mucebiyle amel olunması şeklinde karar vermiştir.⁶⁶ Bu kayıta mahkemenin ne tür ve ne miktarda ceza verdiğiine dair bir bilgi içermemektedir. Hatta Mehmed'in mahalleden ihraç olup olmadığı da bilinmemektedir.

Osmanlı hukuk sisteminde mahallenin birbirinden her durumda kefil ve sorumlu olduğunu gösteren bir olay Konya'da meydana gelmiştir. Konya'da Aksinle Mahalle'sinden İsmihan bint-i Mehmed adlı kadın babası Mehmed bin Himmeh'e verdiği vekâlet ile kocasından davacı olmuştur. İsmihan vekili yani babası mahkemeye gelerek iki gün önce kocası Nebi kızım İsmihan'ın boğazını sıkıp yumrukla darp etmiştir. O darptan dolayı kızım hasta yatmaktadır *"eğer bu hususdan fevt olursam mahalle-i mezkure ahalisinden mezkur Nebi'den gayri bir ferd ile dem ve diyetime müteallik davam yoktur"* diyerek mahkemeye bu sözlerini tasdik ettirmiştir.⁶⁷ Bu dava Osmanlı mahallesinde yaşayanların birbirinden nasıl, ne derece sorumlu ve mükellef olduklarının güzel bir örneğidir. Bu belge ile aile içi şiddet sonucu meydana gelen darp ya da faili belli olan durumlar olsa bile mağdur taraf mahalle ahalisinden dem ve diyet talebinde bulunma hakkına sahiptir, gibi bir çıkarımda bulunmak mümkündür.

Bir başka aile içi darp sonucunda mağdur kadın ve doğmamış çocuğu olmuştur. İncelenen dönemde de aile içi şiddet, bilhassa da kadına karşı şiddetin çok olduğu görülmektedir. Konya'nın Devle Mahallesi ahalisinden olan Havva bint-i Veli isimli kadın eşi Mustafa bin Receb'den davacı olmuştur. Havva mahkemede şu beyanda bulunmuştur: dört gün önce kocam Mustafa beni darp etti bundan dolayı beş aylık hamileyken bir erkek çocuk ölü doğurdum, bu olaydan dolayı yalnızca kocamdan şikâyetçiyim mahalle ahalisi ile davam ve nizam yoktur diyerek durumu mahkemeye bildirmiştir.⁶⁸ Mahkemede olayı sadece kaydetmiştir. Buradan hareketle bu tip durumlarda aile içinde yaşanmış bir hadise olsa bile mahallenin birbirinden sorumlu tutulduğunu hatta kadının istese böyle bir durumda mahalleliden davacı olabileceğini görebilmekteyiz. Bu örnek bize mahallelinin birbirinden bir aile gibi mesul olduğunu göstermektedir.

İncelediğimiz defterde mahalle ahalisinin sosyal hayattaki yerini gösteren sekiz adet kayda rastlanılmıştır. Bu kayıtlara kısaca değinmek gerekirse, bir tanesi tecavüz ve

⁶⁶ KSS, 197/2.

⁶⁷ KSS, 56/2.

⁶⁸ KSS, 144/3.

hırsızlık yapanların kaçarken mahalle ahalisi tarafından görülmeleri ve ahalinin yaptıkları şahitlik neticesinde suçlarının sabit kılınmasıdır. Bir diğesinde komşusunu taciz eden bir adamın önceden de kötü halde olduğuna mahalle sakinlerinin ortak tavır sergilemeleri, bu kişinin ceza almasını sağlamıştır. İlginç olan ise mahallede yaşanan gayri ahlaki bir fiile karşı mahalle sakinlerinin bu durumun keşfinin yapılmasını istemeleridir. Mahalle sakinlerinin birbirine kefil olduklarını, oluşacak zarara ve suça ortak gösterileceklerine en güzel örnek ise kaybolan bir kadının, kızı ve kocasının mahkemeye gelerek kimseden davacı olmadıklarını bildirerek kaydettirmeleridir. Bir diğ taciz olayında ise mahalleli suçlu kişinin ihraç olunmasını istemiştir lakin suçlunun akıbetine dair bilgiye ulaşılmamıştır. Bir diğ dava da aile içi şiddet sonucu kadın ve doğmamış çocuğu mağdur olmuştur ve bundan tüm mahallelinin sorumlu tutulabileceğine ulaşılmıştır. Yine bir kadın kocası tarafından darp edilmiş ve ölümcül derecede hastalanmıştır o kadın da sadece kocasından şikâyetçi olduğunu mahkemeye bildirmiştir. Bir önceki davalara benzer darpla alakalı fakat o yerin sakinlerini ilgilendiren başka bir olay da köyde meydana gelmiştir. Bu kayıтта köy halkı mahalle sakinleriyle eşit tutulmuştur. Konya'ya bağlı Çumra köyünde Mehmed bin Sinan ve zevcesi Şerife Halime ibnete Es-Seyyid Ahmed adlı kadın aynı köyden olan Beykar Mehmed'den davacı olmuştur. Halime mahkemeye gelerek şu beyanda bulunmuştur, Beykar Mehmed önceden beni darp etti. O darptan dolayı bende sakatlık meydana geldi. Bu husustan dolayı Beykar Mehmed den şikâyetçiyim ondan gayrı köy ahalisinden kimseden hatta kocam Mehmed'de dâhil davam ve nizam yoktur demiştir. Bütün bunları mahkemeye kaydettirmiştir.⁶⁹ Bu davadan hareketle mahalle sistemindeki gibi herkesin birbirinden sorumlu tutulması yöntemi köy ahalisi için de geçerlidir denilebilir.

⁶⁹ KŞS, 209/1.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Konya’da Aile Kurumu

1.1.1. Ailenin Oluşumu

Aileyi en geniş tanımla ifade edecek olursak; “geçimlerini ortak temin eden kişilerden oluşan ev hakkı demektir”. Terimsel bir tanımlamayla “aile, evlilik, nesep veya hısımlık gibi yollardan birbirine bağlanmış kişilerin oluşturduğu grup olarak tanımlanmaktadır”.⁷⁰ Aileler en genel manada ikiye ayrılır. İçinde barındırdığı birey sayısına göre geniş aile ve dar aile şeklinde bir ayrıma tabi tutulur. Geniş aileler tüm aile fertlerinin bir arada yaşadığı aile tipi iken, dar aileler anne-baba ve çocuklardan müteşekkildir.⁷¹

Tarihi süreçte Türk ailesini görebilmek için öncelikle İslam önce Türk ailesine bakmak gerekir. İçinde bulunduğu coğrafya ve iktisadi faaliyetlerden ötürü Türklerin yaşam biçimi geniş ailenin teşekkülüne müsait değildir. Bundan dolayı da eski Türklerde aile tipi dar ailedir ve tek eşlilik hâkimdir. Aile devletin ve milletin temel birimi kabul edilmiştir.⁷² Eski Türklerde tüm hukuk kuralları töreye göre yani yazısız olarak düzenlenmiştir. Törelere aile hukukuna dair her şeyi kapsar ve belirlerdi. Eski Türklerde ailede söz sahibi erkektir, soy babadan oğula şeklinde devam etmektedir.⁷³ Fakat kadın ailenin temel taşı olarak görülmektedir. Hayatın idamesi ve evin idaresinde her türlü vazifede erkekle beraber görev almaktadır.⁷⁴ İslam dini toplumların en temeli olarak aileyi göstermektedir. Aile kurmaya, onu sürdürmeye çalışmaları için Müslümanları teşvik etmiştir ve onlara ailelerin idaresi hususunda yükümlülükler koymuştur. Müslümanlar için mutluluğun ve huzurun kaynağı olarak aile gösterilmektedir.⁷⁵ Türklerin aile yapıları her toplumda olduğu gibi bir tekâmül sürecinden geçmiştir. Türkler İslamiyet’in doğuşundan bir yüzyıl sonra bu dinle

⁷⁰ Özlem Tüzünezer, “Türk ve İslâm Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukukî Niteliği Hakkında Bir İnceleme”, **Ankara Barosu Dergisi**, S.1, Ankara 2013, s. 128-129.

⁷¹ M. Akif Aydın, “Aile”, **DİA**, C.18, İstanbul 1989, s. 196.

⁷² İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay, İstanbul 2009, s. 228-229.

⁷³ Mehmet Mandaloğlu, “İslamiyetten Önce Türklerde Aile hukuku”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s. 135-136.

⁷⁴ M. Cihangir Doğan, “Eski Türk Ailesinin Yapısı ve Fonksiyonları”, **M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Yıl 1996, S.8, s. 78.

⁷⁵ Mehmet Aydın, “İslam’da Ailenin Yeri ve Önemi”, **Mehir**, Yaz 1998, s. 26-27.

tanışmaya başlamışlardır. Böylece yeni dinin şekillendirdiği toplumun bir parçası olan Türk ailesi de bu dini etkiden payını alarak Türk-İslam ailesi ortaya çıkmıştır.⁷⁶

Osmanlı coğrafyası geniş bir alanı kapsadığından ve etnik, dini çeşitlilik bakımından zengin olmasından dolayı tek tip bir Osmanlı ailesi tarif etmek mümkün değildir. Tüm şartlar içerisinde, Osmanlı ailesinin yapısal formunu oluşturan ana unsur coğrafya olmuştur.⁷⁷ Osmanlı ailesinin özelliklerini kısaca sayarsak, erkeklerin çok eş hakkı olmasına rağmen bunun yükü ağır olduğundan genellikle tek eşlilik hâkimdir, ortalama üç çocuklu olup toplamda hane halkı ekseri beş fertten meydana gelmektedir. Bu ailelerin evleri de birbirine benzer yapılar olup bu tip ailenin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak bir mimariye sahiptir. Klasik dönemde aile Osmanlı toplumunun tam anlamıyla temelidir.⁷⁸ İncelediğimiz defterde ilk olarak ailenin teşekkülüne ilişkin nişanlılık (namzed) sürecinin başlangıcı ve son bulmasına dair belgeler değerlendirilecektir. Evlenmeye dair belgeler de ayrıca değerlendirilecektir. Aile ile ilgili bir diğer belge türü olan boşanma yani ailenin son bulmasına dair dava kayıtları da aile ana başlığı altında incelenecektir.

1.1.2. Nişanlılık Evresi

Osmanlı ailesinin teşekkülünde İslam aile hukuku şartlarına göre hareket edilirdi. Bu bağlamda Osmanlı ailesinin şekillenmesine bu pencereden bakmak doğru olacaktır.⁷⁹ Osmanlı toplumunda ailenin oluşumunda ilk adım olarak nişanlanma yani

⁷⁶ Orhan Türkoğan, “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C.I, Ülke Yay, Ankara 1992, s. 42; İsmail Kıvrım, “XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650-1700)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s. 358-359; Hatice Sevici, **54 Numaralı Konya Şer’iye sicili’nin (1-190) Değerlendirme Ve Transkripsiyon**, Selçuk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2011, s. 32-33; Alpaslan Demir, vd., **Tokat Nikâh Defteri II**, Gece Kitaplığı Yay, Ankara 2016, s. 1-8; Alpaslan Demir, vd., **Tokat Nikâh Defteri**, Gece Kitaplığı Yay, İstanbul 2015, s. 11-12; Samettin Başol, Murat Hanılçe, “Osmanlı Ailesi Üzerine Bir Değerlendirme Ve Bibliyografya Denemesi”, **Uluslararası Aile Konferansı**, Saraybosna, Temmuz 2012, Edt; Hasan Yıldız, s. 359.

⁷⁷ İlber Ortaylı, **a.g.e.**, s.1-2.

⁷⁸ Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı Toplumunda Aile”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C.I, Ülke Yay, Ankara 1992, s. 84-88.

⁷⁹ M. Akif Aydın, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri” , **Osmanlı Araştırmaları III**, İstanbul 1982, s. 1.

(namzed) dönemi kabul edilmiştir. Sözlükteki anlamı ile namzed; “*nişanlı, sözlü, yavuklu, aday*” gibi anlamları barındırmaktadır.⁸⁰

Mutlu bir beraberlikle evliliklerini sürdürmek isteyen eşlerin mutlaka birbirlerini ve ailelerini tanıma, karşılıklı haklarını iyi bilmeleri için belirli bir süre yani tanışma evresi olmazsa olmazdır. Bu süreç için en uygun zaman dilimi olarak nişanlılık dönemi gösterilebilir. Bir diğer tabirle bu sürece hitbe; “*klasik anlamıyla belirli bir kadınla evlenme isteğini açıklayarak bunu kadına veya velisine bildirmektir*” denilmektedir. Fakat bu anlam daha geniş bir mana kazanmıştır. Kız istemeden sonra nikâha kadar geçen süreyi tarif etmek için kullanılır olmuştur. Nişanlılık evresini resmen başlatan durum ise bir takı takmaktır.⁸¹ Evlilik talebi sonunda yapılan nişanın belli bir süresi yoktur, tarafların şartlarına göre değişmektedir. Genellikle erkek evi tarafından bir süre bildirimi yapılır. Bu süre kısa tutulabileceği gibi yıllar boyu da sürebilir. Nişan bir vaattir zorunluluk değildir⁸²

Evlenme niyeti açıklanıp kendini ifade eden erkek “*hatib*” karşı taraf ise “*mahtube*” olarak zikredilir. Kız isteme safhasından sonra taraflar uygun görmüşlerse nişanlanma dönemi başlar. Bu dönem İslam hukukunda bir vaat, bir söz verme olarak nitelendirildiğinden adeta sınırları çizilmemiş taraflara bırakılmış boş bir alandır. Fakat taraflarca uygun bulunan ve evliliğe doğru ilk basamak olan nişanlanma döneminin geleneksel olarak da olsa bazı gereklilikleri mevcuttur. Bu dönemi hukuki bir bakış açısıyla izah edecek olursak iki kısma ayırabiliriz, birinci kısım nişanlılık sürecinde meydana gelenler, ikinci kısım ise nişanın bozulması gibi durumlarda ortaya çıkan durumlardır.⁸³ Nişan (Namzed), erkeğin bir kadınla evlenme niyetini kız tarafına yahut doğrudan kızın kendisine ilan etmesiyle birlikte karşı tarafın bu isteğe olumlu cevap vermesi neticesinde ortaya çıkan süreçtir. Bundan sonraki süreç söz kesme ve nişanlanmadır. Nişanın hukuki bir yönü ve dayanağı yoktur.⁸⁴ İslam hukukunda “*Hitbe*” olarak adlandırılan nişanlanma şer’iyye sicillerinde “*namzedlik*” sözcüğü ile karşılık bulmuştur.

⁸⁰ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 805.

⁸¹ Şükrü Selim Has, “Nişanın Bozulmasının Hukukî Ve Dinî/Ahlâkî Neticeleri (İslâm Hukuku ve Modern Hukuk Arasında Bir Mukayese)”, **M.U. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 30, 2006, s. 114.

⁸² M. Faruk Karacaoğlu, **a.g.t.**, s. 46.

⁸³ İzzet Sak, “Osmanlı Toplumunda Nâmzedin (Nişanın) Bozulması Ve Sonuçları (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Ait Konya Şer’iye Sicillerine Göre)”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.16, Konya, s. 493-495.

⁸⁴ İsmail Kıvrım, **a.g.m.**, s. 359.

Namzed dönemi evlilikle sonuçlanmak zorunda değildir, taraflar isterse anlaşarak iki taraflı nişanı bozarlar, isterlerse de tek taraflı vazgeçebilirlerdi.⁸⁵ Evlenme isteği karşılık bulan erkeğin nişanlısı üzerinde bazı hakları ortaya çıkar. Bunlardan en önemlisi erkeğin kadını görmesine müsaade edilmesidir. “*Bu hak sâdece erkeğe tanınmıştır. Erkek nişanlısı olan kadının ellerini, yüzünü ve ayaklarını görebilir. Kadın ise erkeği yolda, işinde veya umûmi yerlerde uzaktan görmek imkânına sahiptir*”.⁸⁶ Çiftlerin nişan merasimi mahalle ya da köy imamı ve o civarın büyüklerinin katılımıyla gerçekleştirilirdi. Bu merasimlerde bulunmak bu kişiler için bir kanuni zorunluluk veya bir dini vecibe olmayıp örf ve adetler icabı orada bulunurlardı. Ama iş nikâh safhasına vardığında şahitliklerine başvurulurdu. Nişanlılığın en önemli yaptırımı ise kıza artık kimsenin talip olamamasıydı.⁸⁷

Nişan İslam hukukunda sadece bir evlilik vaadi olarak görüldüğünden bozulmasında bir beis görülmemektedir. Fakat ortada bir söz olduğundan bozulması hoş karşılanmamaktadır. Ancak nişanın bozulmasını gerekli kılacak şartlar doğacak olursa nişanın bozulması uygun görülmüştür. Nişanın bozulması durumunda ise ortaya çıkacak hukuki problemlerin değerlendirilmesi mezheplere göre farklılık arz etse de, genel olarak problemler eğer ödenmiş ise mihrin ve var ise verilen hediyelerin akıbetinin ne olacağıdır.⁸⁸ Nişanlılık durumu bir tarafın dileğine bağlı olarak bozulabileceğini zikretmiştik. Fakat farklı din âlimleri nişanın haksız yere bozulması durumunda zarar gören tarafın zararını diğer tarafın karşılaması yönünde fikir bildirmişlerdir. Özellikle verilen hediyelerin ve mihre ilişkin yapılan ödemelerin iade ve telafi edilebiliyorsa edilmesi yönündedir. Hediyeler de mevcutsa, sarf edilmemiş ise geri verilmesi ama kullanılmış ise verilmemesi kabul görülmüştür. Fakat bu durumla ilgili hükümlerde mezheplere göre farklılıklar arz etmektedir.⁸⁹

İncelediğimiz defterde toplamda 15 adet nişanlılık (namzed) ile ilgili kayıt bulunmaktadır. Belgelerin tamamı nişanlılıkta yaşanan problem ve nişanın bozulmasıyla meydana gelen sorunlara ilişkindir. Belgelerden hareketle nişan yapılırken herhangi bir

⁸⁵ Arzu Karaslan, “Osmanlı Toplumunda Ailenin Teşekkülüne İlk Adım: Namzedlik”, **Yaşam Bilimleri Dergisi**, C.5, S.3 Batman 2015, s. 191.

⁸⁶ İzzet Sak, **a.g.m.**, s. 495.

⁸⁷ Tülay Erçoşkun, **Osmanlı İmparatorluğunda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2010, s. 27-28.

⁸⁸ Hanife Kaplan, **1735-1737. Yılları Arasında Konya’da Sosyal Yaşam (53. Numaralı Konya Şer’iyye Siciline Göre)**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2014, s. 8-9.

⁸⁹ M. Akif Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, Beta Yay, İstanbul 2012, s. 265.

kayıt tutulmadığı, sadece nişanlı iken yaşanan sorunlar sonrasında bunların çözülmesi için mahkemeye yapılan başvurular sonucu sicillere nişanlılık davalarının kaydedildiğini görülmektedir. 15 adet nişanlı ilgili kaydı kısaca bir tasnif edecek olursak dört gruba ayırabiliriz, birincisi iki tarafında rıza göstererek nişanı bozup mahkemeye ayrıldıklarını bildirmeleri ile ilgili olan kayıtlardır. İkinci ve en çok rastlanılan nişanlılık durumunun uzun sürmesinden dolayı nişanın bozulmasına ve yaşanan sorunlara dair kayıtlardır. Üçüncü grup ise kızın ailesinin nişandan vazgeçip kızlarını başkalarına nişanlama veya başkasına erkek tarafından habersiz evlendirmek (tezvic) istemeleridir. Dördüncü ve son grup ise nişanın bozulması üzerine genellikle erkek tarafının verdiği hediyeleri ve eşyaları geri almaya çalışmasına dair kayıtlardır.

İncelenen defterde nişanlılıkla alakalı kayıtlar içerisinde beş tane kayıt da hediyeler ayrıldıktan sonra problem yaratmıştır. Bunlardan bir tanesi ve genel nişanlılık olayları içinde en ilginç olanı da Konya'ya tabi Said İli Nahiyesi Ladik köyünde meydana gelmiştir. Hasan bin Bekir'in aynı köy sakinlerinden olan nişanlısı Fatma ve abisi İsmail'e karşı açtığı davadır. Hasan, nişanlısının abisi İsmail den şikâyetçidir. Hasan mahkeme de Fatma ile nikâh kıymak istememe rağmen abisi İsmail mani olmaktadır ve annesi Cennet bint-i Bayram ile birlikte de nişanı bozmak istediğimde ise verdiğim hediyeleri geri vermemektedirler diye davacı olmuştur. Ancak mahkemede *“bu hususa müteallik bir vechile mezkurdan İsmail ve Fatma ve Cennet dava ve nizam ve hak ve âlakam kalmadı”* diyerek de vazgeçtiğini bildirerek Fatma ile alakasının kalmadığını bildirmiştir.⁹⁰ Dava kaydında belirtilmemesine karşın Hasan'ın önce davacı olup sonra hak ve alacağım kalmadı diyerek anlaşıklarını belirtmiştir. Muhtemeldir ki mahkeme sürecinde verdiğini iddia ettiği hediyeleri almıştır.

Nişanlılıklar genellikle bu sürecin uzun sürmesinden kaynaklı ayrılıklarla sonuçlanır ama verilen hediyelerden doğan problemler nedeniyle bu ayrılıklar mahkemeye taşınmıştır. Konya'da Şeyh Osman Rumî Mahallesi sakinlerinden olan Gülsüm bint-i Süleyman kendisine vekil olarak Mehmed bin Osman'ı tayin ederek İbrahim bin Mehmed'den davacı olmuştur. Gülsüm'ün vekili Mehmed mahkemede: önceden İbrahim ile Gülsüm nişanlı olduklarında İbrahim ona hediye olarak tava göndermişti. Gülsüm de ona peşkir gönderdi ancak bu güne kadar İbrahim ona nikâh kıymadı ve Gülsüm başkasıyla evlenmek istediğinde ona mani olmaktadır şeklinde beyanda

⁹⁰ KŞS, 92/3.

bulunmuş ve şikâyetçi olmuştur. Bu durumu mahkeme İbrahim'e sorduğunda cevabında Gülsüm evlenmek istemedi hatta bana tavayı gönderip dilediği ile evlensin diyerek verdiği peşkiri de inkâr etti. Bunun üzerine mahkeme Gülsüm'e bu husus için yemin teklif etmiş onun da yemin etmesi üzerine mahkeme İbrahim'in davadan men edilmesine Gülsüm'ün ise dilediği ile evlenmesine karar vermiştir.⁹¹

Bu dava kaydında nişanın bozulmasının asıl bozulma sebebi nişanlılık evresinin uzun sürmesidir ama dikkat çeken kısmı verilen hediyein geri istenmesi üzerine yaşanan sorundur. Sonuç olarak sorun anlaşmayla çözülmüştür. Doğanhisar kazasına tabi Eymir köyünden Molla Halil bin El-Hac Hüseyin Gödene köyünden Raziye bint-i Abdi'den davacı olmuştur. Molla Halil mahkemede ben on iki sene önce Raziye ile nişanlanmışım, lakin hala Raziye nikâh için karşı geldi ve bunun üzerine bu ana kadar verdiğim eşyalara karşılı olarak 9 kuruş alıp davadan vazgeçtim ve kendisi ile de alakam kalmadı diyerek nişanın bozulduğunu mahkemeye bildirmiştir.⁹² Genelde kayıtlarda kız tarafı sürenin uzun sürmesini bahane ederek nişanı bozarken burada erkek tarafı bozmuştur. Çoğunlukla verilen eşyalar tazmin edilemezken Molla Halil'in verdiği eşyalar yerine 9 kuruş aldığını görüyoruz.

Bir başka örnek ise biraz daha farklılık arz eder. Konya'da Şeyh Pir Esed Medresesi Mahallesi sakinlerinden Râhime bint-i Osman aynı mahalleden Ali bin Abdullah'tan kendisine nişanlı olduğunu fakat hala akd-i nikâh etmediğini ve kendisinin de başkası ile nikâh kıymasına mani olduğunu beyan ederek şikâyetçi olmuştur. Bu şikâyet üzerine mahkeme durumu Ali'ye sorduğunda, Ali cevabında bu güne kadar Râhime'nin babasına verdiği paraları alamadığından dolayı engel olduğunu bildirmiştir. Yapılan tahkikattan sonra mahkeme Ali'nin tenbih olunmasına karar vermiştir.⁹³ Buradan şunu söylemek mümkündür ki yukarıda da zikrettiğimiz gibi hediyeler hibe sayılmış ve geri verilme de olur şeklinde değerlendirilmiştir. Muhtemelen Rahime'nin babası aldığı paraları harcadığından hukuken de verme zorunluluğu görülmedi.

İlginç bir diğer kayıтта ise nişan hediyesi verilmemesi nişanın bozulmasına sebep olmuştur. Konya'ya bağlı Sahra nahiyesine tabi İsmail köyü ahalisinden olan Hüseyin bin Hasan aynı köy ahalisinden olan Seyyid Mehmed bin Seyyid Bedel ve İbrahim Bin Veli şahitlikleriyle yine aynı köy sakinlerinden olan Arzu bint-i Veli'den davacı

⁹¹ KSS, 80/1.

⁹² KSS, 199/2.

⁹³ KSS, 201/1.

olmuştur. Hüseyin mahkemede bir süreden beri nişanlı olduklarını bildirip Arzu'nun kendisine hediye vermediğini ve kendisiyle evlenmekten geri durduğunu bildirip, Arzu'dan hiçbir hak ve davam yoktur diyerek onun istediği ile evlenebileceğini beyan edip nişanı bozduğunu ifade etmiştir. Mahkeme de bunu onaylamış Arzu ile Hüseyin arasında bir bağ kalmadığına karar vermiştir.⁹⁴

Bu kısma kadar nişanın bozulmasında ya da bozulduktan sonra mahkemeye yansımadaki asıl sebep olan nişanlılık sürecinde verilen hediyelerden kaynaklı davalar incelenmiştir. Nişanın bozulmasında bir diğer sebep ise nişanlılık süresinin uzunluğundan kaynaklı tek taraflı nişanın bozulmasının istenildiği davalardır. İncelediğimiz defterde nişanın uzun sürmesinden kaynaklanan ayrılmalara dair toplam sekiz adet dava bulunmaktadır. İlk kayıt Eski İl kazasına tabi Enek köyünden Molla Ahmet bin Himmet ve Hüsniye bint-i Emrullah arasındadır. Molla Ahmet mahkemede bir süreden beri Hüsniye ile nişanlı olduğunu fakat nikâh kıymak istediğimde Hüsniye nikâh kıymaktan vazgeçmiş ve istememiştir şeklinde bir beyanda bulunmuştur. Bunun üzerine Molla Ahmet de verdiği hediyelerden feragat ederek aralarındaki nişanlılık durumunun kalktığını bildirmiştir, ayrıca Hüsniye de aynı şekilde kendisiyle bir alakasının ve davasının kalmadığını bildirmiş ve böylece aralarında bağ kalmadığı kaydedilmiştir.⁹⁵ Genellikle bu davalarda süre miktarı ifade edilirken burada bir süreden beri tabiri kullanılmıştır. Ama muhtemelen bu süre uzundur ve kız tarafı bundan dolayı vazgeçmiştir.

Bazen nişanlılık süresi çok uzun yıllar almaktadır. Bu gibi durumlarda muhtemeldir ki çocuk yaştaki kişilere aileler arasında bir nişan ya da söz kesilme olmuştur. Konya'ya tabi Said İli nahiyesinden Ladik köyü ahalisinden Hasan bin Bekir aynı köy ahalisi olan Fatma bint-i Yusuf'tan davacı olmuştur. Hasan ben on sene önce Fatma ile nişanlanmışım ancak kendisiyle evlenmek istediğimde hala karşı gelmektedir diyerek Fatma'ya sorulup gereğinin yapılmasını istemiştir. Mahkeme bu durumu Fatma'ya sorduğunda cevabında, ben on senedir Hasan'la nişanlıyım hala nikâh kıymadı ve ben başkası ile evlenmek istediğimde mani olmaktadır demiştir. Bunun üzerine mahkeme

⁹⁴ KŞS, 18/2.

⁹⁵ KŞS, 49/2.

durumu araştırmış ve Hasan'ın davadan men edilmesine Fatma'nın dilediğiyle evlenmesine izin vermiştir.⁹⁶

Genelde nişanlılığın uzun sũresinden kız tarafı Şikâyetçi olmaktadır. Çũkũ kız tarafı talip olunan durumda olduğundan muhtemel yeni talipler ortaya çıkmıştır. Fakat Konya'da Abdũlaziz Mahallesi sakinlerinden Hasan bin Osman aynı mahalle sakinlerinden Fatma bint-i Mehmed'den yani kız tarafından, nişanın uzun sũrmesinden dolayı Şikâyetçi olmaktadır. Hasan mahkemede nişanlısı Fatma'nın babası hayatta iken beni kendisine nişanladı fakat Fatma kendisiyle evlenmek istediğinde evlenmek istemediğini söyleyerek Fatma'yı Şikâyet etmiştir. Bu durumu mahkeme Fatma'ya sorulduğunda cevabında Fatma kendisinin nikâh için rızası olmadığını söylemiş ve başkası ile evlenmek istediğini bildirmiştir. Bunun üzerine mahkeme Hasan'ın davadan men edilmesine karar verip aralarında hiç bağ kalmadığını söyleyerek Fatma'nın hũrriyetine karar verip istediğiyle evlenebileceğini bildirmiştir.⁹⁷

Anadolu'da İşlam hukukundan ziyade ananelere gũre uygulamalar mevcuttu. Kız çocukları genellikle kũçük yaşlarda velileri vasıtasıyla birilerine sũz verilmekteydi. Hatta karşılığında çeşitli değerli Őeyler alınmaktaydı. Alınan değerli Őeyler bu sũreçte sarf edilmekte kız evlilik çağına erdiğinde evlendirilmekteydi.⁹⁸ Fakat bu durum her zaman bũyle olumlu seyretmemektedir. Bu nişanlı kızlar bũyũyũp kendi kararlarını verebilecek yaşa erdiklerinde kendilerine nişanlanan erkekleri reddedip akd-i nikâh etmek istemezlerdi ve mahkeme bu istekleri doğrultusunda karar verirdi.⁹⁹ İncelenen defterde kũçük yaşta nişanlanma hadiseleri mevcuttur. Bunlardan birkaç tanesi yukarıda zikrettiğimiz kayıtlardır. Taraflar buluğa erdiklerinde nişanlılık durumunun uzun sũrmesi yahut kızın nişandan vazgeçmek istemesi gibi durumları ortaya çıkarabilirler. Bilhassa bũyle durumlarda kız nişandan vazgeçmektedir, bunun üzerine de erkek tarafı baskı yapmaktadır ancak mahkeme her zaman kızın hũrriyetinden ve dilediğiyle evlenmesinden yana olarak onları bu baskıdan koruyup nişanlılık durumunu ortadan kaldırmıştır. Bu gibi nişanlılık olaylarına sicillerde sıklıkla rastlanılmaktadır. Bũyle bir nişanlılık hadisesi Konya'nın Sahra Nahiyesinden Karkın kũyũ ahalisinden olan Huriye bint-i Mevlũd ile aynı kũyũ ahalisinden olan Mevlũd bin Mehmed arasında

⁹⁶ KŞS, 85/2.

⁹⁷ KŞS, 89/1.

⁹⁸ İlber Ortaylı, "Anadolu'da XVI. Yũzyılda Evlilik İlişkileri zerine Bazı Gũzlemler", **Osmanlı Araştırmalar I**, İstanbul 1988, s. 37-38.

⁹⁹ Tũlay Erçoskun, **a.g.t.**, s. 33.

olmuştur. Mevlüd vekili olan Es-Seyyid Mustafa Çelebi ibn-i Es-Seyyid Ali aracılığıyla davaya müdâhil olmuştur. Mahkeme de Huriye, Mevlüd ile nişanlanalı sekiz sene oldu ve hala bana “*akd-i nikâh*” etmedi diyerek Mevlüd’den şikâyetçi olmuştur. Bu durum üzerine mahkeme Müvlüd’ün vekili olan Es-Seyyid Mustafa Çelebiye iddia edilenleri sorduğunda o da cevabında, müvekkilim Huriye’ye nişanlanalı sekiz yıl oldu ve bu ana kadar nikâh kıymadı diye itiraf edip kabul etmiştir. Bunun üzerine mahkeme Mevlüd’ü davadan men ederek Huriye’nin dilediği ile evlenebilmesine izin vermiştir.¹⁰⁰ Bu kayıтта buluğa erme tabiri kullanılmamıştır. Kayıтта geçen sekiz yıllık zaman dilimi tabirini bölgenin örf ve adetleri çerçevesinde ele aldığımızda muhtemelen bu olayda da küçük yaşta iken aileler arasında bir nişan gerçekleşmiştir ve çocuklar yetişkin olduğunda bu nişan bozulmuştur demek mümkündür.

Bazen de bu uzun süreden dolayı iki tarafta nişanlılık durumundan karşılıklı anlaşarak vazgeçtiği olmuştur. Böyle davalarda da genellikle uzun sürreli nişanlı kalmak ayrılma sebebi olmaktadır. Böyle bir duruma örnek ise Doğanhisar kazasına tabii Eymir köyü ahalisinden olan Molla Halil bin El-Hac Hüseyin Gödene köyü sakinlerinden olan Raziye bint-i Abdi aralarındaki dava kayıdır. Halil mahkemede “*tarihi kitabdan on iki sene mukaddem ben mezbur Raziye’ye namzed itmişim lakin bu ana gelince mezbur Raziye bana akd-i nikâh olmamağla*” diyerek Raziye’nin evlenmeye karşı geldiğini bildirmiştir. Vekili aracılığıyla da bana bu ana değin verdiğim hediyeler karşılık olarak dokuz kuruş para verdi ve ben de aldım ve kabul eyledim demiştir. Kendisinden alacağım kalmadı ayrıca kendisi ile hiçbir alakam ve davam yoktur diyerek mahkemeye bildirmiştir. Mahkeme de bu durumu onaylamıştır.¹⁰¹ Böylece aralarındaki on iki yıllık nişanlılık süresi sorunsuz bir şekilde kapanmıştır.

Nişanlılığın süresinde sınır yoktur birkaç ay da olabilir yıllar da sürebilmektedir. Bu gibi nişanın uzun sürmesinden çoğunlukla kız tarafı rahatsız olmaktadır çünkü bu süre uzadığında yeni talipler ortaya çıkmaktadır.¹⁰² Bu tip bir dava örneğine Konya’nın Hoca Habib Mahallesinde meydana gelmişti. Mahalle sakinlerinden Ayşe bint-i Mehmed aynı mahalle sakinlerinden nişanlısı olan Mahmud’dan davacı olmuştur. Mahkeme de Mahmud’a vekâleten babası Süleyman bin Mehmed Beşe bakmıştır. Ayşe mahkemede nişanlandıktan sonra çok uzun zaman geçmesine rağmen Mahmud’un kendisine nikâh

¹⁰⁰ KŞS, 106/3.

¹⁰¹ KŞS, 199/2.

¹⁰² Hatice Sevici, **a.g.t.**, s. 34; Mehmet Altan, Mehmet İpçioğlu, “Şeriye Sicil Kayıtlarına Göre 1748-1749 Yıllarında Konya’da Aile”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 21, 2009, s. 523.

kıymamasından hem de bir başkası ile nikâh kıymaya kalktığından mani olmasından dolayı Mahmud'dan şikâyetçi olmuştur. Mahkemede bu durum Mahmud'a sorulduğunda o da bir süredir nişanlı olduklarını ve hala evlenmediklerini ikrar ve itiraf etmesi üzerine mahkeme durumu değerlendirerek, Ayşe ve Mahmud'un aralarında bir bağ kalmadığı Ayşe'nin istediği kişi ile nikâh kıyabileceği yönünde bir karar verip Mahmud'u da davadan men etmiştir.¹⁰³ Bu dava da herhangi bir zaman belirten ifade yerine uzun zaman tabiri kullanılmıştır.

Nişanlılık nikâh gibi bağlayıcı bir hükmü olan durum değildir, bundan dolayı taraflar dilediği zaman bu süreci sonlandırma haklarına sahiptirler. Nişanlılık süresinde erkek tarafı nişanlılığı uzun sürdürmesine ilaveten kız tarafının nişanı bozmasına ya da bir başkasına kızlarını nişanlama veya nikâh kıymasına da mani olmaktadır. Konya'da Şeyh Aliman Mahallesi sakinlerinden olan Ümmühan bint-i Mehmed aynı mahalle sakinlerinden olan nişanlısı Ömer bin Davud'dan davacı olmuştur. Ümmühan mahkemede Ömer ile nişanlandığımdan bu yana bana nikâh kıymadı ve ben bir başkası ile evlenmeye kalktığımda bana mani olmaktadır diyerek mahkemeden gereğinin yapılmasını istemiştir. Mahkeme Ömer'e bu durumu sorduğunda o da Ümmühan'ın anlattıklarını ikrar ve itiraf etmiştir. Bunun üzerine mahkeme Ümmühan'ın dilediğiyle nikâh kıyabileceğini aralarında hiçbir bağın kalmadığını bildirmiş ve Ömer'i davadan men etmiştir.¹⁰⁴

İncelenen belgelerden hareketle şunları söylemek mümkündür. Nişanın bozulmasındaki en büyük sebep nişanlılık süresinin uzun sürmesi üzerine genellikle kız tarafının nişanı bozma talebiyle nişanlılığın ortadan kalkmasıdır. Bu sürece etki eden muhtemel iki faktör vardır, birincisi yukarıda da zikrettiğimiz gibi kız küçükken bir erkekle nişanlanıp daha sonra kızın yaşı evlenmeye uygun hale gelmesiyle bu işe karşı çıkarak nişanı bozmasıdır. Belgelere yansımamasına rağmen muhtemeledir ki kızın yaşı geldiğinde bu birlikteliğe gönlü razı olmaz ama bir de buna ek olarak bazen daha uygun taliplerin ortaya çıkmasıyla ailelerin bunu bahane göstermiş olma ihtimalleri de vardır. Bu süreçlerden sonra nişan bozulurken en büyük problemi erkeğin kızın başkasına nikâhlanmasına mani olmaya çalışması ya da bu süreçte verdiği hediye ve paraları geri almak istenmesi oluşturur. Bu yaptığımız kısa değerlendirmeye en güzel örnek ise Konya'ya bağlı Nefs-i Hatunsaray köyünde meydana gelmiştir. Köy ahalisinden olan

¹⁰³ KŞS, 92/2.

¹⁰⁴ KŞS, 103/1.

Hasan bin İbrahim aynı köy sakinlerinden olan El-Hac Bedel bin Himmet'in küçük kızı olan Ayşe'den davacı olmuştur. Hasan mahkeme de El-hac Bedel bin himmet bana kızı Ayşe'yi bir buçuk sene önce nişanlandığını söyleyerek kendisiyle evlenmek istediğimde babası El-hac Bedel karşı çıkmaktadır diye Ayşe'nin babasını şikâyet etmektedir. Durum babasına sorulduğunda cevabında *"bu ana gelince kızım mezbur Ayşe'yi mezkur Hasan için akd-i nikâh olunmayub ve hala mezbur Ayşe'nin rızası olmamağla ben dahi akd-nikâh etmedim demiştir"*. Bunlara ilaveten Ayşe de cevabında nikâha rızam yoktur demiştir. Mahkeme de bunun üzerine Hasan'ı bu davadan men edip Ayşe'nin dilediğiyle evlenmesine izin vermiştir.¹⁰⁵

Nişanlılık durumunun uzun sürmesinden kaynaklı, karşılıklı anlaşmayla nişan bozma veya nişan bozulduktan sonra verilen hediyeler nedeniyle mahkemeye yansıyan davaları görmüştük. Bir de nişanlı iken kız tarafının erkek tarafına haber vermeden kızlarını bir başkasıyla evlendirmelerine dair kayıtlara rastlanılmıştır. İncelenen defterde bu konuya dair iki adet kayıt bulunmaktadır. Bu hususa dair ilk kayıt Rum İlinden Ruscuk kazasından olup ticaret sebebiyle Konya'da sakin olan Yivan veledi Yivan, Köstendil veledi Beğli nam zımmi arasında olmuştur. Mahkemede Yivan bir süre önce Köstendil'in kızı Disina ile namzed olmuştum fakat Köstendil benim haberim ve rızam olmadan kızını Sinan veledi Dinkara tezvic eylemiştir diye dava etmektedir. Mahkeme bu durumu sorduğunda Köstendil cevabında bir süre önce kızımı Yivana namzed etmişim fakat kızım razı olmadığından Sinan'a tezvic eyledim demiştir. Distina'ya sorulduğunda oda aynı şekilde Yivan'a rızam yoktur, ama Sinan'a rıza gösterdim demiştir. Bunun üzerine mahkeme Yivan'ın davadan men'ine Distina'nın da Sinan ile evlenmesine karar vermiştir.¹⁰⁶ Defterdeki ilk ve tek gayr-i müslim namzed davası bu kayıttır. Bu kayıttan hareketle genellikle kızlar rıza göstermeyip nişan bozarken bazen de kızlar nişanlısından habersiz bir başkası ile nikâh dahi kıymışlardır. Muhtemelen bu vakalarda asıl karar verici merci kız ailesidir, ama bu davaya özel olarak Yivan'ın uzak bir memleketten olması nişanın bozulmasına sebep olmuş olabilir.

Nişanlı kızın nişanlısından habersiz bir başkası ile evlenmesine dair bir diğer olay, Konya'da Kasap Sinan Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden Ömer bin Ahmed, Sahra Nahiyesi'ne bağlı Kara Oyuk köyü ahalisinden Ayşe'nin babası ve vekili olan Hasan Bin Himmet'ten davacı olmuştur. Ömer mahkemede Ayşe ile bir süre

¹⁰⁵ KŞS, 190/2.

¹⁰⁶ KŞS, 75/2.

önce nişanlandığını iddia etmiştir, ardından da kendisiyle evlenmek istediğinde kızın babası Hasan'ın muhalefet ettiğini belirterek Ayşe'nin babası Hasan'dan şikâyetçi olmuştur. Mahkeme Hasan'a durumu sorduğunda Hasan cevabında kızının Ömer ile bir süredir nişanlı olduğunu ama Ömer'in nikâh kıymadığını söyleyerek, kızını kardeşinin oğlu Himmed'e nikâhlandığını söylemiştir. Ayşe de bu durumu kabul ve itiraf etmesi üzerine mahkeme Ömer'in davadan men edilmesine karar vermiştir.¹⁰⁷ Bu tip davalarda her zaman mahkeme kız tarafının lehinde kararlar vermiştir. Erkek tarafı davadan men edilmiştir.

İncelediğimiz defterin tamamında 15 adet nişanlılıkla alakalı davaya rastlanılmıştır. Defterin genel ihtivası ile kıyaslandığına belge sayısı çok fazla değildir. Belgelerin hiç birisinde nişanlanma hadisesi kayıtlara yansımamıştır. Sadece nişanlılıkla alakalı bir sorun olduğunda mahkemeye başvurulmuştur. Bunun da sebebi nişanın hukuki bir yaptırımı olmamasıdır. Bundan dolayı nişan bozulmasında bile herhangi bir ceza veya tazminat mahkemece verilmemiştir. Defterdeki kayıtların genel ihtivası nişanlılıkla ilgili sorunlardan müteşekkildir. Bu sorunlar nişanlılık süresinin uzamasından doğan problemler, bazen de kız tarafının nişanı bozarak bir başkası ile evlenmek istemesine erkeğin mani olamaya çalışmasıyla ilgili yaşananlara dairdir. Nişanlı iken taraflardan birinin bir başkası ile evlenmesi halinde nişanın bozulması, nişanın bozulmasından sonra genellikle erkek tarafının verdiği hediye ve paraları geri almak istemesi, az da olsa her iki tarafın anlaşarak nişanlılık durumunu bozduklarını mahkemeye bildirmesi şeklinde sınıflandırılabilir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Müslümanlar arasında yaygın olan nişanlılık Müslüman olmayanlar arasında da bulunmaktadır.

1.1.3. Evlilik

Evlilik, insanların medenileşmeye başladığı dönemlerden itibaren insanlar arasında çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. Bu nedenledir ki bütün dinlerde evliliğe dair ayrılan kısım geniştir çünkü aile tüm medeniyetlerde toplumun temeli olarak değerlendirilmiştir. Evliliğin net bir tanımı yoktur, en genel anlamda iki insanın birlikte yaşamak için attıkları adım olarak nitelendirilmiştir. Evlilik çeşitli kutlamalarla yani

¹⁰⁷ KŞS, 122/1.

düğünlerle her toplumda her kültürde farklılıklar göstererek yapılmıştır.¹⁰⁸ Evlilik İslam dininde insani bir ihtiyaç olarak değerlendirip bir manisi yoksa insanlar için zaruri olarak gerçekleştirilmesi gözüyle bakılan şeydir. Bunun en önemli kaynağını ise İslam dinin ana kaynağı olan Kur'anı Kerimdeki evliliği teşvik eden ve aile yaşamına dair bilgiler veren ayetlerdir. İslam dini evliliği ve neticesinde oluşacak aileyi toplumun ve gelecek nesillerin temeli olarak değerlendirmektedir. Bu nedenledir ki tüm aile fertlerinin hakları ve sorumlulukları dini olarak belirtilmiştir, bunun içinde “*ahval-i şahsiye*” tabiri bir hukuk terimi olarak kullanılmıştır.¹⁰⁹

Evliliği meşru hale getiren ilk adım nikâhtır. Nikâh, “*birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki*” gibi çok kapsamlı bir anlam ifade eder. Özetle nikâha bir terimsel bir anlam verecek olursak, dinen evlenmelerine mani olmayan insanların evlenmesidir, yani eşlerin dini açıdan birbirlerine helal kılınmalarıdır.¹¹⁰ Bir nevi toplumlarda insanların kimle evlendiklerini ilan etmek, duyurmak ve çiftleri birbirlerine bağlı kılmaktır. Nikâh İslam dininde evliliğe giden yolda son adımdır, gerçekleşen evliliğin meşruiyet kazanmasıdır ve farzdır.¹¹¹ Osmanlı Devleti'nde de aile toplumun temel taşı kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti hem şer'i hukuku hem de örfi hukuku bir arada kullandığından evlilikte nikâh şer'i yönden önemli sayılmıştır. Bir dönemden sonra nikâhların devlet kontrolünde kısılmasına önem gösterilmiş belli uygulamalar getirilmiştir. Bu nikâhların kontrolünde ve kısılmalarında hem din adamı hem de devlet adamı sıfatlarıyla kadılar ve imamlar görev almışlardır.¹¹² Aslında İslam dininde nikâh kıymak için devlet kontrolü ve devlet memuru gerekmemektedir. Ancak peygamber sonrasındaki süreçte yapılan nikâhlardaki yalancı şahitlikler ve mağdur olan insanlar ortaya çıkmasından dolayı devlet doğabilecek sorunları önlemek için bu işi kontrol etmeye çalışmıştır.¹¹³

İncelenen defterde nişanla alakalı kayıt sayısı az değildir, ancak evlenmeye dair kayıt sadece iki tanedir. Evlenmeye dair ilk olay Konya'da meydana gelmiştir. Konya

¹⁰⁸ Elvin Başhan Erol, **Osmanlı Döneminde Nikâh Törenleri ve Gelinlikleri**, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2013, s. 11-14.

¹⁰⁹ Meryem Cangir (Arı), **İslam Hukukuna Göre Nikâhta Aleniyet Ve İlan Şartı**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2011, s. 12-19.

¹¹⁰ Fahrettin Atar, “Nikâh”, **DİA**, C.33, İstanbul 2007, s. 112; Alpaslan Demir, vd. **a.g.e.** s. 4-5.

¹¹¹ Hasan Şahin, **Nikâhta Rıza Ve Cebir**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, s. 6-9.

¹¹² Ziya Kazıcı, **a.g.e.**, s. 188-193.

¹¹³ Hüseyin Esen, “Kolaylık Açısından İslâm'da Nikâh”, **Dinlerde Nikâh, Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı**, İzmir, 06-08 Nisan 2012, Yay. Haz: İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz; Edt: Ömer Dumlu, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yay, İstanbul 2012, s. 58-60; M. Akif Aydın, **a.g.m.**, s. 1-9.

yakınında olan Çalıklar Mahallesi sakinlerinden Fatma'nın velisi olarak babası Mustafa bin El-Hac İvaz mahkemeye gelerek, aynı mahalle sakinlerinden olan Mehmed bin Abdullah hakkında şu beyanda bulunmuştur. Bundan on beş gün önce kızımın velisi olarak Fatma'nın da rızasıyla on beş bin akçe mihr-i müeccel ve mihr-i muaceli alarak kızımın Mehmed'i evlendirdim demiştir. Mehmed de mahkemede mihr-i müeccel ve mihr-i muaceli vererek Fatma ile evlendim diye beyanda bulunmuştur. Kızın babası Mustafa da bu durumu onaylamış ve mahkemede kabul etmiştir.¹¹⁴ Defterdeki ilk evlenme yani nikâh kaydında aile kendi arasında nikâhı kıydıktan on beş gün sonra mahkemeye bildirmeleriyle deftere yansımıştır. Yani mahkemede kadı yahut bir imam huzurunda nikâh kıyılmamıştır. Verilen mihrler ve nikâh bir nevi tasdik ettirilmiştir.

İkinci ve sonuncu evlenmeye dair kayıt Konya'da Kasap Sinan Mahallesinde meydana gelmiştir. Kasap Sinan Mahallesinden Ömer bin Ahmed, Sahra Nahiyesi'ne bağlı Karaoyuk köyünden Ayşe bint-i Hasan ile babalarının rızası ve şahitler huzurunda evlendikten sonra mahkemeye bildirmişlerdir. Ömer mahkemeye gelerek şu beyanda bulunmuştur, “*mezbur Ayşe 'yi kendüm için akd-i nikâh murad idib yirmi bin akçe mihr-i müeccel ve bir hatayi kaftan ve şam alacası ve bir atlas alacası ve bir sim kuşak ve bir iki yorgan ve bir döşek ve bir atlas alacası zibun ve bir zibun ve bir atlas örtme ve bir kat hamam esvabı mihr-i muaccel idecek oldum*” diyerek babası da evlenmemize rıza göstermiştir demiştir. Ayşe de mahkemede mihr-i müeccel ve muaccelimi bana verdi bende kendi rızama evlendim demiştir. Ayrıca aynı mahalle sakinlerinden olan Ali Bey ibn-i Ahmed ve Aksinle mahallesinden Kassam El-hac Veli bu evliliğe şahitlik ettiklerini bildirmişlerdir ve mahkeme tasdik etmiştir.¹¹⁵ Bu evlenme kaydında bir öncekinden farklı olarak verilen mihr miktarları ve şahitlerin belirtilmiş olmasıdır.

1.1.4. Boşanma

Aile toplumun ana unsurudur, bundan dolayı da dinde ve her toplumda yeri çok önemlidir. Ailede amaç ömür boyu bir ve bütün halde yaşayabilmektir. Ancak bu durum her zaman arzu edildiği gibi olmayabilir. Böyle olduğunda da insanların huzuru, mutluluğu ve güveni için bu evlilik bozulabilmektedir. İslam dini de bu boşanma

¹¹⁴ KŞS, 189/2

¹¹⁵ KŞS, 139/1

hakkını insanlara tanımıştır. Boşanma haklarına ilişkin İslam dininde kadınlara nazaran erkekler daha fazla hakka sahiptir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde de hukuk sistemi içerisinde boşanmaya dair yetkiler erkekte daha fazladır.¹¹⁶ Osmanlı Devleti'nde, devlet İslam hukuku icabı boşanma hadiselerine özen göstermiştir. İslam hukukunda boşanma da erkeğin hakkının fazla olduğunu belirtmişti, bu bağlamda İslam hukukunda boşanmanın şekline göre üç tür vardır. Bu üç tür boşanma “*tâlak, muhâla'a (hul), tefrîk*” başlıkları altında toplanmaktadır. Bu üç tür boşanmanın şartlarına, nedenlerine göre değişiklik arz etmektedir.¹¹⁷

Bu üç boşanma türünü açıklayacak olursak, talâk sözlükte “*serbest kalmak/serbest bırakmak, bağından kurtulmak/bağını çözmek*” anlamındaki *talâk* kelimesi *fıkıh terimi olarak belli lafızlarla nikâh akdinin bozulmasını ifade eder.*” Talâk sözcüğünün tanımından sonra uygulamada ne anlam ifade ettiğine baktığımızda, eşler den bir tarafın iradesiyle evliliğe son vermektir. Talâk'ın da kendi içerisinde dört türü bulunmaktadır, bunlar “*ric'î talâk*”, “*bâin talâk*”, “*sünnî talâk*”, “*bid'î talâk*” şeklinde sınıflandırılmaktadır.¹¹⁸ Bu boşanma şeklinde belli şartlar yoktur, mahkeme huzurunda olmak da gerekmez sadece “*seni boşadım, boş ol*” sözlerini kullanmak kâfidir.¹¹⁹ Kısaca bu dört talâk türüne değinecek olursak, ric'î talâkta “*koca hanımının iddet müddeti içinde yeni bir nikâha gerek kalmadan*” eşi ile birlikteliklerine devam edebilmelerine olanak sağlarken, ba'în talâk ise kesin ayrılıktır, evlenmek ancak kıyılacak nikâhla mümkündür.¹²⁰ Sünnî talâk ise “*erkeğin karısını cinsel ilişkisinin bulunmadığı temizlik döneminde boşamasıdır.*” Sünnete uygun bulunması hasebiyle bu isim kullanılmaktadır. Bid'î talâk ise “*erkeğin, karısını hayızlı yahut nişanlı iken veya cinsel ilişkide bulunduğu temizlik döneminde boşamasıdır.*” Bu boşama türü âlimlerce tartışmalıdır.¹²¹

Muhâlaa, geçimsizliğin baş gösterdiği evliliklerde çift taraflı uzlaşma, yani karşılıklı rıza ile ayrılmadır. Genellikle de kadınların sosyal ve iktisadi haklarından vazgeçerek ya

¹¹⁶ Saadet Maydaer, “Klâsik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma (Bursa Şer'iyeye Sicillerine Göre)”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.16, S.1, 2007, s. 299-301.

¹¹⁷ İsmail Kıvrım, “17. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayıntâb Örneği: Talâk, Muhâlâ'a ve Tefrîk)”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011, s. 375-389.

¹¹⁸ H.İbrahim Acar, “Talâk”, **DİA**, C.39. İstanbul 2010, s. 496-499; Sema Gökbayır, **Osmanlı Hukuk Sisteminde Fıkıhın Belirleyiciliği Erzincan Şer'iyeye Sicilleri Evlenme-Boşanma Kayıtları Örneği (Günümüz Erzincan'ı İle mukayeseli)**, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), Erzincan 2013, s. 26-38.

¹¹⁹ M. Akif Aydın, “Osmanlı Hukukunda Kazâi Boşanma (Tefrîk)”, **Osmanlı Araştırmaları V**, İstanbul 1986, s. 1.

¹²⁰ Saadet Maydaer, **a.g.m.**, s. 303.

¹²¹ H.İbrahim Acar, **a.g.m.**, s. 499.

da tavizler vererek gerçekleştirdikleri boşanmadır. Bu nedenledir ki en çok uygulanan ve sicillerde örneğine en sık rastlanan boşanma türüdür. Daha çok kadınların başvurduğu bir usuldür. Sonuçları itibariyle de erkeklerinde razı olduğu bir boşanmadır.¹²²

Tefrik, “iki şeyi birbirinden ayırmak” anlamını ihtiva ederken, “*fıkıhta kadının mahkemeye başvurması üzerine hâkim kararıyla evliliğe son verilmesini yani kazâi boşanmayı ifade eder.*” Genellikle kadınların isteğiyle bu tip boşanmalar gerçekleşir.¹²³ Bu tür boşanmalar da kocanın isteyip istememesini önemi yoktur, olay mahkemeye intikal ettikten sonra hüküm mahkemeye aittir. Kadı için esas evlilikteki sağlık, maddi problemler ve geçimsizlik gibi sorunların olup olmadığıdır, bunlar üzerinden kararını verir.¹²⁴

Ailenin teşekkülünde temel nikâhsa, bozulmasında da boşanma vardır. 40 numaralı Konya sicil defterini incelediğimizde sosyal olaylar bağlamında boşanma yani evliliğin sona erdirilmesini de başlıklarımız içerisine aldık. Evliliğin sona erdirilmesi hangi şartlarda olmuş, eşler boşanma kaynaklı bir mağduriyet yaşamış mı, evliliği sona erdiren durumlar nelerdir. Hangi tür boşanmalar yaşanmıştır ve hangi tür boşanma daha çok yaygındır. Boşanma isteği hangi tarafın isteğiyle daha çok gerçekleştirilmiştir. Gerçekleşen boşanmalarda yuvanın dağılmasında hangi sebepler daha etkili olmuştur. Boşanma eşlere ne gibi sorumluluklar yüklemiştir, bu tür sorulara yanıt bulmaya çalışılmıştır. İnceldiğimiz defterde toplam 25 adet boşanma ile ilgili dava kaydı bulunmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu muhâlaa dediğimiz yani eşlerin karşılıklı olarak anlaşması ile boşanma sınıfa girmektedir, diğerleri ise farklı şekil ve sebeplerden kaynaklı diğer türdeki boşanmalardır. Boşanmalar en sık eşler arasındaki geçimsizlikten kaynaklanmaktadır. Muhâlaa ile boşanmanın yanı sıra talâkla boşanma da kayıtlar arasında yer almaktadır. Birde küçük yaşta evlendirilip ama büyüyünce eşini istemeyen ve bu nedenle boşamak isteyenlerin açtığı davalarda vardır. Bazen boş ol iddiasında olanlar olmuştur. Bütün bunlar boşanma başlığı altında değerlendirilerek Konya’da ailelerin durumu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

¹²² Saadet Maydaer, **a.g.m.**, s. 311-312; Ali Yüksek, “İslam Aile Hukukunda Boşanma Yetkisi Ve Kadının Boşanması”, **Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.7, S.32, s. 347-348.

¹²³ H. İbrahim Acar, “Tefrik”, **DİA**, C.40, İstanbul 2011, s. 277.

¹²⁴ M. Akif Aydın, **a.g.m.**, s. 2-4.

Evlilik iyi yürümediği takdirde hem kadın hem de erkek için ve hatta çocuklar için mutlu bir yuvadan söz etmek pek mümkün değildir. Huzursuzluğun, geçimsizliğin hatta bazen aile içi şiddetin baş gösterdiği durumlarda Osmanlı döneminde eşler boşanma haklarını kullanmışlardır, bunlarda şer'iyeye sicillerine çok sayıda yansımıştır. Bu davalar içerisinde en sık rastlanılan boşanma tipi muhâlaa diye nitelendirilen eşlerin anlaşarak gerçekleştirdikleri boşanmalardır. Bu tip boşanmalarda yine en çok boşanma sebebi ise defterde geçen tabirle “*hüsn-i zindegâni ve musâfât olmamağla*” yani günümüz tabiriyle şiddetli geçimsizlik kaynaklı boşanmalar olmuştur. Bu boşanmalarda genellikle kadınlar öne çıkarak boşanabilmek için bazen nafakalarından ve bazen de diğer tüm haklarından hatta çocuklarının velayetlerinden dahi vazgeçmişlerdir. Buradan hareketle şunları söylemek mümkündür, geçimsizlik meydana geldiğinde erkekler boşanma yetkilerini kullanmayarak kadınları muhâlaa'ya zorlamaktadır. Çünkü böyle olursa verecekleri nafaka ya da mihirden kısmen çoğu zaman da tamamen kurtulmaktaydılar.

Defterdeki ilk muhâlaa kaydı Konya merkezde Ulu Irmak Mahallesinde verilen bir vekâletle gerçekleştirilmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Ahmed bin Abdullah aynı mahalle sakinlerinden olan Ahmed Bin Mahmud ve Civâr-ı Mevlânâ Mahallesi sakinlerinden olan Ahmed ibn-i El-Hac Mehmed şahitlikleriyle vekâletini Es-Seyyid Abdülmutf Ali ibn-i Es-Seyyid Süleyman Efendi'ye vermiştir. Ahmed mahkemede vekili aracılığıyla eşi olan Fatma bint-i Emrullah'a karşı dava açmıştır. Ahmed “*ahir diyara*” giderken eşi ile münazaa etmiştir, Ahmed vekiline eğer ben beş ay içinde gittiğim yerden dönmezsem eşim Fatma'yı vekilim olarak mihirini ve nafakasını vererek muhâlaa ile boşa demiştir. O günden bu güne bir sene sekiz ay geçmiştir ve Ahmed ahir diyardan gelmemiştir, bende üzerime aldığım vekâlet icabı eşine nafakasını ve mihirini vererek boşadım dilediğiyle evlenebilir demiştir. Fatma'da bunları alıp kabul ettiğini belirtmiştir. Mahkeme de bu boşanmayı tasdik etmiş ve kaydetmiştir.¹²⁵

Bazen boşanma gerçekleşikten sonra yapılan şikâyetler neticesinde boşanma davalarının mahkemeye intikal ettiğini görmekteyiz. Bu gibi davalarda genelde alınamayan haklar talep etmektedirler. Konya'da Südcü Zokağı Mahallesi sakinlerinden olan Ayşe bint-i Halil önceden kocası olan Mehmed bin Nebi'den davacı olmuştur. Ayşe mahkemede Mehmed önceden benim kocamdı ve aramızda geçimsizlik baş

¹²⁵ KŞS, 12/1.

göstermişti. On yedi gün önce bana eziyet ederek ağızımdan burnumdan kan gelene kadar dövdükten sonra bana bir kil buğday ve bir kilim ve bir keçe ve birkaç ev eşyasını teslim etti, ben de bunları kabul etmem üzerine muhâlaa ile beni boşamıştır. Ancak ben o an “*ikrâh*” ile bunları kabul ettim, mihr-i müeccelimi ve nafakamı da talep ederim diyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkemede bu durumu Mehmed’e sorduğunda o da cevabında sekiz bin akçe mihr-i müecceli olduğunu kabul edip iki bin akçesini önceden verdiğini söyleyip iki bin akçe değerinde bir dana verdiğini geri kalan dört bin akçeyi ise muhâlaa esnasında eşinin almaktan vazgeçtiğini söylemiştir. Bunun üzerine mahkeme bu durumu soruşturmak için aynı mahalle sakinlerinden olan Murad Halife bin Mustafa ve Abdülkadir bin Abdullah’ın şahitliklerine başvurmuştur. Onlarda cevaplarında on yedi gün önce Ayşe bizim huzurumuzda Mehmed’den bir kil buğday, bir kilim, bir keçe ve birkaç ev eşyasını alıp kabul etti diye şahitliklerini bildirmeleri üzerine mahkeme Ayşe’nin davadan men edip davayı kapatmıştır.¹²⁶

Bir diğer kayıta vekil aracılığıyla gerçekleştirilen boşanmaya dair bir kayıttır. Konya’da Sahip Ata Mahallesi sakinlerinden olan Fatma Hatun eşi olan Osman bin Emin’den davacı olmuştur. Fatma Hatun’un kocasının yerine mahkemeye vekili olarak Es-Seyyid İbrahim gelirken şahit olarak da Osman bin Sadullah ve diğer Osman bin Mustafa gelmiştir. Fatma mahkemede Osman benim eşimdi ancak aramızda geçimsizlik vardır diyerek, eşim bana “*bir sim kuşağımı ve bir Haleb alacası sade ve bir peştimalimi*” vererek altı bin akçe olan mihr-i müeccelimden ve nafakamdan vazgeçip kabul etmem üzerine beni muhâlaa ile boşamıştır. Bende bunları aldım ve kabul ettim eşim ile aramda hiçbir dava ve sorun kalmamıştır. Hatta hiçbir alacağında yoktur diyerek mahkemeye bildirmişlerdir. Mahkemede bu durum üzerine boşanmalarını kabul edip tasdik etmiştir.¹²⁷

Nafaka talebinden vazgeçerek meydana gelen boşanmalarda genellikle kadın tarafı hem haklarından vazgeçerek boşanma talep eden hem de olayı mahkemeye taşıyan taraf olmuştur. Boşanmak isteyen kadın, vekil veya şahit bulunmadan da boşanma isteğini dile getirebilmiştir. Konya’da Aksinle Mahallesi sakinlerinden olan Âlime bint-i Nasuh adlı kadın kocası olan Mehmed bin Mehmed’den davacı olmuştur. Âlime mahkemede bir süredir aralarında geçimsizlik olmasından dolayı kendisi on iki bin akçe mihr-i müeccelinden vazgeçerek, bir kaftan, bir sim kuşak ve bir alaca ve bazı eşyaları almıştır,

¹²⁶ KŞS, 73/2.

¹²⁷ KŞS, 88/1.

hatta nafakasından dahi vazgeçmiştir. Bütün bu şartları kabul ettiğini eşi ile hiçbir alacak davası kalmadığını ve alakasının da kalamadığını beyan etmiştir. Eşi Mehmed'de aynı şekilde aramızda bir bağ ve kendisinden bir davam kalmadı diyerek alakasını kestiğini bildirmiştir. Ayrıca dilediğiyle evlenebileceğini söyleyerek mahkemenin de onayı ile boşanmışlardır.¹²⁸

Bazı durumlarda erkek muhâlaa ile karısını boşamış olsa bile kadın olayı mahkemeye taşımış ve bildirmiştir. Konya'da Nehr-i Kefür Mahallesi sakinlerinden Saliha bint-i Abdullah adlı kadın kocası olan Yusuf bin Abdullah'dan davacı olmuştur. Saliha mahkemede aralarının bir süredir bozulduğunu ve geçinemediklerini bildirmiştir. Eşinin kendisine yedinde olan mihr-i müeccelinden üç bin akçe verip ve eşyamanın bir kısmından verip bende bunları alıp kabul ettim, böylece nafakamdan vazgeçtim eşim de beni muhâlaa etti demiştir. Aramızda bir bağın kalmadığını ayrıca eşimden dava ve alacağım yoktur diye mahkemeye bildirmiştir. Mahkemede bunları kabul edip tasdik etmiş ve boşanmışlardır.¹²⁹ Bu gibi bir sorun olmasa da mahkemeye yansıyan boşanma davası, muhtemel sorunlar yaşamamak için mahkemeye taşınarak deftere kaydedilmiştir.

Kadınlar mahkemeye gitmeyerek vekâleten birisini görevlendirmiş ve böylece boşanabilmiştir. Konya'da Debbağhane Mahallesi sakinlerinden olan Havva bint-i El-Hac Receb adlı kadın vekili olan Mehmed Halife ibn-i Musa aracılığıyla eşi İsmail Beşe bin Sefer'den davacı olmuştur. Şahit olarak da mahkemede El-Hac Ahmed bin El-Hac İbrahim ve Receb Beşe bin Ali'de mahkemeye katılmışlardır. Havva vekâleten Receb Beşe'yi mahkemeye göndererek kocası olan İsmail ile bir süredir aralarında "*hün-i zindegâni ve musâfât olmamağla*" diyerek eşi İsmail'in Havva'ya mihr-i mücceli yerine yirmi bir guruş verdiğini onun da kabul ettiğini bildirmiştir. Böylece İsmail karısını muhâlaa ile boşamıştır. Havva da bunu kabul edip İsmail'den hiçbir hak alacağı ve davası kalmadığını bildirmiştir. Mahkemede bunları kabul edip boşanmalarını onaylamıştır.¹³⁰

Bazı davalarda boşanma hadisesi gerçekleşikten sonra meydana gelen durumlardan dolayı boşanma davaları mahkemeye yansımıştır. Bu durum bilhassa muhâlaa ile gerçekleşen boşanmalarda ve genellikle boşanmanın kendi özelliğinden kaynaklı

¹²⁸ KŞS, 101/1.

¹²⁹ KŞS, 143/2.

¹³⁰ KŞS, 166/2.

olmuştur. Konya’da Poladlar Mahallesi sakinlerinden olan Ayşe bint-i Bekir hatun önceden kocası olan Herdemşeh bin Mehmed’den davacı olmuştur. Ayşe mahkemede şu beyanda bulunmuştur, otuz gün önce Herdemşeh benim kocam iken aramızda geçimsizlik meydana gelmesiyle Herdemşeh benim bütün nafakam ve mihr-i müeccelinden vazgeçmem ile beni nuhâlaa ederek boşamıştır. Ancak bana hala eşiymişim gibi muamele etmektedir diyerek gereğinin yapılmasını mahkemeden istemiştir. Mahkeme durumu Mehmed’e sorduğunda, onun bu iddiaları inkâr etmesi üzerine mahkeme mahalle ahalisinden olan İmam Abdullah Halife ibn-i Durak ve Mahmud bin Bekir adlı kişilerin şahitliğine başvurmuştur. Onlarda cevaplarında otuz gün önce bizim huzurumuzda Herdemşeh karısı Ayşe’yi tüm haklarından feragat etmesiyle muhâlaa ile boşadı bizde buna şahitlik ederiz diye beyanda bulunmuşlardır. Bunun üzerine mahkeme Herdemşeh’i Ayşe’ye karısı gibi davranmaktan ve davadan men etmiştir.¹³¹ Bu olayda da mahkemeye gerek duymadan anlaşarak boşanma gerçekleşmiştir, ancak sonrasında yaşanan problemler neticesinde olay mahkemeye yansımıştır. Bir önceki kayıta kadının kocası ile sorunsuzca boşanmalarına rağmen tüm boşanma şartlarını belirterek mahkemeye kaydettirmişti, bunun asıl sebebinin bu davada yaşanan problemlerden daha iyi anlayabiliyoruz.

Anlaşarak boşanmalarda kadının boşanmayı talep etmesi daha sık görülmektedir. Kadınlar bu gibi durumlarda genellikle nafakasından ve diğer haklarından vazgeçmiştir. Bazı davalarda kadın hem nafakadan hem de çocuklarının velayetinden dahi vazgeçebilmiştir. Konya’da Dedemoğlu Mahallesi sakinlerinden Fatma bint-i İbrahim vekâletini Seyyid Osman bin Abdullah’a vererek, mahalle sakinlerinden olan Molla Mustafa bin Ali ve Molla Süleyman bin Mahmud’da şahit olarak mahkemeye göndererek kocası olan İbrahim bin Mahmud’dan davacı olmuştur. Fatma’nın vekili mahkemede kocası olan İbrahim ile aralarında bir süredir geçimsizlik baş gösterdiğinden kendisinden boşanmak istediğini bildirmiştir. Nafaka ve mihr-i müeccelinden vazgeçerek hatta küçük oğulları Halil ve Süleyman ve küçük kızları Ayşe ve Rahime’yi kocası İbrahim’e teslim edip, bütün haklarından feragat ederek “*bir akça ve bir habbe hak ve alâkâm ve dava ve nizam kalmadı*” diyerek muhâlaa ile boşanmışlardır. Mahkemede kabul edip tasdik etmiştir.¹³² Bu belge ışığında kadınların boşanmak istediklerinde nafaka, mihr, eşya ve hatta çocuklarından bile feragat

¹³¹ KŞS, 132/1.

¹³² KŞS, 175/1.

ettiklerini görebiliyoruz. Burada bir evliliğin gerçekten şiddetli bir geçimsizliğe dönüştüğünde, insanlar için o dönem şartlarında maddi kıymetleri olan mal ve paralardan ve hatta bu örnekte gördüğümüz gibi çocuklarından bile vazgeçebilmiştir.

Boşanmak isteyen kadın, bazen mahkemeye gelmeden de bütün haklarından vazgeçerek muhâlaa talep ederek boşanabilmiştir. Konya’da İbn-i Tûti Mahallesi sakinlerinden olan Saime bint-i İvaz önceden eşi olan Ömer bin Hasan’dan davacı olmuştur. Saime mahkemede bir süredir aramızda geçimsizlik ortaya çıkmıştı, yirmi gün önce mihr-i müeccelimden ve nafakamdan feragat ederek eşinden muhâlaa talep ettim oda bana “ *icazetin yedinde olsun*” dedi. Bende evden çıkıp kendisiyle “*kat-i alâka eyledim*” ve başkasının evinde kalmaktayım demiştir. Kendisinde evinde oturmaktadır ben ona karışmıyorum fakat o bana bir başkası ile nikâh kıymaya kalktığımda mani olmaktadır diye kendisine sorulmasını isteyerek şikâyet etmiştir. Mahkeme bu beyan üzerine durumu Ömer’e sorduğunda bir süredir geçinemediklerini, karısının bütün haklarından vazgeçerek kendisinden boşanma talep ettiğini kendisinin de bunu kabul ederek boşadığını ve yirmi gündür de evinde kalmadığını itiraf etmiştir. Mahkeme bu durumda Ömer’le Saime’yi muhâlaa edip Ömer’in Saime’ye karışamayacağı ve aralarında bağ kalmadığını bildirip ve Ömer’in tenbih olunmasına karar vermiştir.¹³³

Bir diğer örnekte yine Konya’dan Kalenderhane Mahallesi sakinlerinden Ümmühan bint-i El-Hac Mustafa adlı hatunun eşi olan Abdullah bin Abdulla’a boşanma talebiyle mahkemeye bildirmesidir. Ümmühan mahkeme de aramızda hoşnutsuzluk meydana geldi ve eşim Abdullah’dan mihr-i müeccelim olan on bin akçe ve nafakamdan bir sim kuşak ve bir bayağı kaftanımı aldım o da beni muhâlaa etmek istiyor demiştir. Ümmühan da mahkeme de bunları kabul edip kat-i alaka eylediğini söyleyerek kendisinden bir davası ve alacağının kalmadığını söylemiştir. Mahkemede bu durumu kabul edip boşandıklarını onaylayarak kabul etmiştir.¹³⁴ Bu dava örneğinde ise kendi aralarında anlaşmalarına rağmen mahkeme huzurunda ve tasdik ederek boşanmayı tercih etmişlerdir.

Boşanmalar sadece Müslümanlar arasında olmamış, gayr-i Müslimler arasında da meydana gelmiştir. Defterde bir tane gayr-i Müslim arasında meydana gelmiş boşanma

¹³³ KŞS, 178/2.

¹³⁴ KŞS, 116/3.

kaydı mevcuttur. Mahkeme zimmiler için yaptığı boşanma davalarında da Müslümanlar için kullandığı terimsel tabirleri kullanması ise ilginçtir. Larende kazası Ümmi Hoca Mahallesi sakinlerinden olan ve hala Konya'da Çinioğlu mahallesinde misafir olarak sakin olan Mardrus veledi Avanos zevcesi olup Topraklık Mahallesinde mütemekkin olan Meryem bint-i Tilli'ye açtığı boşanma davasıdır. Mardrus mahkemede bu ana değin Meryem'in eşi olduğunu fakat aralarında bir zamandır geçimsizlik hâsıl olduğundan eşi Meryem hakkı olan nafaka ve mihr-i müeccelinden sadece on iki altın alarak vazgeçti ve birbirimizden kat-i alaka eyledik diyerek muhâlaa ettiklerini mahkemeye bildirmiş, ayrıca dilediği ile evlenebileceğini de bildirmiştir. Meryem de aynı şekilde kendisinden hakkı olan mihr-i müeccelinden ve nafakasından vazgeçerek boşandıklarını ve kendisi ile alakası kalmadığını ve dilediği ile evlenebileceğini bildirmiştir. Son olarak da hem Avanos'un babası Mardrus hem de Meryem'in babası Tilli aynı şekilde beyanda bulunarak bu ana gelince çocuklarımızın evliliğinden ve tüm haklarımızdan vazgeçtik diyerek iki tarafında alakaları kalmadığını ve aralarında herhangi bir niza olmadığını ayrıca tarafların diledikleriyle evlenebileceklerini bildirmiştir. Mahkeme de iki tarafın boşandıklarını ve alakaları kalmadıklarını kararı vermiştir.¹³⁵ Bu tek ama kıymetli gayr-i Müslim boşanma kaydı, bizim için ilginç ve zengin bilgiler sunmuştur. Yukarıda zikrettiğimiz boşanma kayıtları tamamen Müslümanlara aitti, bu kayıta Müslümanlardan farklı olarak sadece kadının nafaka ve mihr hakkı olmadığını kocasının da kadından mihr ve nafaka hakkı olduğu görülmüştür. Hatta kayın pederlerde olaya dâhil olarak bizlerde kat-i alâka eyledik demişlerdir yani onlarda herhangi bir boşanma hadisesinde hak talep etmeleri ihtimal dâhilin de mi sorusunu akla getirmiştir.

Kadınlar boşanmak istediklerinde bizzat yahut vekilleri aracılığıyla mahkemeye gelerek geçinemediklerini beyan edip bazen tüm haklarından çoğu zaman ise nafaka ya da mihrlerinden feragat ederek muhâlaa talep ederek boşanmışlardır. Ama bu anlaşarak boşanmalar bazen de erkeğin talebiyle olmaktaydı, bunla ilgili ilk örnek Konya'nın Sahra Nahiyesi'ne tabi Beykâri köyünde meydana gelmiştir. Köy sakinlerinden Ahmet bin Mevlüd eşi olan Mümine bint-i Receb'e karşı boşanma davası açmıştır. Ahmet mahkemede bundan önce Mümine eşim olup lakin aramızda geçimsizlik ve hoşnutsuzluk meydana gelmiştir. Bundan dolayı eşim Mümine'ye dört bin akça mihr-i

¹³⁵ KŞS, 62/2.

müeccelini verip, bir de nafakası yerine bir alaca siyah ve bir zibun ve bir sim kuşak ve bir yorgan ve bir peştamal ve iki çenber ve dört eldiven çenberleri verdim. Bir de babasına önceden yirmi guruş vermişim diyerek kendisini muhâlaa ettiğini beyan etmiştir. Ayrıca dilediği kimseyle evlenebilir diyerek boşandıklarını bildirmiştir, mahkemede bunu tasdik etmiştir.¹³⁶ Erkeğin mahkemeye gelerek boşanma talebini bildirerek ve sonrasında hangi şartlarda boşandıklarını tasdik ettirmesi açısından ilginç bir örnek olmuştur.

Bir diğer erkeğin boşanma davası açarak boşanma talebinin mahkemeye bildirdiği örnek de Konya'da Gökteş Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden Mustafa bin Nurullah ve karısı Fatma bint-i Osman'ın aralarında meydana gelen geçimsizlikten dolayı açtıkları boşanma davasıdır. Mustafa mahkemede eşi Fatma'ya mihr-i müeccelinin ve nafakasının yerine bir yorgan ve bir kumaş ve bir sim kumaş ve bir taraklı tabir olunan kumaş ve kaftan vererek muhâlaa etmek istemiştir. Fatma'da bunları kabul etmiş aralarında alaka kalmadığını Mustafa'dan hiçbir davası ve alacağı olmadığını belirtmiştir. Mustafa'da kabul edip hiç bir alacak ve davası kalmadığını bildirerek dilediğiyle evlenmesini bildirmesi üzerine mahkemede bunu kabul edip tasdik etmiştir.¹³⁷

Bir diğer kayıta yine erkek boşama yetkisini ve hakkını kullanarak karısını da mağdur etmeden gereken haklarını teslim edip boşanmışlardır. Konya'da Biremani Mahallesi ahalisinden Türkmenoğlu Hasan bin Ahmed zevcesi olan Cennet bint-i Füsün hakkında boşanma davası açmıştır. Türkmen Oğlu Hasan mahkeme de eşim Cennet ile bir süredir aramızda geçimsizlik ortaya çıktı bende kendisine nafakasını, mihr-i müeccelini ve bir takım eşyasını teslim ederek muhâlaa ile boşadım demiştir. Cennet de bunları kabul ettiğini söylemesi üzerine Hasan, Cennet'in dilediğiyle evlenebileceğine, birbirlerinden nizaları olamadığına ve hiçbir alacak haklarının kalmadığını bildirerek boşanmıştır. Mahkemede bunu tasdik etmiştir.¹³⁸

Bir diğer çocuk veraseti içeren boşanma davası da Konya'da Sadırlar Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden Raziye bint-i Sefer ile zevcesi olan Salih bin Musa aralarındaki geçimsizlikten kaynaklı açtıkları boşanma davasıdır. Raziye mahkemede bir süredir geçinememeleri üzerine eşi sekiz bin akçe olan mihrinden dört

¹³⁶ KŞS, 92/1.

¹³⁷ KŞS, 225/2.

¹³⁸ KŞS, 233/1.

yüz akça mihr-i müeccelini ve nafaka olarak beş guruş ile üç yaşında bir tosun verip bütün eşyamı da teslim edip hala beş aylık olan kızım Fatma'yı da kendine alarak beni muhâlaa etmiştir. Raziye, ben de bunları kabul ettim ve kızım Fatma'nın eşimde kalmasını razıyım demiştir. İki taraf da alacak hiçbir hakım kalmadı, hiçbir nizam ve şikâyetim yoktur şeklinde beyanda bulunmuştur. Mahkemede diledikleriyle evlenebileceklerine ve aralarında hiçbir bağ kalmadığına karar vermiştir boşanmalarını tasdik edip kaydetmiştir.¹³⁹

Yukarıda kadınların eşlerinden vekâlet aracılığıyla boşandıklarını görmüştük. Bu kayıta erkek başka şehirde olduğundan vekâlet yoluyla eşini boşamıştır. Konya'da Piri Paşa Mahallesinden olup hala Antakya'da misafir olan El-Hac Abdülkerim vekâleten Şemseddin Tebrizi Mahallesinden El-Hac Mehmed ibn-i Ahmed Efendiyi kendisine eşi Saime bint-i Derviş Mehmed'e boşanma davası açması için görevlendirmiştir. Ayrıca bu boşanma davası için Şeyh Ahmed Mahallesi sakinlerinden Ömer Çelebi ibn-i Musa Beşe ve El-Hac Mustafa bin Himmet şahit olarak bulunmuşlardır. Vekil Mehmed mahkemeye gelerek Abdülkerim'in kendisini Antakya'dan beni vekil etti deyip, Saime'nin on dört bin akça mihr-i müeccelinden kalan dört bin akçayı vererek kendisini muhâlaa etmek üzere olduğunu bildirmiştir. Bu durum üzerine de Saime bunları kabul ettiğini bildirmiş ve kat'i alaka eyledim demiştir. Mahkemede aralarında hiçbir hak alacağı kalmadığı ve aralarında hiçbir niza olmadığı ve diledikleriyle evlenebileceklerini beyan ederek tasdik etmiştir.¹⁴⁰

Defterdeki son muhâlaa ile boşanmaya dair kayıta, Şeyh Ahmed Mahallesinde gerçekleşmiştir. Mahalle sakinlerinden Ayşe bint-i Mehmed kendisine şahit olarak Molla Abdullah bin Ali ve Mustafa bin Hamza aracılığıyla vekâletini annesi Hadice bint-i El-Hac İbrahim'e vererek kocası Resul'a karşı boşanma davası açmıştır. Ayşe mahkemede vekili aracılığıyla bir süredir eşi ile iyi geçinemediklerini söyleyerek, kocasının ona bir kilim, bir çatma döşek, iki yastık, bir yorgan verip birde mihr-i müecceli olan iki bin akçayı verip birde buçuk akça ile bir kil buğday vererek muhâlaa ettiğini beyan etmiştir. Ayşe bunları alıp kabul etmiştir, ayrıca Ayşe kocasından hiçbir hak alacağı ve davası olmadığını bildirmiştir. Mahkemede onları boşayıp alakaları kalmadığını tasdik edip kaydetmiştir.¹⁴¹ Böylece geçimsizlikten kaynaklı boşanma

¹³⁹ KŞS, 242/2.

¹⁴⁰ KŞS, 238/1.

¹⁴¹ KŞS, 178/1

kayıtlarının değerlendirilmesini bitirmiş oluyoruz. Bundan sonra diğer boşanma türleri ve sebepleri üzerinde duracağız.

İncelediğimiz defterde toplam dört adet talâk ile ilgili boşanma kaydı vardır. Fakat bunlardan birinde boşanma meydana gelmemiştir. Talâk da mahkemeye bildirme şartı olmadığından boşanma olayından sonra genellikle yaşanan sorunlar neticesinde boşanma hadiseleri mahkemeye taşınmıştır. İlk talâkla ilgili kayıt Konya’da Mücellid Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Sultan bint-i Mehmed bundan önce eşi olan Musa bin Sefer’den hakkında boşanma davası açmıştır. Sultan mahkeme de iki ay önce bir husus üzerine kocamla tartışırken kocam bana benden boş ol diye iki üç defa diyerek beni menzilden kovmuştur. Fakat mihr-i müeccelimi ve nafakamı vermemiştir şeklinde bir beyanla şikâyet etmiştir. Mahkeme bu durumu Musa’ya sorduğunda oda bunları kabul etmiştir, bunun üzerine Musa kendisine sekiz guruş mihr-i müeccelini verip ve birde nafaka olarak beş guruş vermiştir. Sultan da bunları alıp kabul etmiştir ve Musa’dan “*bir akça ve bir habbe hak ve alakamı*” kalmadı diyerek hakkını alarak davadan çekilmiştir. Mahkemede aralarında bir bağ ve niza kalmadığını belirterek diledikleriyle evlenebileceklerini belirterek onları boşamış tasdik edip kaydetmiştir.¹⁴²

Bir diğer kayıta olay, yine boşanma hadisesinden belli bir süre sonra mahkemeye yansımıştır. Konya’da Bab-ı Aksarayı Mahallesi ahalisinden olan Ayşe bint-i Osman eşi olan Ali bin Hüsam hakkında boşanma davası açmıştır. Ayşe mahkemede eşi Ali ile bir süredir aralarında geçimsizlik olduğundan eşinin kendisini şevval’in yirminci günü talâk etmiştir diyerek beyan etmiştir, fakat bir başkası ile evlenmek istiyorum benim evlenmem de sakınca var mıdır diye mahkemeye sormuştur. Mahkemede bir sakınca olmadığını dilediğiyle bu şartlarda evlenebileceğini koca ile alakası kalmadığı kararına varmıştır ve tasdik edip kaydetmiştir.¹⁴³

Muhâlaa örneklerinde olduğu gibi talâk örneklerinde de vekâlet yolu ile boşanma davası açılabilmiştir. Konya’da Döle Mahallesi ahalisinden olan Cemile bint-i Hasan babası Hasan Çelebi bin Ali’ye verdiği vekâlet ile eşi Mehmed hakkında davacı olmuştur. Şahit olarak ise Süleyman bin Derviş Mustafa ve El-Hac Ahmed bin Mehmed mahkemede bulunmaktadır. Cemile mahkemede eşi ile bir süredir aralarında

¹⁴² KŞS, 14/1.

¹⁴³ KŞS, 172/3.

geçimsizlik olduğundan dolayı önceden şahitler huzurunda eşi Mehmed onu talâk ile boşamıştır. Mehmed eşinin ve küçük oğlu Eyüb'ün nafakası ve eşine mihrî olarak otuz beş guruş, iki keçe, iki kilim ve bir dolap vererek ve bir de tüm eşyasını teslim ederek boşandıklarını bildirmiştir. Cemile bütün bunları alıp kabul etmiştir, bunun üzerine iki tarafta birbirileri ile dava ve niza ve haklarını kalmadıklarını bildirmeleri ile mahkeme de ikisini boşandıklarını ve diledikleriyle evlenebilecekleri kararını vermiş tasdik ederek deftere kaydetmiştir.¹⁴⁴ Bu dava kaydında boşanma gerçekleşikten sonra herhangi bir sorun yaşanmaması için mahkemeye bildirme olmuştur.

Genellikle boşanma olayları boşanma talebi ya da boşandıktan sonra yaşanan problemlerle mahkemeye intikal edilip mahkemenin yetkisine bırakılmıştır. Bazen de bir önceki kayıta olduğu gibi yaşanmış bir boşanma hadisesinden kaynaklı durum hakkında mahkemeye başvurulmuştur. Değerlendireceğimiz davayı boşanma kısmında ele aldık fakat dava neticesinde bir boşanma gerçekleşmemiştir. Konya Kazasına tabi Sudirhemi Nahiyesi köylerinden Beşre köyü ahalisinden olan Mümine babasına verdiği vekâlet ile eşi Halil ile yaşadıkları bir hadise üzerine kendilerinin boşanıp boşanmadıklarına dair bilgi almak, boşanmış iseler de gereğinin yapılması için mahkemeye gelmişlerdir. Mümine'nin babası yani vekili mahkeme de Halil ve eşi Mümine yirmi gün önce Halil'in babasının evinde bir husus üzerine tartışırken, Halil'in babası Halil'i darp etmesi üzerine Halil'de babasına eğer bundan sonra senin evine gelirim eşim Mümine “*benden üç talak boş olsun*” demiştir. Fakat sonrasında babasının evine girmiştir. Eşim benden talak ile boş olmuş mudur diyerek mahkemeye sormuştur. Mahkeme bu durumu Halil'e sorduğunda cevabında, bu süre içinde amcasında kaldığını söylemiştir, sadece eşyayı almak için gittim girdim sonrada nahiyeye gidip sordum nikâhımın bozulmadığına dair fetva aldım demiştir. Bunun üzerine mahkeme köyden olaya şahit olan Mevlüd bin Mustafa ve Mehmed bin Bayram'a sormuştur. Onlarda cevaplarında babası ile tartışırken babasının onu darp etmesiyle o da senin evine gelirim karım benden boş olsun dedi fakat sonra emmisi evinde yaşadığını o gün sadece eşyasını almak için gittiğine şahitlik etmeleri üzerine mahkeme fetvasında Mümine'nin davadan men'ine ve evliliklerinin devamına karar vermiştir.¹⁴⁵

¹⁴⁴ KŞS, 198/1.

¹⁴⁵ KŞS, 215/ 1.

Boşanmanın sebeplerinde sınır koymak ve tam bir tasnif yapmak mümkün değildir. Ama incelediğimiz defter çerçevesinde bunları biz kısımlar halinde değerlendirmeye çalıştık. Bu kısımda muhâlaa ve talâk'a göre daha az boşanma kaydı bulunan davalarını ele alacağız. Nişanlılık davalarında olduğu gibi genellikle kız tarafının şikâyeti ile yapılmış nişan ve evliliklere karşı çıkararak bozulmasına dair davalar mevcuttur. Bu kısımda konu ile alakalı olarak dört adet boşanma davası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Konya'da Çıralumescid Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Safiye bint-i Mahmud ile Ditse köyünde oturan ve eşi olan Halil adlı küçük çocuğun, babası Şükrullah bin Ahmed üzerine boşanma davası açmıştır. Safiye mahkemede şu beyanda bulunmuştur, ben ve eşim olan Halil daha küçük iken amcam ve Halil'in babası olan Şükrullah bizi akd-i nikâh eylemiştir. Lâkin ben bu gün "*akli ve baliğa olub*" deyip nikâhı feshetmiştir ve mahkemeden gereğinin yapılmasını istemiştir. Mahkeme bu durumu Şükrullah'a sorduğunda cevabında bu durumu inkâr edip Safiye'nin hala akli baliğ olmadığını iddia emesi üzerine mahkeme mahalle ahalisinden bakkal Ahmed bin Halil ve terzi Ali bin Memiş'e bu durumu sorduğunda onlarda cevaplarında, Safiyenin buluşa erdiğini ve huzurumuzda nikâhı feshettiğine şahitlik ederiz demişlerdir. Mahkemede şahitliklerini kabul ederek nikâhın feshine karar vermesiyle Safiye ve Halil'i boşamıştır.¹⁴⁶

Davalar mahkemeye farklı sebeplerden intikal edip ama sonucun boşanma olduğu durumlar olmuştur. Buna güzel bir örnek olarak, eşinin görevini yerine getirmemesine dair şikâyetle başlayıp boşanma ile sonuçlanan, boşanma davası kayıdır. Konya'ya tabi Sahra Nahiyesi'nden Karaoyuk köyü sakinlerinden Himmet bin Hüseyin, eşi Ayşe bint-i Hasan'dan davacı olmuştur. Himmet mahkemede beş sene önce Ayşe'nin babası ve kendi emmisinin vekillikleri ile Ayşe ile akd-i nikâh eyledik lakin "*hala nefsinin bana teslimden imtina ider sual olunsun*" deyip kendisine bu durumun sorulup gereğinin yapılmasını talep etmiştir. Mahkeme bu durumu sorduğunda, Ayşe cevabında nikâhı ikrar etmiştir lakin ben evlenmeyi istemedim ve babamı da beni evlendirmesi için vekil tayin etmedim demiştir. Bu durumum üzerine mahkeme Ayşe'nin yemin etmesini istediğinde Ayşe bu husus için yemin de etmiştir. Bu şartlarda mahkeme nikâhın feshine

¹⁴⁶ KŞS, 153/2.

karar vererek Ayşe'nin dilediğiyle evlenebileceğini, Himmet'in de davadan men edip edilmesiyle onları boşamıştır.¹⁴⁷

Sıra dışı bir boşanma davası da Aladağ Kazasına tabi Ömeroğlu köyünde meydana gelmiştir. Köy ahalisinden olan Hüseyin Beşe bin Ahmed tarafından Çifte Nerduban Mahallesi sakinlerinde olan Abdullah bin İbrahim ve Hoca Faruk Mahallesi sakinlerinden Abdülcemil bin Ali şahitlikleriyle El-Hac Musa Bin Receb kendisine vekil tayin ederek aynı köyden Huriye'den davacı olmuştur. Vekili mahkemede bundan önce Huriye'nin babası Molla İbrahim kızını bana tezvic etti lakin sonradan vazgeçti bende ondan davacı oldum oda inkâr etmesi üzerine aramızda niza çıkmıştır. Fakat sonra Molla İbrahim bana altı gurusu verdi bende aldım kabul ettim ve davadan vazgeçtim, Huriye ile aramızda bir bağ ve nikâh kalmadı dilediği ile evlenebilir kendilerinden herhangi ve bir davam kalmadı diye beyanda bulunmuştur. Bunun üzerine mahkeme bu durum kabul edip tasdik ettikten sonra sicile kaydetmiştir.¹⁴⁸ Bu kayıta evlilik ve boşanma gerçekleşikten sonra bunları tasdik etme amaçlı bir bildirim gerçekleşmiştir.

Boşanma ile alakalı son kayıt yine küçük yaşta kıyılan nikâha, kızın buluğa erince karşı çıkarak feshetmek istemesiyle mahkemeye yansımış bir dava kayıdır. Konya'nın Şükran Mahallesi ahalisinden olan Emine bint-i Ali eşi Ahmed bin Abdullah'a boşanma davası açmıştır. Emine mahkemeye gelerek ben daha küçük iken validem İsmihan hatun beni Ahmed'e tezvic etmişti lakin ben daha yeni on beş yaşına girip buluğa erdim, mahkemeye geldim ve bu nikâhın feshini talep ediyorum diye bildirmiş ve şikâyetçi olmuştur. Bu durum üzerine mahkeme Ahmed'e hakkındaki iddiaları sorduğunda oda cevabında durumun doğru olduğu yönünde beyanda bulunmuştur. Bunun üzerine mahkeme de onları boşanmıştır.¹⁴⁹ Bu üç adet küçük yaşta evlendirme ve sonrasında boşanma ile sonuçlanan olaya baktığımızda, mahkeme bu gibi durumlarda tamamen kadınların haklarını korumaktan yana kararlar verdiğini görmekteyiz.

İncelenen defterde ki 25 adet boşanma davasının 15 tanesini muhalaa ile boşanmalar oluşturmaktadır. Diğer Konya şer'iyye sicillerinde yapılan değerlendirme ve ulaşılan sonuçlara baktığımızda boşanma türleri içerisinde her zaman bu tür boşanmanın sayıca

¹⁴⁷ KŞS, 133/2.

¹⁴⁸ KŞS, 177/1.

¹⁴⁹ KŞS, 204/2.

çok olduğu görülmüştür. Yani insanlar anlaşarak boşanmaya daha çok başvurmuşlardır¹⁵⁰

¹⁵⁰ Hatice Sevici, **a.g.t.**, s. 39 ; M.Faruk Karcaoğlu, **a.g.t.**, s. 48-49; Hanife Kaplan, **a.g.t.**, s. 31-37.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Toplum Düzenini Bozan Suçlar

Suç, kısa bir tanımla ifade edecek olursak “*törelere ve ahlâk kurallarına aykırı davranış ya da bir toplumda haksız sayılıp yazılı yazısız kurullarla yasaklanan ve yaptırma bağlanan eylem*” anlamına gelmektedir.¹⁵¹ Suç kavramı sözlükte ise “*cürm*” kelimesi ile karşılık bulmaktadır.¹⁵² İslam hukuk sistemi içinde ise suçlar “*ukubat*” başlığı altında toplanılmış, bunlar da kendi içerisinde fasıllara ayrılmıştır.¹⁵³ Ukubat kelimesi “*İslam hukukunun ana kaynaklarından olan Sünnet, İcma ve Kıyas yoluyla elde edilen ceza hükümlerini kapsar*”. Ukubat’ı oluşturan suçlar üç kısma bölünür ve her birinin kendince şartları ve ceza uygulamaları bulunur.¹⁵⁴ Ceza kavramına baktığımızda ise sözlükteki anlamıyla “*karşılık (iyi veya kötü), azap*” şeklin de bir anlam taşırken¹⁵⁵ İslami ve terimsel bir tanım yapacak olursak ceza, “*dünyevi ve uhrevi mahiyette özendirici veya caydırıcı müeyyideden ibaretir.*” Yani İslamiyette ceza kavramı sadece dünyayı ilgilendirmez ve dünya ile de sınırlı kalmaz.¹⁵⁶ İslam hukukunda ukubat başlığında birleştirilen cezalar kendi içerisinde “*had, kısas, ta’zir*” diye üç ana kısma bölünmüştür. Bu üç kavram ceza iken zamanla suç olarak tarif edilmiş ve kullanılmıştır.¹⁵⁷

Had: Had kavramı sözlükteki tanımıyla, “*şeriatçe verilen ceza*” şeklindeyken,¹⁵⁸ terimsel bir tanım olarak baktığımızda “*Allah hakkı olarak yerine getirilmesi gereken, miktar ve keyfiyeti nasla belirlenmiş cezai müeyyideleri ifade eder*”.¹⁵⁹ Yani had cezalarının sınırları belirlenmiştir, döneme kişiye göre ya da şartlara göre değişmez bir ceza türüdür. Kimsenin üzerinde değişiklik yapma yetkisi yoktur. Had gerektiren suçlar

¹⁵¹ Mehmet Boynukalın, “Suç”, **DİA**, C.37, İstanbul 2009, s. 453.

¹⁵² Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 149.

¹⁵³ Çoşkun Üçok, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler”, **AÜHF**, C.3, S.1, İstanbul 1946, s. 126-127.

¹⁵⁴ İlhan Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, C.52, S.1, **AÜHF**, s. 167-169.

¹⁵⁵ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 139.

¹⁵⁶ Adil Bebek, “Ceza”, **DİA**, C.7, İstanbul 1993, s. 469-470.

¹⁵⁷ Eyyup Şimşek, “Şer’iye Sicillerine Göre 18. Yüzyılın Başlarında Trabzon’da Yaralama ve Cinayet Vakaları”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S.15, Güz 2013, s. 12.

¹⁵⁸ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 307.

¹⁵⁹ Ali Bardakoğlu, “Had”, **DİA**, C.14, İstanbul 1996, s. 547.

toplumsal konuları ilgilendiren suçlardır.¹⁶⁰ Allah tarafından sınırları belirlenen bu suçlar “*hırsızlık, zina, şarap içmek veya sarhoş olmak, kazif (birine zina isnat etmek), irtidat yani İslam dinini terk etmek ve değişik görüşler olmakla birlikte isyan’dan ibarettir.*” Had gerektiren suçlar toplumsal sorunlar yaratacak mahiyette olduğundan verilen cezalar kesin ve ağırdır. Bundan dolayı da cezalar uygulanırken hâkimler çok hassas davranmaktadır. Had cezalarının uygulanması için ortada en ufak şüphe unsurunun bulunmaması gerekmektedir.¹⁶¹

Tazir: Tazir kelimesi sözlükte “engellemek, te’dib etmek, desteklemek, saygı göstermek” gibi anlamları bünyesinde barındırırken, fıkhıta tazir “*had suçları ve cinayetlerdeki gibi belirli cezası bulunmayan suçlara verilecek, miktarı ve uygulaması yöneticiye veya hâkime bırakılmış cezaları ifade eder.*”¹⁶² Tazir cezası gerektiren suçlar net bir sınır ve çerçeve içine oturtulamaz. Bu yönüyle had cezası gerektiren suçlardan ayrılır. Ceza miktarı ve türü önceden belli değildir. Tazir gerektiren suçlar çeşitli bölümlere ayrılabilir. Bu suçlara verilen cezalarda kendi içerisinde suçun türüne göre değişiklik arz eder.¹⁶³ Tazir’i gerektiren suçların ve uygulanacak cezaların belirlenmesinde temel prensip Kuran ve Sünnet’e aykırı olmamasıdır.¹⁶⁴ Yani had cezasında olduğu gibi sınırları Allah tarafından belirlenmemiş her suç, her sorun tazir kapsamında değerlendirilip dönemin idarecilerince sınırları çizilip uygulanmıştır.¹⁶⁵ Tazir cezaları özetle örf, âdete, dönemin sosyo-ekonomik şartlarına göre belirlenip uygulanmıştır. Bu nedenle de uygulanan cezalar fıkıh için tartışmalı konular arasında yer almıştır.¹⁶⁶ Bütün bu yönleriyle tazir uygulaması Osmanlı hukukunda örfi hukuk içerisinde yerini almıştır.¹⁶⁷

Kıyas ve Diyet: Kıyas kavramı sözlükte “*ardından gitmek, iz sürmek, yaptığı işte birinin yolunu takip etmek, kesmek, eşitlemek ve misilleme yapmak*” gibi anlam taşımaktadır. Fıkıh terimi olarak ise “*kasten öldürdüğü kişiye karşılık failin öldürülmesini, kasten işlediği müessir fiil sonucu mağdurda bedeni-fiziki zarar getiren*

¹⁶⁰ Harun Er, **1700-1725 Yılları Arası Konya Mahkemesi’ne İntikal Eden Adli Olaylar**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Konya 2006, s. 11-12.

¹⁶¹ İlhan Akbulut, **a.g.m.**, s. 173-174.

¹⁶² Tuncay Başoğlu, “Ta’zir”, **DİA**, C.40, İstanbul 2011, s. 198.

¹⁶³ Esra Yakut, “Tanzimat Dönemi’ne Kadar Osmanlı Hukuku’nda Ta’zir Gerektiren ve Cezalar”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, S.2, Güz 2006, s. 25-29.

¹⁶⁴ Hanife Kaplan, **a.g.t.**, s. 47.

¹⁶⁵ Rifat Uslu, “İslam hukukunda Suç Ve Ceza Kavramı”, **Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.8, S.37, Nisan 2015, s. 1055-1056.

¹⁶⁶ Tuncay Başoğlu, **a.g.m.**, s. 200-201.

¹⁶⁷ Esra Yakut, **a.g.m.**, s. 29-30.

kimsenin benzeri şekilde cezalandırılmasını ifade eder.” Kısas uygulanabilmesi için mağdurda ve failde belli şartlar aranmaktadır. Sonuçları geri dönülmez bir ceza türü olduğu için uygulamada titiz davranılması gerekmektedir.¹⁶⁸ Bu şartlar içerisinde en önemlisi kasıt ve failin hür olmasıdır. Kısas cana ve vücudun herhangi parçasına zarar verme, yani suçun işlenmesine göre iki kısma ayrılır. Özellikle cana kıyıldığında geride kalanlar yani kısas hakkına sahip olanlara “*veliyyi kısas*” denir. Karşı tarafı affetme ya da uzlaşma yetkisi bu kişiye aittir. Eğer uygulanacaksa da failden başkasına uygulanamazdı.¹⁶⁹ Ancak Osmanlı döneminde kısas cezasının ekseriyetle kullanılmadığı, bu cezanın daha çok para cezaları ile yerinin doldurulduğu bilinmektedir.¹⁷⁰

Diyet “*İslâm hukukunda bir şahsın haksız olarak öldürülmesi, sakat bırakılması ve yaralanması halinde ceza ve kan bedeli olarak ödenen mal veya parayı ifade eder.*” Yani ceza karşılığında mağdura verilen para ve mallardır. Diyet diğer cezalardan farklı olarak sadece insan üzerinden işlemez aynı zamanda insanların hayvanları, eşya ve mallarında meydana getirilen herhangi bir zararın karşılanması içinde uygulanmıştır.¹⁷¹

2.2. Ölüm ve Yaralanma Vakaları

Bu kısımda mahalle ve köy sakinlerinin yaşanmış olaylar ve sonrasında yaşanabileceklere karşı sorumlulukları gereğince tutturdukları keşif raporları doğrultusunda bir değerlendirme yapılmıştır. Yani Osmanlı mahallesine farklı dava kayıtları üzerinden bakılacaktır. Bu raporların anlaşılması için öncelikle hüccet kavramının açıklanması gerekmektedir. Hüccet sözlükteki tanımıyla, “*senet, vesika, delil (şeriat mahkemesinden verilen bir hak veya sahiplik gösteren resmi vesika)*” gibi anlamları içeren geniş bir kapsamı vardır.¹⁷² Hüccetler mahkemelerde ya da raporun çeşidine göre olay yerinde tutulup kadılar tarafından düzenlenir, talep eden kişi veya kişilere verilir. Birebir benzeri de deftere aynen yazılırdı. Hüccetler tek tip olmayıp muhtevalarına göre farklı adları ve çeşitleri bulunmaktadır ki bunlar “*nikâh hüccetleri*”,

¹⁶⁸ Şamil Dağcı, “Kısas”, **DİA**, C.35, İstanbul 2002, s. 488-493.

¹⁶⁹ İlhan Akbulut, **a.g.m.**, s. 170-171.

¹⁷⁰ Ahmet Kankal, “Osmanlı Ceza Hukukuyla Alakalı İlginç Bir Belge”, **OTAM**, S.4, Ankara 1993, s. 197.

¹⁷¹ Ali Bardakoğlu, “Diyet”, **DİA**, C.9, İstanbul 1994, s. 473.

¹⁷² Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 388.

“talak hüccetleri”, “satış hüccetleri”, “vekâlet hüccetleri”, “ferâğ hüccetleri” ve “keşif hüccetleri”dir.¹⁷³

Sicillerin Osmanlı tarihi açısından her yönden zengin bilgi ve belge sunduğunu biliyoruz. Bu bilgi ve belge yelpazesini insanı ilgilendiren her alanı kapsayacak kadar geniş tutmak mümkündür. İnsanların en temel yaşam haklarına karşı gerçekleşen her eylem doğrultusunda Osmanlı Devleti kendi hukuk sistemi içerisinde tedbirler almış ve insanların haklarını korumuştur. Bunlardan en güvenilir ve dönemine göre gayet başarılı olanlarından bir tanesi de keşif raporlarıdır. Bu raporlar kadı yahut görevlendirdiği kişilerce vakanın durumuna göre olay yerinde ya da başka bir yerde tutulabiliyordu. Amaç olayın tam anlamıyla aydınlatılması ya da sonrasında yaşanabilecek şüpheleri ve suçlamaları ortadan kaldırmaktır.¹⁷⁴

İncelediğimiz defterde keşif raporları ile ilgili olarak toplam on iki adet dava kaydına rastlanmıştır. Bu kayıtların dokuz tanesi ölüm için yapılmış keşiflerden oluşmaktayken, iki tanesi yaralanmalar sonucunda tutulmuştur. Ölümle sonuçlanan dokuz olayın yedi tanesi bir kaza sonucunda meydana gelen ölümlerdendir. Bir tanesi faili bilinmeyen bir cinayet, bir tanesi de ölüm sebebi bilinmeyen şehir dışında bulunmuş kimliği dahi belli olmayan bir ölü hakkındadır.

Defterdeki ilk kayıt Konya merkezde debbağ esnafından bazılarının bulduğu ceset hakkında tutulmuş bir rapora dairdir. Konya debbağ esnafından El-Hac Mevlüd bin Abdurrahman ve El-Hac Abdullah bin El-Hac İsmail Efendi ve El-Hac Şaban bin Mehmed ve El-Hac Süleyman ibn-i El-Hac İsmail ve El-Hac Abdurrahman ibn-i El-Hac Halil ve El-Hac İsmail bin Abdurrahman adlı kişiler mahkemeye gelerek debbağhane yakınında kale hendeği içinde ölü bir erkek bulduklarını usulünce keşif olunmasını mahkemeden istemişlerdir. Bunun üzerine mütesellim Hasan Ağa tarafından bu konu için Murad Ağa ibn-i İlyas tayin edilmiştir. O ve yanındaki keşif heyeti ile birlikte At Pazarı kapısından kalenin kuzey tarafında bulunan yedinci kale ile sekizinci kale arasında vardıklarında ismi ve nereli olduğu bilinmeyen bir aksakallı kimseyi ölü bulmuşlardır. Üzerinden bir gömlek, bir don, bir külah ve bir miktar peynir ve bir miktar para

¹⁷³ Sibel Kavaklı, “Ölüm Ve Yaralama Olaylarıyla İlgili Keşif Hüccetlerinin Değerlendirilmesi: Onyedinci Yüzyıl Amasya Şer’iyye Sicillerinden Örneklerle”, **History Studies**, S.5, Haziran 2013, s. 118; Ahmet Akgündüz, **a.g.m.**, s. 60-62.

¹⁷⁴ Özen Tok, “Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralanma Ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.22, 2007, s. 327-329; Ayrıca bkz. Samettin Başol, Mevlüt Çam, “Keşif Ve Tamir Belgelerinin Osmanlı İktisat Tarihi Araştırmaları Açısından Önemi”, **OTAM**, S.7, Bahar 2010, s. 2-4.

bulduklarını bildirerek ayrıca vücudunda bir yara ve darp izi olmadığını da muayene edip raporlarını tutmuşlardır. Bu tuttukları raporu El-Hac Mehmed ibn-i El-Hac Hamza mahkemeye getirip vermiştir.¹⁷⁵ Böylece ölüyü bulan esnaf üzerine düşen sorumluluğu yerine getirerek ölü hakkında rapor tutulmasını sağlamıştır.

Bir diğer keşif raporu köyde evinde ölü bulunan kadın için tutulmuştur. Bu raporun tutulmasını köy ahalisi istemiştir. Konya'ya tabi Sudirhemi Nahiyesi'ne bağlı Hatib köyü ahalisinden olan Mehmed bin Süleyman mahkemeye gelerek aynı köy ahalisinden olan Ahmed bin İsa adlı kişinin eşi olan Fatma bint-i Halil Beşe'yi evinde ölü bulduklarını belirterek keşif edilmesini istemiştir. Bunun üzerine mütesellim olan Hasan Ağa tarafından keşif için tayin olunan Ahmed Ağa ve keşif ekibi Hatib köyüne giderek Ahmed'in evine varmışlardır. Evde eşi Fatma'yı ölü bulup yapılan muayene de yüzünün iki tarafında yara olup boğazında sıkılma belirtisi olduğunu şahitlik ederek heyet raporlarını tutmuşlardır. Çukadar Ali Beşe ibn-i Mustafa ile rapor mahkemeye gönderilerek kaydedilmiştir.¹⁷⁶ Buradaki kayıta bize köy ve mahallenin aynı olduğunu tekrar göstermiştir. Yalnız bu dava sadece tutulan keşif raporu ile kapanmamıştır. Dava iki sayfa sonra şu şekilde tekrar karşımıza çıkmaktadır. Konya'ya tabi Sudirhemi Nahiyesi'ne bağlı Hatib köyü ahalisinden olan bundan önce ölen Fatma bint-i Halil'in eşi ve varisi olan Ahmed ibn-i İsa, küçük oğlu Ali ve küçük kızı Ayşe aynı köyden Hasan bin Yusuf ve Müsli bin Mustafa'dan davacı olmuştur. Fatma'nın eşi Halil mahkemede şu beyanda bulunmuştur: yedi gün önce ben evimde yokken eşim Fatma evde ölü bulunup keşif raporu tutulmuştur. Köyümüz sakinlerinden olan Müsli, Hasan ve refikaları olan Himmet bin Musa ile birlikte karımı boğarak tecavüz ettiler diye dava ettiğimde Himmet ikrar etti fakat Müsli ve Hasan inkâr ettiler. Himmetle davam baki kaldı ancak diğerleri bana otuz yedi buçuk guruş ile iki kil buğday karşılığında "*akd-i sulh*" talep ettiler. Ben de bu verdiklerini kabul ettim böylece Müsli ve Hasan ile hiçbir davam ve nizam kalmadı sulh olduk diyerek davasını geri aldığımı mahkemeye bildirmiştir.¹⁷⁷ Böylece tutulan keşif raporuyla öldürüldüğü ispatlanan kadının yakınları mahkeme aracılığıyla şüphelileri soruşturup sonuçta suçlulara ulaşmıştır.

Önceki iki kayıta incelenen dava defterde karşımıza daha farklı boyutuyla tekrar çıkmaktadır. Konya'ya tabi Sudirhemi Nahiyesi'ne bağlı Hatib köyü ahalisinden olan

¹⁷⁵ KŞS, 58/1.

¹⁷⁶ KŞS, 83/1.

¹⁷⁷ KŞS, 85/1.

Ahmed bin İsa ve küçük oğlu Ali ve küçük kızı Ayşe aynı köyden Himmed bin Musa'dan davacı olmuştur. Mahkemede şu şekilde beyanda bulunmuşlardır: on dört gün önce ben evde yokken gece yarısı Himmed evime girip karıma tecavüz edip, boğup öldürmüş diyerek şikâyetçi olmuştur. Bu durumda mahkeme Himmed'e iddiaları sorduğunda cevabında on dört gün önce gece yarısı Ahmed'in evine girip karısı Fatma'yı boğarak tecavüz ettim diyerek itiraf etmiştir. Bu durum da mahkeme dem ve diyet ödemesi şeklinde karar vermiştir.¹⁷⁸ Fakat dava bir sonraki sayfada tekrar karşımıza çıkmaktadır. Bu kayıta ölen Fatma'nın eşi ve çocukları Himmed'den davacı olmuşlardır. Bu tekrar şikâyetten sonra Himmed de mahkemenin kendisine verdiği diyet cezasını yerine getirmiştir. Himmed diyet olarak yirmi sekiz gurus ve bir kilim vererek dem ve diyetini ödemiştir. Mahkeme de bunu kabul etmiştir.¹⁷⁹ İlk olarak keşif raporuyla başlayıp bu dördüncü ve son kayıtle dava ancak kapanmıştır. Yapılan keşif raporu ile mağdur taraf karısının öldürüldüğünü ispatlamış sonrasında şüpheliler üzerine yapılan tahkikatla suçlarını kabul ettirmiştir. Nihayetinde bu suçlulara verilen diyet cezası ile mağdur tarafa belirli mal ve para vermeleri sağlanmıştır. Böylece olay ardı ardına dört dava olarak görülmüştür. Dönemi için keşif raporlarının ne kadar önemli olduğunu görmemiz açısından önemli bir örnek olmuştur.

Mahalle sakinleri birbirilerinden sorumlu tutuldukları için, bazen keşif raporu tutulması gereken olaylara müdahil olup keşif yapılmasını isteyebiliyorlardı. Konya'da Türbe-i Celaliyye evkafından Civar Mahallesi sakinlerinden olan Mehmed Çelebi ibn-i İvaz adlı kişi mahkemeye gelerek bu gün bizim mahallemiz sakinlerinden olan Habib bin Mustafa ve eşi Fatma hatun evde yokken küçük oğulları Hüseyin evde yanarak ölmüştür diyerek mahkemeden olay yerine varılıp keşif edilmesini istemiştir. Bunun üzerine mahkeme Mevlana Hüseyin Efendi ibn-i El-Hac İbrahim'i görevlendirerek Mehmed Çelebi ile birlikte Habib'in evine keşif için göndermiştir. Heyet eve vardığında Hüseyin'i ölü bulmuş, cesedi incelediğinde "*iki uyluğu ve hayası ve sol kolu ve eli ve yüzünün sol tarafı*" yanmış halde olduğunu belirleyerek raporu tutmuşlardır. Bu muayeneye ilaveten durumu annesine sorduklarında o da cevabında ben evde yokken oğlum ocağın yanına gidip ateş üzerine düşüp yanmıştır. Bu husus için mahalle ahalisinden bir kimseden devam ve nizam yoktur demiştir. Babası da aynı şekilde beyanda bulunmuştur. Bunun üzerine heyet raporu tamamlayıp Çukadar Ahmed Beşe

¹⁷⁸ KŞS, 98/2.

¹⁷⁹ KŞS, 99/3.

ile mahkemeye gönderip tasdik ettirmiştir.¹⁸⁰ Yapılan tahkikat sonucunda tutulan keşif raporu ile mahalle sakinleri çocuğun yanarak öldüğünü ispatlamıştır. Böylece sonrasında olabilecek bir suçlanmadan kendilerini korumuşlardır.

Bir diğer keşif raporu yaralanma vakası üzerine mahkemeye yapılan başvuruyla tutulmuştur. Bu dava da yaralı çocuğun babası keşif talep etmektedir. Çocuğun babası bu yaralanma sonucunda meydana gelebilecek herhangi bir kötü duruma karşı hem kendisinin hem de bir başkasının suçlanmasını önlemek istemiştir. Bu amaçla rapor tutturduğunu raporun içeriğinden anlayabiliyoruz. Beyşehir sakinlerinden iken sonradan Konya'da Mezhuniye Mahallesi'nde sakin olan Abdullah bin Hasan mahkemeye gelerek küçük oğlum Artas kapusunda kavak ağacına çıktıktan sonra düşmüştür ağzından ve sağ kulağından kan gelmektedir, şeklinde bir beyanda bulunmuş ve mahkemeden keşif edilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Mütessellim Ömer Ağa tayin ettiği Ahmed Bey ve Abdülsemel'i olay yerine göndermiştir. Heyet olay yerine vardığında çocuğu hayatta bulup ağzından ve sağ kulağından kan akar halde olduğunu muayene ederek rapora yazmışlardır. Ayrıca heyet Mehmed'e olayın nasıl olduğunu sorduğunda, cevabında kendi isteğiyle ağaca çıktım ve düştüm kimsenin bir müdahalesi olmadı şeklinde beyanda bulunmuştur. Bunun üzerine mahkeme annesi Saliha bint-i Halil'e ve babası Abdullah'a olayın nasıl olduğunu sorduğunda onlar da aynı beyanda bulunarak oğullarının kendi isteği ile çıkıp düştüğünü bildirmişlerdir. Mahalle ahalisinden hiç kimse ile bu husustan dolayı davamız ve nizamımız yoktur diye de ayrıca beyanda bulunmuşlardır bütün bunlar olay yerinde yazılıp kaydedilerek Ahmed Çelebi bin Yusuf ile mahkemeye bildirmiştir.¹⁸¹ Netice olarak yaralı çocuğun babası çocuğun kendi isteği ile ağaçtan çıktığını ve yaralandığını mahkemeye tasdik ettirmiştir. Bundan sonra oluşabilecek kötü durumlarda herhangi bir kimseye suç isnat edilmesine mani olmuştur.

Bazen ölüm ve yaralanma olayları aynı yerde meydana gelmiştir. Bu tip olaylar genellikle bir kaza sonucunda ortaya çıkmıştır. Böyle hem ölüm hem de yaralanma hadisesinin olduğu bir olay Konya'da Hoca Habib Mahallesi'nde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Mustafa bin Osman mahkemeye gelerek dün gece evinin bir odasının çökmesi sonucu oğlu İsmail ve kızı Ayşe'nin odada yatarken yıkıntıların altında kaldıklarını, bundan dolayı da kızının öldüğünü oğlunun yaralandığını belirterek

¹⁸⁰ KŞS, 116/2.

¹⁸¹ KŞS, 184/1.

keşif yapılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine mütesellim Ömer Ağa keşif için İbrahim Bey'i, Seyyid Mehmed Efendi ibn-i Siyavuş Ağa ile birlikte olay yerine göndermiştir. Keşif heyeti olay yerine vardığında kızı Ayşe'yi ölü halde bulup muayene ettiğinde vücudunun farklı yerlerinde yara bere olduğunu görmüştür. Oğlu İsmail'i ise hayatta bulmuşlardır. Onun ise sol kaşı üzerinde yara olduğunu tespit etmişler ve raporlarını bu bilgiler ışığında tutmuşlardır. Hazırlanan rapor Çukadar Ahmed Beşe ile mahkemeye gönderilip kaydedilmiştir. Böylece bir kızı ölen ve bir oğlu yaralı olarak kurtulan adam ileride yaşanabilecek herhangi bir suçlama yahut hak talebine karşı tutulan raporla kendini korumuş olmuştur.¹⁸²

Bir başka kayıt yanarak yaralanma ve neticesinde ölen bir çocuk için tutulan keşif raporuyla ilgilidir. Konya'ya tabi Acıdurt adlı mezrada kaynar suya düşerek ölen Süleyman adlı çocuğun babası Emrullah bin Süleyman, Ali bin İbrahim ve Mustafa bin İbrahim adlı kişileri de şahit göstererek mahkemeye gelmiştir. Mahkemede şu beyanda bulunmuştur, oğlunun on gün önce kendi bağında oynarken kazandaki kaynar suya düştüğünü bundan dolayı sağ ve sol kalçasından bir miktar yandığını söylemiş ve o sebepten dolayı da üç gün önce öldü demiştir. Ancak keşif yapılmadı, benim de bundan dolayı köy ahalisinden kimseden davam ve nizam yoktur diye beyan etmiştir. Anlattığı gibi de mahkemeye bu olayı kaydettirmiştir.¹⁸³

Fakat bir önceki kayıttaki dava sadece şahitlerle mahkemeye bildirmekle kapanmamıştır. Mahkeme gerekli hassasiyeti göstererek keşif raporunu tutmuştur. Konya'ya tabi Acıdurt adlı mezrada sakin Emrullah bin Süleyman adlı kimse mahkemeye gelip on üç gün önce ben ve eşim İsmihan ile bağımızda bir kazanda su kaynattık, bu esnada orada oynayan iki buçuk yaşındaki oğlumuz kazan içine düşmüştür. Sağ ve sol kalçasından bir kısım yerleri yandı ve bu sebepten dün gece öldü diyerek gereğinin yapılarak keşif edilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine mütesellim Habib Ağa bu husus için İsa Bey ve İsmail Bey'i tayin etmiştir. Tayin olunan İsa Bey ve İsmail Bey yanına aldıkları görevlilerle mezraya Emrullah'ın evine vardıklarında küçük oğlu Süleyman'ı ölü bulmuşlardır. Keşif heyeti etrafı ve çocuğu incelediğinde “*sağ uyluğunda el mikdarı ve sol uyluğunda el mikdarı*” yandığını muayene ve şahitlik

¹⁸² KŞS, 172/2.

¹⁸³ KŞS, 207/2.

etmişlerdir ve o sebepten öldüğünü kaydetmişlerdir. Tuttukları raporu Çukadar Ahmed Beşe ile mahkemeye gönderip kaydetmişlerdir.¹⁸⁴

Bir başka keşif raporu da yine Konya'da Üçyolbaşı adlı yerdeki bağlarda meydana gelen kaza sonucu öldüğü iddia edilen bir kişi için tutulmuştur. Mehmed bin Mahmud adlı kişi mahkemeye gelip Müsli bin Abdullah'ın bağında Ayşe bint-i Abdülkerim adlı hatun armut ağacından düşüp öldüğünü belirterek keşif olunmasını istemiştir. Bunun üzerine mütesellim bu husus için Solak Mehmed Bey ve ekibini görevlendirmiştir. Keşif ekibi adı geçen bağa vardığında armut ağacı dibinde Ayşe'yi ölü bulup etrafını muayene ettiklerinde yüzünün sağ tarafından ve sol alnında kara yara olduğunu muayene edip raporlarına yazmışlardır. Mahkeme ayrıca bu olayı Mehmed'e sormuş, o da cevabında Ayşe bir gün önce armut ağacına çıkıp armut toplarken ağacın budağının kırılmasıyla düşüp öldü demiştir. Bu husus için kimseden davam ve nizam yoktur diye de rapora eklemiştir. Mehmed Beşe ve Ahmed bin Ali ile heyet oluşturduğu raporunu mahkemeye bildirmiştir.¹⁸⁵

Bir başka ölüm raporu da Türbe-i Celaliye Mahallesi sakinlerinden olan Ali Efendi ibn-i Mahmud Ağa'nın kazayla ölen kölesi için tutulmasını istediği keşif raporudur. Ali Efendi mahkemeye gelerek şu şekilde bir beyanda bulunmuştur. Çınar değirmeni adlı yerdeki bağında bu gün kölem olan Mustafa bin Abdullah atımı eğerlerken at yüzünün sağ tarafından tepti o sebepten öldü keşif yapılmasını isterim demiştir. Bu durum üzerine mütesellim Hasan Ağa tarafından bu husus için Abdurrahman Bey tayin edilmiştir. Görevlendirilen keşif heyeti bağa vardığında Mustafa'yı ölü bulup muayene ettiklerinde yüzünün sağ tarafının içine geçtiğini ağızından köpük ve burnundan kan geldiğine şahitlik ederek raporu yazmışlardır. Tutulan raporu Bezirgân İsmail ile mahkemeye gönderip kaydettirmiştir.¹⁸⁶ Böylece mahalle sakinleri Ali Efendinin kazara ölen kölesinden dolayı herhangi bir yükümlülük altında kalmamıştır.

Defterdeki keşif raporları ile ilgili son kayıt da ölüm için tutulan bir rapora aittir. Konya'da Türbe-i Celaliye Mahallesi sakinlerinden Mehmed bin Musa adlı kişi mahkemeye gelmiştir. Şu şekilde bir beyanda bulunmuştur: dün gece Konya'nın dışındaki bağlar arasındaki bağında bir örtme içinde küçük oğlum Mehmed yatarken

¹⁸⁴ KŞS, 209/2.

¹⁸⁵ KŞS, 232/1.

¹⁸⁶ KŞS, 248/1.

örtme oğlum üzerine yıkılıp ölmüştür diyerek mahkemeden keşif yapılmasını istemiştir. Bu durum üzerine mütesellim Hasan Ağa bu husus için İbrahim Bey'i tayin etmiştir. İbrahim Bey ve keşif ekibi bağa vardıklarında Mehmed'i ölü bulup, etrafını ve vücudunu muayene ettiklerinde bir cinayet alameti olmadığı ve meydana gelen kazadan öldüğüne şahitlik edip kaydetmişlerdir. Hazırladıkları raporu Çukadar Ahmed Beşe ile mahkemeye gönderip kaydettirmişlerdir.¹⁸⁷ Böylece sonrasında olabilecek suçlamalara karşı çocuğun babası ve mahalle sakinleri korunmuş olmaktadır.

2.3. Darp, Yaralama

Darp sözlükte “*dövme, yaralama*” gibi anlamlar taşımaktadır.¹⁸⁸ Genel ve terimsel bir darp, tanımı yapacak olursak; “*herhangi bir sebepten kavga edip birbirlerine vuran veya küfreden ya da yaralama ile sonuçlanan olaylara karışanların da'valarından oluşmaktadır*” gibi bir tanımla darp nitelendirilebilir.¹⁸⁹ Yaralama, sözlükteki tabiriyle cerh: “*yaralama, yaralanma*” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁹⁰ Terim anlamıyla yaralama ise insan vücudunun herhangi bir uzvunun kesilmesi, vücuttan ayrılması, işlevini yerine getiremez hale getirilmesidir. Yaralanma ve darp davalarında genellikle diyet, tazir ve kısas cezaları uygulanmıştır.¹⁹¹

İncelediğimiz defter 27 adet darp vakasına rastlanmıştır. Davalarda kadınlar ve erkekler yer almakla birlikte, küfür, darp, yaralama olayların hep beraber yer aldığı davalarda mevcuttur. Darp ve yaralama olaylarında tarım aletlerinden, bıçak, taş, yumruk gibi insan azalarına kadar her şey kullanılmaktadır. Meydana gelen darp hadiselerinin sebepleri de çok çeşitlidir koyun otlatmaktan, alacak verecek davasına hatta basit bir tartışmaya kadar değişik konulardan oluşmaktadır.

Defterdeki ilk kayıt Konya'da bir han olan Ahmed Efendi Hanında alacak yüzünden meydana gelmiştir. Handa misafir olan Mehmed Beşe bin Abdurrahman adlı kimse Mustafa bin Abdullah ve Ahmed bin El-Hac Abdi Beşe'den davacı olmuştur. Mehmed Beşe mahkemede şu beyanda bulunmuştur: benim Mustafa'ya dört buçuk

¹⁸⁷ KŞS, 248/2.

¹⁸⁸ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 166.

¹⁸⁹ İzzet Sak, **37 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili**, Konya Ticaret Odası Yay, Konya 2010, s. 31.

¹⁹⁰ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 135.

¹⁹¹ Hatice Sevcici, **a.g.t.**, s. 50-51; İlhan Akbulut, **a.g.m.**, s. 170; Ali Bardakoğlu, **a.g.m.**, s. 475; Rifat Uslu, **a.g.m.**, s. 1055.

“vukiyye” değerinde tütün borcum vardı. Mustafa ve Ahmed benim odama gelip tütün borcunu neden vermiyorsun diyerek Mustafa beni tutup yere attı ve Ahmed de bıçakla başımın sağ tarafından darp ederek yaralamıştır sual olunsun diyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkemede Tirne mahallesinden Mehmed Beşe ibn-i İvaz ve Şeyh Ahmed Mahallesinden İsmail bin Mehmed’e, han odasında Mehmed Beşe’nin odasına gelip Mustafa onu yere vurup Ahmed de bıçakla onu başından darp edip etmediği hususunda şahitliklerini sormuştur. Onlar da olayı aynen anlatıp şahit olduklarını bildirmeleri üzerine mahkeme şahitliklerini kabul etmiştir. Mahkeme ayrıca Mehmed Beşe’nin bu olaydan darp ve yaralandığını muayene etmiştir. Sonuç olarak da “mucebiyle” şeklinde karar vermiştir.¹⁹²

Bazen aile içi şiddet bilhassa kocası tarafından darp edilen kadınların şikâyeti mahkemeye yansımıştır. Böyle bir olay Konya’da Aksinle Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle Sakinlerinden İsmihan bint-i Mehmed babasına verdiği vekâletle babası damadı olan Nebi bin İbrahim’den davacı olmuştur. İsmihan vekili olan babası aracılığıyla mahkemede, Nebi iki gün önce kızım İsmihan’ı yumrukla darp edip boğazını sıkmıştır şeklinde bir beyanda bulunmuştur. Kızım hala o darptan dolayı hasta yatmaktadır diyerek şikâyetçi olmuştur. Bunun üzerine mahkeme aynı mahalle sakinlerinden olan Mustafa bin Himmet ve Yenice Mahallesi sakinlerinden Ali bin Mehmed adlı kimselere şahit olarak bu olayı sormuştur. Şahitler de mahkemede iki gün önce huzurumuzda yumrukla Nebi eşi İsmihan’ı darp etti diye şahitlik etmişler, mahkemede şahitliklerini kabul etmiştir. Bu durum karşısında mahkeme mucebiyle şeklinde karar vermiştir.¹⁹³ Bu davada verilen ceza ve miktarı hakkında bilgi yoktur fakat bu dava burada kapanmaz defterde iki sayfa sonra tekrar karşımıza çıkmaktadır.

Bir önceki kayıttaki dava, farklı bir botuyla tekrar karşımıza çıkmaktadır. Konya’da Aksinle Mahallesinden İsmihan bint-i Mehmed adlı kadın babası Mehmed bin Himmed’e verdiği vekâlet ile kocasından davacı olmuştur. Babası mahkemeye gelerek iki gün önce kocası Nebi kızımın boğazını sıkıp yumrukla darp etmiştir. O darptan dolayı kızım hasta yatmaktadır ve “eğer bu hususdan fevt olursam mahalle-i mezkure ahalisinden mezkur Nebi’den gayrı bir ferd ile dem ve diyetime müteallik davam yoktur” diyerek mahkemeye tasdik ettirmiştir.¹⁹⁴ Bu dava Osmanlı mahallesinde

¹⁹² KŞS, 52/1

¹⁹³ KŞS, 54/2.

¹⁹⁴ KŞS, 56/2.

yaşayanların birbirinden nasıl ve ne denli sorumlu ve mükellef olduklarının güzel bir örneğidir. Demek ki başına bu şekilde darp ve benzeri durumlar gelen insanlar fail belli olsa bile mahalle ahalisinden dem ve diyet talebinde bulunma hakkına sahiptir demek bu belgeyle mümkündür.

Bazı olaylarda bir önceki kayıta olduğu gibi bir dava ile kapanmayabiliyor, ilk davada şikâyet edip bir sonraki davada karşılıklı olarak anlaştıklarını bildirerek açtıkları davayı o zaman kapatabildikleri de görülmüştür. Bunun güzel bir örneği olan sayfa 52/1'de kayıtlı olan ve handa meydana gelen darp hadisesinden sonra darp olan kişi şikâyette bulunmasıyla mahkemeye yansımıştı. Daha sonra bu kişi mahkemeye tekrar gelmiş: Şeyh Ahmed Efendi Hanında sakin Mehmed Beşe bin Abdurrahman, Ahmed ibn-i El-Hac Abdi Beşe hakkından kendisini bıçakla darp ve yaraladığı için şikâyetçi olmuştum demiştir. Ama sonrasında ondan bu yaralama ve darp için yirmi guruş aldım ve yaralarım tam iyileşmeden ölürsem dem ve diyetimden feragat ettim, kendisi ile davam ve nizam kalmadı diyerek mahkemeye tasdik ettirmiş mahkemede kabul etmiştir.¹⁹⁵ Açılan şikâyet davası ancak bu şekilde mahkeme kararı ile kapanmıştır.

Yaralama ve darp olayları bazı durumlarda kolluk kuvvetlerinin başına özellikle de olaylara müdahale esnasında gelebilmiştir. Konya'da Çiftenerduban Mahallesi sakinlerinden olan El-Hac Mehmed ibn-i Halil adlı kimse aynı mahalleden Ali ibn-i El-Hac Süleyman Bey'den davacı olmuştur. Mahkemede El-Hac Mehmed, Ali iki adamıyla birlikte bir iki senedir Kuran kursuna giden oğlumu fiil-i şenni niyetiyle eve götürüp eziyet etmişlerdir diye şikâyetçi olmuştur. Hatta daha önceden bu tip suçlardan kendisi kalebend dahi olmuştur diyerek ve ayrıca aynı mahalleden Abbas ve refikalarının da on bir ay önce çeşme başında oğlunu eve götürüp livata ettiklerini bildirmiştir. Mahalle ahali de bunların kötü halde olduklarına şahitlik etmişlerdir. Kethüda çavuşu Ahmed Bey Çukadar ile Ali'yi yakalamaya çalışırken Çavuşun sağ elinin parmağını hançer ile darp ederek yaralamıştır. Mahkeme bunlara uzun süreli hapis ve tazir cezası vermiştir.¹⁹⁶

Özellikle devlet düzenin bozulduğu yıllarda zorba devlet adamlarının halka zulüm ettiğini gösteren birçok bilgi vardır. Böyle bir devlet adamı tarafında yapılan bir darp olayı da Konya'ya bağlı Sudirhemi kazasına tabi Arif köyünde meydana gelmiştir.

¹⁹⁵ KŞS, 65/2.

¹⁹⁶ KŞS, 91/1.

Köy ahalisinden Mehmed bin Ramazan köyün sipahilerinden olan Süleyman Bey ve Subaşı Ahmed bin Ahmed'den davacı olmuştur. Mehmed mahkemede şu beyanda bulunmuştur: bir gün önce Ahmed ve onun hizmetkârlarından olan Mustafa ile mızrak ve değnek ile beni bağrımdan darp edip dinime ve imanıma zina lafzıyla küfür ettiler diye şikâyet etmiştir. Mahkeme durumu Ahmed'e sorduğunda o da cevabında din ve imanına küfür etmedim demiştir. Lakin mızrak ile darp ettiğini ikrar ve itiraf etmiştir. Bunun üzerine Ahmed'e tazir cezası vermiştir.¹⁹⁷

Darp sonucunda açılan davalar sonraki süreçte anlaşma ile sonuçlanabiliyor bu uzlaşmalar tarafların kendi aralarında anlaşmalarıyla olmuştur. Konya'da Debbağhane Mahallesi sakinlerinden olan Mehmed bin Sülayman aynı mahalleden Receb bin Receb ve Yusuf bin Abdullah'tan şikâyetçi olmuştur. Mehmed mahkemede şu beyanda bulunmuştur: önceden Kabak köyü civarında tarlamda ziraat ederken Receb ve Yusuf saban demiri ve keserle benim başımı darp edip yaralayıp kanatmışlardı ben de davacı olmuştum. Fakat geçen sürede Receb ve Yusuf ile aramızda olan davadan vazgeçtim hiçbir davam yoktur diyerek mahkemeye tasdik ettirmiştir.¹⁹⁸

Açılan darp ve yaralama davalarında anlaşma sadece erkekler arasında değil, davalı olan kadın erkek arasında da olmuştur. Konya'da Bab-ı Aksarayi Mahallesi sakinlerinden olan Ayşe bint-i Osman mahkemeye gelerek aynı mahalleden Süleyman bin Mustafa Beşe adlı kimseden önceden Süleyman'ın kendisine ağır küfür edip bir de taşla beni darp etti diyerek davacı olmuştum. Fakat geçen sürede açtığım davadan feragat ettim ve bu husustan dolayı kendisi ile davam ve nizam yoktur diyerek mahkemeye bildirmiştir.¹⁹⁹ Muhtemelen geçen sürede maddi bir tazminat bedeli alınarak ya da aracilar vasıtasıyla sulh edilerek davadan geri çekilme söz konusu olmuştur.

Gerçekleşen darp olaylarında kullanılan aletler genelde o insanların sosyal statüsü hakkında ve yaşadığı yer ya da yaptığı işler hakkında muhtemel bilgiler sunmuştur. Konya'ya tabi Türbe-i Celaliye evkafından Güceköy sakinlerinden olan Hasan bin İvaz aynı köyden Hüseyin bin Bedel'den davacı olmuştur. Mahkemede Hasan iki gün önce Hüseyin "*öğendere*" tabir olunan büyük asa ile beni darp etmiştir diye şikâyetçi olmuştur. Mahkeme durumu Hüseyin'e sorduğunda o cevabında tarif

¹⁹⁷ KŞS, 95/3.

¹⁹⁸ KŞS, 109/3.

¹⁹⁹ KŞS, 117/2.

edilen öğendere ile darp ettim diye ikrar ve itiraf etmiştir. Bunun üzerine ceza olarak Hüseyin'e tazir cezası verilmiştir.²⁰⁰

Bir diğer tazir cezası verilen darp davasında suçun sabit kılınmasında mahalle ahalisinin şahitliği etkili olmuştur. Konya'da Pir Esed Mahallesi sakinlerinden Mustafa bin İdris aynı mahalleden olan Osman bin Bekir adlı kimseden davacı olmuştur. Mustafa mahkemede bir gün önce Osman beni yumrukla darp etmiştir diyerek şikâyetçi olarak mahkemeden gereğinin yapılmasını istemiştir. Bunun üzerine mahkeme olaya şahit olan mahalle ahalisinden Seyyid Hüsam bin Halil ve Seyyid Mehmed ibn-i El Hac Mehmed sorduğunda onlarda cevaplarında bizim huzurumuzda yumrukla Osman, Mustafa'yı darp etti demişlerdir. Mahkeme Şahitliklerini kabul edip Osman'a tazir cezası vermiştir.²⁰¹

Yine bir handa meydana gelen darp ve yaralama vakasında bıçak suç aleti olarak kullanılmıştır. Konya'da Yediler Mahallesinde misafir olarak kalan Mehmed ibn-i Ali Beşe aslen Kayseri sakinlerinden olan Hasan Efendi Hanın da misafir olan Abdullah'tan şikâyetçi olmuştur. Mehmed mahkemede Abdullah siyah saplı bir bıçak ile sol kürek kemiğim üzerinden beni darp edip yaralamıştır diyerek şikâyetçi olmuştur. Ancak bu olaydan dolayı mahalle ahalisi ile davam ve nizam yoktur demiştir. Bunun üzerine mahkeme Çukadar Ahmed Beşe ile olayı soruşturup incelemesi için olay yerine göndermiş, Çukadar olay yerinde yaralıyı inceleyip rapor tutup mahkemeye intikal ettirmiştir.²⁰² Bu davada verilen ceza türü ve miktarına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Bir diğer darp olayı aile içinde gerçekleşmiş ve mağdur yine kadın ve doğmamış çocuğu olmuştur. İncelenen dönemde aile içi şiddet bilhassa da kadına karşı şiddetin çok olduğu görülmektedir. Konya'nın Devle Mahallesi ahalisinden olan Havva bint-i Veli isimli kadın eşi Mustafa bin Receb'den davacı olmuştur. Havva mahkemede dört gün önce kocam Mustafa beni darp etti bundan dolayı beş aylık hamileyken bir erkek çocuk ölü doğurdum, bu olaydan dolayı yalnızca kocamdan şikâyetçiyim mahalle ahalisi ile davam ve nizam yoktur diyerek durumu mahkemeye bildirmiştir.²⁰³ Mahkeme de olayı sadece kaydetmiştir. Buradan hareketle bu tip durumlarda darp, aile içinde

²⁰⁰ KŞS, 118/3.

²⁰¹ KŞS, 139/2.

²⁰² KŞS, 143/1.

²⁰³ KŞS, 144/3.

yaşanmış bir hadise olsa bile mahallenin birbirinden sorumlu tutulduğunu hata kadının ise böyle bir durumda mahalleliden davacı olabileceğini görebilmekteyiz.

Gerçekleşen ticaret sonucunda ortaya sorunlar çıkabilmektedir, bunlar da darp ve yaralama olaylarının meydana gelmesinde etkili olmuştur. Sonuçta ticaretten elde edilecek gelire insanları yaşatmalarını temin ettikleri için sorunları darp yoluyla çözmeye başvurmuşlardır. İnsuyu kazasına tabi Yıpalu köyü sakinlerinden olan Yusuf Bey bin Yakub adlı kişi aynı köyden Musa Çelebi ibn-i Mustafa adlı kişiden davacı olmuştur. Yusuf mahkemeye gelerek Musa'ya bir koyun sattım fakat birkaç saat sonra koyunu geri getirip vermeye kalkınca ben razı olmadım ve aramızda niza çıktı. Bu sırada değnekle beni başımdan darp ederek kanattı diyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkeme yaptığı muayene ile elinin üzerinden ve başından yaralanmış olduğunu gördükten sonra durumu Musa'ya sormuş cevabında aldığım koyunları geri vermek istediğimde niza çıktı değnekle başına vurdum demiştir. Mahkeme de aynı köy sakinlerinden olan Murad bin Abdülkadir ve Bekir bin El-Hac Kasım'a şahit olarak bu olayı sormuştur. Onlar da cevaplarında olay bizim huzurumuzda meydana geldi, Musa aldığı koyunları vermek isteyince Yakub razı olmadı ve niza çıktı o da değnekle başından darp etti ve kan akıttı diyerek şahitlik etmişler, mahkeme de şahitliklerini kabul etmiştir. Üstad cerrahlardan olan Hüseyin bin Ali mahkemeye çağrılarak tekrar Yusuf Bey muayene ettirilmiş değnekle başının yarıldığı onaylanması üzerine mahkeme “*mucebiyle tenbih*” olunmasına karar vermiştir.²⁰⁴

İlginç bir darp olayı da ticari bir kıskançlıktan ve hırstan meydana gelmiştir. Konya'da Hoşhavan Mahallesi sakinlerinden olan Hızır bin Hoca Ali adlı kimse aynı mahalleden Ahmed Bey ibn-i Derviş Mehmed'den davacı olmuştur. Hızır mahkemede, pazardan Silleli çömlekçiden desti ve çömlek satın alırken Ahmed Bey benim aldığım testileri elimden almak için beni yumrukla darp etti diyerek şikâyette bulunmuştur. Mahkeme bu durumu Ahmed Bey'e sorduğunda Hızır'ın aldığı eşyayı ben almak istiyordum o aldı ondan almak isteyince muhalefet etti ben de yumrukla darp ettim diye ikrar ve itiraf etmiş, mahkeme de tenbih edilmesine karar vermiştir.²⁰⁵

Aile içinde mal paylaşımı ve kullanımı genellikle erkek kardeşler arasında husumete sebebiyet vermiştir. Böyle bir mal paylaşımında kaynaklı olay da, Konya'da

²⁰⁴ KŞS, 156/1.

²⁰⁵ KŞS, 165/3.

Ulu Irmak Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Seyyid Hüseyin bin Seyyid Süleyman Efendi kardeşi olan El-Hac Seyyid Salih hakkında davacı olmuştur. Seyyid Hüseyin, mahkemede bu gün Salih benim bağımın içine buzağısını bağlamaya çalıştı, ben de izin vermediğimde beni kazık ile darp edip hatta buzağıyı dahi darp etmiştir diyerek şikâyet etmiştir. Mahkeme bu durumu Salih'e sorduğunda o cevabında kendi yerime buzağımı bağladığımda Hüseyin karşı çıkmıştır ben de darp eyledim diyerek ikrar ve itiraf etmiştir. Mahkeme de bu durumda kendisine tazir cezası vermiştir.²⁰⁶

Bir tartışma esnasında yapılan ağır hakaret veya küfür insanların kavgasına ve neticesinde birbirlerini darp etmelerine hatta bazen yaralamalarına sebep olmuştur. Konya'da Sahip Ata Mahallesi sakinlerinden olan Receb ibn-i El-Hac Mahmud aynı mahalleden olan Ali Efendi ibn-i Abdülkerim'den davacı olmuştur. Receb mahkemeye gelerek bugün Ali Efendi bana “*dinsiz deyü şetm ve başımı yumrukla darp itmüşdür*” diyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkeme durumu Ali Efendiye sorduğunda cevabında bir husus için tartışırken ben ona dinsiz diye küfür ettim ve başımı yumrukla darp ettim diye ikrar ve itiraf etmiştir. Bunun üzerine mahkeme “*mucebiyle*” şeklinde karar vermiştir.²⁰⁷

Önceki dava kaydının bir benzeri dava da Konya'ya bağlı Sille köyünde meydana gelmiştir. Sille köyünden Hüseyin ibn-i El-Hac Mehmed adlı kimse aynı köyden İvaz ibn-i Abdullah'dan davacı olmuştur. Hüseyin mahkemede bir gün önce su yüzünden İvaz ile münazaa ederken benim “*ağzıma ve avradıma*” zina lafzıyla küfür etti, bir de başımı ve arkamı da darp etti diyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkeme İvaz'a bu durumu sorduğunda inkâr etmesi üzerine aynı köyden Hüseyin bin İsa Beşe ve Süleyman bin Hamza'ya bu olay konusunda şahit olup olmadıklarını sormuştur. Onlar da cevaplarında, bir gün önce bizim huzurumuzda bir husus için tartışırken İvaz Hüseyin'in ağzına ve avratına zina lafzıyla küfür edip başını ve arkasını darp etti biz de bu olaya şahitlik ederiz demişlerdir. Bunun üzerine mahkeme şahitliklerini kabul ederek mucebiyle şeklinde karar vermiştir.²⁰⁸

Darp olaylarının çoğunluğunda herkesin kolaylıkla başvurduğu yumruk ve ayrıca yine kolay bulunan taşın kullanıldığı görülmüştür. Konya'ya bağlı Sille köyünden Hasan Bin Mehmed aynı köy sakinlerinden olan Arslan Bey ibn-i El-Hac

²⁰⁶ KŞS, 167/3.

²⁰⁷ KŞS, 169/3.

²⁰⁸ KŞS, 188/2.

Mustafa'dan davacı olmuştur. Hasan mahkemede şu beyanda bulunmuştur: Arslan Bey bir gün önce bir husus için köyde benimle münazaa ederken taş ve yumrukla beni darp etmiştir diyerek şikâyetinde bulunmuştur. Mahkeme durumu Arslan'a sorduğunda inkâr etmesi üzerine köy sakinlerinden Hüseyin bin İsa Beşe ve Süleyman bin Hamza olaya şahitliklerini bildirerek, bir gün önce huzurumuzda Hüseyin'i yumruk ve taş ile darp etmiştir şahitlik ederiz demişleridir. Mahkeme şahitliklerini kabul etmiş ve mucebiyle şeklinde karar vermiştir.²⁰⁹

Yine aynı köyden bir darp hadisesi daha kayıtlara yansımıştır, bu sefer gayrimüslim ve bir Müslüman arasında meydana gelen bir darp hadisesidir. Konya'ya bağlı Sille köyünden Karagöz veled-i Ahi aynı köyden İvaz bin Abdullah adlı kişiden davacı olmuştur. Karagöz mahkemede bir gün önce su yüzünden münazaa ederken İvaz benim başımı yumrukla darp etti diyerek şikâyet etmiştir. Mahkeme durumu İvaz'a sorduğunda inkâr etmesi üzerine aynı köyden olan Hüseyin bin İsa Beşe ve Süleyman bin Hamza olaya şahit olarak sorduğunda onlar da şahitlik ettiklerini bildirerek, bir gün önce köyde huzurumuzda Karagöz ve İvaz münazaa ederken İvaz, Karagöz'ün başını yumrukla darp etti bizler de şahitlik ederiz demişlerdir. Mahkeme de onların şahitliklerini kabul ederek mucebiyle şeklinde karar vermiştir.²¹⁰ Bu peş peşe gelen üç darp olayı ve üçünün de aynı köyde aynı günde aynı tarihte, iki sayfa içinde kaydedilmiş olması ilginçtir. Lakin daha ilginç ve yapılan yargılamanın sağlığının sorgulanmasını icap ettirecek durum ise, üç darp olayında da şahit olarak Hüseyin bin İsa Beşe ve Süleyman bin Hamza'nın kaydedilmesidir. Üç olayın aynı mekanda gerçekleştiğine dair belgelerde bir karineye de rastlanılmamıştır.

Değnek ve orakla darp olayı da köyde yani çiftçilikle uğraşan insanlar arasında gerçekleşmiştir. Bu tip olaylarda kullanılan tarım aletleri insanların ne işle meşgul olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Konya'da Poladlar Mahallesi sakinlerinden olan Adurrahman bin Ahmed Meksi köyünden olan Osman bin Hamza'dan davacı olmuştur. Abdurrahman mahkemede üç gün önce Meksi köyünde Hasan beni orak ve değnekle darp etti diye şikâyet etmiştir. Mahkeme bu durumu Hasan'a sorduğunda inkâr etmesi üzerine köy ahalisinden olan Mahmud Zahid bin Cafer ve Receb bin Süleyman adlı kişiler olayı gördüklerine ve şahitlik edeceklerini bildirmişlerdir. Üç gün önce köyde Hasan bizim huzurumuzda Abdurrahman'ı orak ve değnek ile darp eyledi bizde

²⁰⁹ KŞS, 188/3.

²¹⁰ KŞS, 189/3.

bu hususta şahitlik ederiz demişlerdir. Mahkeme şahitliklerini kabul etmiş ve mucebiyle şeklinde karar vermiştir.²¹¹ Bu kayıta da ceza ve miktarına dair bir bilgi yazılmamıştır.

Bazen dağda koyun güden bir çoban da darp olayına karışmıştır. Kısacası darp olayları dağdaki çobandan evde aile içine kadar insanın olduğu her yerde meydana gelmiştir. Konya’da Aksinle Mahallesi sakinlerinden Osman bin Abdurrahman aynı mahalleden İbrahim bin Mustafa’dan davacı olmuştur. Abdurrahman mahkemede iki gün önce İbrahim Konya civarındaki Kızılyazı denilen yerde ben koyun güderken benim başımı ve arkamı darp etmiştir diyerek şikâyet etmiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Mahkeme durumu İbrahim’e sorduğunda inkâr etmiş ve Osman’ın iddiasını ispatlasın demiştir. Hakim İbrahim’e darp etmediğine dair yemin etmesini istemiş o da yemin edememiştir. Mahkeme İbrahim’e tazir cezasını vermiş ve dava kapanmıştır.²¹² Çoğunlukla yemin teklif olunan davalarda suçlanan taraf yemin ederek isnat edilen suç inkâr etmişken ilk kez bu davada yemin edilmemiştir.

Bir diğer çoban ve hayvan otlatma yüzünden darp edilme davası da Konya’da Meski Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle ahalisinden olan Mehmed ve Mahmud ve Hasan ve Osman adlı kişiler aynı mahalleden olan Çoban Mustafa bin Muharrem ve Abdurrahim bin Ahmed adlı kişilerden davacı olmuşlardır. Bir gün önce Mehmed benim Zincirlü Han civarındaki göğ arpamı çoban Mustafa ve Abdurrahim birlikte hasat edip katır ve merkebe yükleyip alıp götürmüşlerdir demiştir. Mahmud ve Hasan da mahkemede çobanların kendilerini bir gün önce değnekle darp eylediklerini söyleyerek şikâyetçi olmuşlardır. Çoban Mustafa ve Abdurrahman’a mahkemede arparaları yolup götürmedikleri ve Hasan’la Mahmud’u darp etmediklerine dair yemin etmelerini teklif olunması üzerine, onlarda yapmadıklarına dair yemin etmişlerdir. Bu şartlarda mahkeme onların yeminini kabul edip Mehmed, Mahmud, Hasan ve Osman’ı açtıkları davadan men ederek davayı kapatmıştır.²¹³ Bu davada da şikâyetçi taraf hem arpasından olmuş hem de dayak yemiştir demek mümkündür.

Kavga ve darp olayları aile içinde kadın ve erkek arasında olduğu gibi sadece kadınlar arasında da olmuştur. Bunun bir örneği de Konya’da Dört Vukiyye Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden Ayşe bint-i Ali Bey aynı mahalleden Ayşe bint-i Ali hatundan davacı olmuştur. Ayşe mahkemede diğer Ayşe ile

²¹¹ KŞS, 197/3.

²¹² KŞS, 200/3.

²¹³ KŞS, 204/1.

aramızda bir husustan münazaa oldu o sırada Ayşe beni taşla sair azalarımı ve ağzımı darp ederek bir dişimi çıkardı, bir dişimi de kırdı diyerek şikâyetçi olmuş ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Diğer Ayşe'ye mahkeme olayın nasıl olduğunu sorduğunda o cevabında ”*müddei mezkur Ayşe taşla ve değnekle benim üzerime hücum edip beni darp itmeğle ben dahi müdafaa südurunda oldum lakin asla darp itmedim ve dişini ihraç ve tahrik itmedim*” diyerek Ayşe'nin iddiasını ispat etmesini istemiştir. Bunun üzerine mahkeme diğer Ayşe'ye hitaben bu olayda Ayşe'nin taşla dişini çıkarıp bir dişini de kırdın mı diyerek yemin etmesini istemiştir, o da yapmadığına dair yemin etmesi üzerine mahkeme Ayşe'nin davadan men'ine karar verip davayı kapatmıştır.²¹⁴

Diğer darp olayı yine bir köyde meydana gelmiştir. Konya'ya bağlı Çumra köyünde Mehmed bin Sinan ve zevcesi Şerife Halime ibnete Es-Seyyid Ahmed Adlı karı koca aynı köyden olan Beykar Mehmed'den davacı olmuştur. Halime mahkemeye gelerek Beykar Mehmed önceden beni darp etti, o darptan dolayı bende sakatlık meydana geldi. Bu husustan dolayı Beykar Mehmed den şikâyetçiyim ondan gayrı köy ahalisinden kimseden davam ve nizam yoktur hatta kocam Mehmed de dâhil demiştir. Bütün bu beyanlarını mahkemeye kaydettirmiştir.²¹⁵ Bu davadan hareketle mahalle sisteminde olan herkesin birbirinden sorumlu olması durumu köy ahalisi içinde geçerlidir denilebilir.

Yaşanan darp neticesinde insanların azalarında yaralanmalar hatta eksilmeler meydana gelmiştir. Yaşanan darp sonucunda kol kırılması meydana gelen bir olay da Konya'da Fakı Dede Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan El-Hac Mehmed ibn-i Seydi aynı mahalleden olan Abdülkadir ve Mustafa ibn-i Veli Bey adlı kişilerden davacı olmuştur. El-Hac Mehmed mahkemede dört gün önce Abdülkadir ve Mustafa ile Çayırbağları adlı mevkide değirmen önünde su yüzünden aramızda münazaa olmuştur o esnada her biri demir mil ile beni darp edip sol kolumu iki yerden kırdılar diyerek şikâyet etmiştir. Mahkeme bu durumu Abdülkadir ve Mustafa'ya sorduğunda onlar bu durumu inkâr etmeleri üzerine, mahkeme onlara münazaa esnasında Mehmed'i demir mil ile darp edip sol kolunu iki yerden kırmadıklarına dair yemin etmelerini istemiştir. Onlar da kolunu kırmadıklarına ve darp etmediklerine dair

²¹⁴ KŞS, 208/3.

²¹⁵ KŞS, 209/1.

yemin etmeleri üzerine mahkeme Mehmed'in davadan men'ine karar vererek davayı kapatmıştır.²¹⁶

Bir erkeğin kadını darp etmesi hatta yaralamasını içeren olay Konya'da Fakı Dede mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle ahalisinden olan Emine bint-i Ahmed aynı mahalleden Mehmed bin Sefer adlı kişiden davacı olmuştur. Emine mahkemede bir gün önce Konya'ya bağlı Tol mezrasında on yaşındaki küçük oğlunu Mehmed darp edip ben müdahale ettiğimde beni dahi orakla darp edip sağ elimin bir parmağını yaralayıp bana hitaben ağır küfür etti diyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkeme durumu Mehmed'e sorduğunda cevabında, oğlu buzağısını güderken benim ekinime soktu ben de çıkarmaya çalıştığımda Emine değnek ile beni darp etmeye başlayınca bende orakla kendimi savunurken istemeyerek yaraladım ama asla küfür etmedim demiştir. Emine'nin iddiasını ispat etmesini istemiştir. Bunun üzerine mahkeme şahit olarak Şeyh Aliman Mahallesi sakinlerinden olan El-Hac İbrahim bin Ali ve Mehmed bin Receb adlı kişilere sormuştur. Onlarda cevabında bir gün önce Mehmed Emine'nin küçük oğlunu darp ederken Emine müdahale edince Mehmed bizim huzurumuzda Emine'yi orakla darp ve bir parmağını yaraladı ve ona hitaben de ağır küfür etti bizde bu olaya şahitlik ederiz diye beyan etmişlerdir. Mahkeme onların şahitliklerini kabul edip Mehmed'e tazir cezası vermiştir.²¹⁷

Diğer bir darp olayı tecavüz niyetinde olanlara karşı bir kadının direnmesi sonucu meydana gelmiştir. Konya'ya bağlı Araplar köyünden Rabia Hatun kendisine vekâleten babası Mevlüd bin Mehmed aracılığıyla aynı köyden Seyyid Mehmed ibn-i Sefer ve Seyyid Ali ibn-i Ramazan'dan davacı olmuştur. Mahkemede vekili babası on üç gün önce kızım Rabia kendi halinde giderken Seyyid Mehmed ve Seyyid Ali önüne geçip kızımın elinden ve kolundan tutarak zina kastıyla götürmeye çalışırken, kızım muhalefet edip gitmemek için yere oturmuş, bu sırada karnından darp edip sürüklemişlerdir. O darptan sonra kızım bir erkek çocuğunu sakat olarak doğurmuştur. Suçlular, suçlarını ikrar dahi etmişler, mahkemeden gereğinin yapılmasını isteyerek şikâyetçi olmuştur. Bu durum üzerine mahkeme aynı köyden Seyyid Ali Bin Seyyid İdris ve Bekir ibn-i Mehmed'e şahit olarak bu olayı sormuştur. Onlar da cevaplarında bizim huzurumuzda Seyyid Ali ve Seyyid Mehmed Rabia'yı kolundan tutup, karnından darp edip sürükledik diye ikrar ettiler diye şahitlik etmişlerdir. Mahkeme de onların

²¹⁶ KŞS, 200/1.

²¹⁷ KŞS, 228/2.

suçlarını şahitlerin huzurlarında itiraf ettiklerini kabul ederek mucebiyle hüküm verilmesi şeklinde karar vermiştir.²¹⁸

Defter de toplam yirmi yedi adet darp vakası tespit edilmiştir. İncelediğimiz konular içerisinde sayı olarak en çok olanı darp ve yaralama davalarıdır. Bu davalar çok çeşitli mekânlarda, toplumun değişik tabakaları arasında meydana gelmiştir. Darp davalarında, ceza olarak çoğunlukla diğer dava türlerinde de olduğu gibi tazir cezası uygulandığını görülmüştür. Özellikle darp olaylarında köy ve mahalle ahalisinin yani şahitlerin olayların netleşmesinde ve verilecek kararların kesinleşmesinde etkili olduğunu görülmüştür. Bazı davalarda verilen ceza yerine mucebiyle tabirinin kullanıldığına rastlanılmıştır. Bazen de davalıların kendileri arasında bir şekilde anlaşarak açtıkları davalardan vazgeçtiklerini de görebilmekteyiz. Ayrıca darp davaları bize insanları sosyo-ekonomik faaliyetleri hakkında güzel ve geniş bilgiler sunmaktadır. Çünkü borç yüzünden kavga edenler, çobanlarla kavga edenler ya da darp hadiselerinde kullanılan aletler bizim bu bilgilere ulaşmamıza olanak sağlamıştır.

2.4. Hırsızlık

Sözlük tabiriyle sirkat “*hırsızlık, çalma, çalınma*” gibi anlamlar ifade etmektedir.²¹⁹ Ancak hem hukuki hem de genel anlamda bir tanım yaptığımızda daha kapsamlı bir anlam taşımaktadır. “*Hırsızlık eski Türkçe’de uğrulama, Arapça’da sirkat ve serika kelimeleriyle ifade edilmiş, hırsız için de eski Türkçe’de uğru, Arapça’da sarik ve lişş kelimeleri kullanılmıştır.*”²²⁰ Hırsızlık cezası ve suçuna ilişkin İslam hukukunda mezhepler farklı bakış açılarıyla hırsızlığı tespit ve ifade etmişleridir. En genel tanımıyla ise hırsızlık “*başkasına ait bir malın mülk edinme kastıyla muhafaza edildiği yerden gizlice alınması*” şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımdan hareketle hırsızlığın en önemli hususu gizlice alınmasıdır diyebiliriz.²²¹

İslam hukukunda hırsızlık iki ana guruba ayrılır. Bunlardan ilki genellikle sirkat kavramını kapsayan hırsızlıklar yani küçük ve basit hırsızlıklar diğer bir tanımla “*es-*

²¹⁸ KŞS, 234/1.

²¹⁹ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 957.

²²⁰ Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, **DİA**, C.17, İstanbul 1998, s. 385.

²²¹ Ömer Düzbakar, “İslâm-Osmanlı Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu: 16-18.Yüzyıllarda Bursa Şer’iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler”, **TSA**, S.2, Ağustos 2008, s. 80-81.

sarikatü's-sagir"dir. Bu ana gurubun diğer kısmı ise büyük hırsızlıktır yani organize ve toplu halde yapılan hırsızlıklardır. Bir diğer tabirle bu tip hırsızlıklar "*es-sırkatü'l-kübra*" olarak tanımlanmaktadır. Her iki hırsızlık türünde de bu fiilin suç sayılması için, suçu işleyenlerin cezai ehliyeti olmalıdır.²²² Hırsızlık tarih boyunca tüm idari mekanizmalarca önüne geçilmeye çalışılan bir suç olmuştur. İslam hukuk düzeni de bu suça net şekilde karşıdır. İslam hukukunun hırsızlığa karşı uyguladığı cezalar sert ve kesindir. Bu cezalar bedeni ve nakdi olarak ikiye ayrılır.²²³ İslam hukukunda hırsızlık genel olarak had cezası gerektiren ağır suçlar arasında zikredilir, bundan dolayı cezaları ağır olmuştur. Kişiye, döneme göre herhangi bir af ya da hafifletme yoktur. Bu nedenle suçlunun suçu net bir şekilde ispatlanmalıdır en ufak şüphe taşımamalıdır.²²⁴ İslam hukukunda hırsızlık vakalarında bu cezaların uygulanmasına baktığımızda sadece had cezasının uygulanmadığı görülür. Uygulamada hem had hem de tazir ikisi birden tatbik edilmektedir. Bu uygulamadaki farklılık hırsızlık suçunun vafına göre ve suçun ispatlanma sürecinde yaşananlara göre değişmektedir. Özellikle had'in uygulanma şartlarında eksiklik olduğunda veya olayda şüphe bulunduğu tazir uygulanmaktaydı. Bir de bu teorikte olmayıp pratikte olan uygulama farklılığının ana unsuru suçun büyüklüğüdür, büyük suç ise had küçük ise tazir uygulanmıştır.²²⁵ İslam hukukunda hırsızlık için had cezasında, "*İslam hukukuna göre, hırsızlık edenin ilk seferde sağ eli kesilir, ikinci defa tekrar ederse sol ayağı kesilir*". İki eli birden kesilmez, çünkü iki eli kesilirse yaşam zorluğu çeker, hayatını idame ettiremeyebilir diye ikinci seferde ayak kesilir. Ama hala bu suçu işlemeye devam ederse tövbe edene kadar hapse atılır. Tabii olarak bu uygulamalar ve ceza şartları mezheplere göre değişmektedir. Bu ağır cezadaki maksat bu fiilin toplumsal huzura zarar vermesini önlemek ve insanların bu işe özenmemelerini sağlamaktır.²²⁶ El kesme cezasının kaynağını ise Kuran-ı Kerimde geçen Mâide suresinin 38. ayetidir. Bu ayette Allah şöyle buyurur, "*Erkek hırsız ve kadın hırsızın yaptıklarına karşılık Allah tarafından ibret verici bir ceza olması için ellerini kesin. Allah güçlüdür, hâkimdir.*"²²⁷

²²² Sevilya Kavaklı Kundakçı, "İmdat Hırsız Var!: 1625-1650 Amasyasından Hırsızlık Hikayeleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.9, S.7, Aralık 2016, s. 244-245.

²²³ Yasemin Baba, "Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Şuçunun Hüküm Ve Sonuçları", **İÜHFİM**, C. LXXI, S.1, s. 79.

²²⁴ İlhan Akbulut, **a.g.m.**, s. 168; Ali Bardakoğlu, **a.g.m.**, s. 547-548.

²²⁵ Ömer Düzbakar, **a.g.m.**, s. 81-82.

²²⁶ HanifeKaplan, **a.g.t.**, s. 54-56.

²²⁷ Şaban Piriş, **Kur'anı Kerim Türkçe Anlamı**, Okyanus Kitabevi, Kayseri 2013, s. 57.

Fakat el kesme cezasının Osmanlı Devleti'nde uygulanmasına baktığımızda çok ender olduğunu görmekteyiz. Örneğin XVII. ve XVIII. yüzyıllara ait sicillere dayandırılarak yapılmış bir incelemede, XVII. yüzyıl da had cezasının suçlulara sadece beş defa verildiği tespit edilmiştir. Nitekim bu cezaların tatbik edilip edilmediği de muallaktır.²²⁸ Bunların yanı sıra suç netleştikten sonra suçlulara had'den başka tazir cezası verildiğini belirtmiştik. Bu cezalar ise “ölüm, hapis, para, kalebentlik ve kürek” gibi cezalar olarak karşımıza çıkmaktadır.²²⁹

Yukarıda had cezasının hırsızlık suçlarında Osmanlıda çok nadir uygulandığını belirtmiştik. Bunun yerine daha çok diğer cezaların uygulandığı bilinmektedir. İncelediğimiz defterde ise hırsızlık suçu sabit olsa bile, hiçbir davada suçlulara bu ceza verilmemiştir. Bu nedenle hırsızlık davaları suç ve ceza örgüsü üzerinden değil de suç ortaya çıkaran unsurlar, suçların türü, çalınan mallar üzerinden değerlendirilecektir. Hırsızlık örneklerinde suçun mahkemeye gelişi, mahkeme tarafında tahkiki yanı sıra bu konuda mahkemenin yaptığı diğer uygulamalar da değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Hırsızlar genellikle ev eşyalarını çalmışlar ve bu eşyaları da genellikle satmışlardır. Hırsızlar tarafından malları çalınarak mağdur durumuna düşen insanların eşyaları çok farklı biçimde karşılıklarına çıkmasıyla hem eşyalarına kavuşmuşlar hem de suçlunun ortaya çıkmasına ve hırsızlığın aydınlanmasına vesile olmuşlardır. Konya'ya tabi Sahra Nahiyesi'nden İlmek köyü ahalisinden olan Karaca bin Nebi aynı köyden Mehmed bin Turabi'den hırsızlık suçlamasıyla davacı olarak olayı mahkemede olayı şöyle anlatmaktadır. Ondört gün önce gece ben evimde yatarken gece yarısı evime girip tabhanemden bir sim bıçak, beş mum, bir gömlek, bir çenber, bir sim iğnesi eşyalarım çalındı. Bu eşyalarımı köyümüzden Mustafa Bey'de bulup talep ettiğimde bunları bana Turabi oğlu Mehmed sattı demiştir. Bunun üzerine Mustafa Bey eşyaları Mehmed'e geri teslim etmiştir. Kendisine sorulup gereğinin yapılmasını istiyorum diyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, Mehmed'e bu iddiaları sorduğunda o cevabında Karaca'nın kardeşi Âlime ile aramızda muhabbet vardır diyerek Alime'nin bunlar bize lazım değil diyerek bana verip bende Mustafa Bey'e sattım demiştir. Karaca geri isteyince Mustafa Bey'den alıp geri verdim diyerek hırsızlığı inkâr etmiştir. Mahkeme bunun üzerine Âlime'ye bu durumu sormuş o ise cevabında benim hiçbir zaman onla

²²⁸ Ömer Menekşe, **XVII. Ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu ve Cezası**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora tezi), İstanbul 1998, s. 112.

²²⁹ Sibel Kavaklı Kundakçı, **a.g.m.**, s. 245; Ahmet Kankal, **a.g.m.**, s. 197-201.

muhabetim olmadı ve eşya vermedim iftira atmaktadır demiştir. Bunun üzerine köy ahalisinden İmam Musa bin Mustafa, Hüseyin bin Fazlı ve Ahmed bin Mehmed diğer Ahmed bin İsmail ve Karaca bin Seyfi ve Süleyman bin Seydi ve Nebi bin Mehmed ve Hasan Bin Seydi Ali'ye şahit olarak bu durum sorulduğunda onlar cevabında Alime'nin na-mahrem ile muhabbeti bu ana değin olmamıştır şeklinde bir beyanda bulunmuşlardır. Ama Mehmed bu ana değin “*su-i haldedir*” diyerek şahitlik etmişlerdir. Mahkeme ise mucebiyle amel olunması diye karar vermiştir.²³⁰ Verilen ceza türü ve miktarına dair bilgi bulunmamaktadır.

Hırsızlar günümüzde de olduğu gibi o dönem için değer taşıyan her nesneyi çalmışlardır. Yalnızca evlere girip eşya çalmakla kalmamışlar, dönem için çok kıymetli olan hayvan hırsızlığıyla sıklıkla karşımıza çıkmaktadırlar. Konya'da Aklân Mahallesi sakinlerinden olan Abdullah Bey ibn-i Veli Bey adlı kişi Karacigan Mahallesi sakinlerinden Mehmed bin Mahmud'dan davacı olmuştur. Mahkemede altı ay önce gök kır erkek merkebim üzerinde sekiz çuval ve kıl kebir heybe ile akrabam olan Seyyid Hasan'ın kapısına bağladığımda ben içerdeyken merkebim kaybolmuştur. Lakin sonradan merkebimi Mehmed'de buldum, talep ederim diyerek şikâyet etmiştir. Mahkeme Mehmed'e bu iddiaları sorduğunda cevabında ben merkebi birkaç ay önce Mescitlü köyünden Kapucuoğlu Mustafa'dan satın aldım diyerek Abdullah kendisinin olduğunu ispatlasın o zaman demiştir. Çini Oğlu Mahallesinden Mehmed bin Osman, Göktaş Mahallesinden Mehmed bin İbrahim adlı kişiler bu hayvanı muayene edip bu gök bargir Abdullah'ındır diye şahitlik etmişlerdir. Mahkeme bir de Abdullah'a bu husus için yemin etmesini istemiş ve o da hayvanın kendisinin olduğuna dair yemin etmesi üzerine merkebin ona verilmesine ilişkin mahkeme karar vermiş ve kendisine teslim etmiştir.²³¹

Bir başka dava kaydında hırsızlar tarafından soyulan kişi kaybolan eşyalardan dolayı birilerini suçlamamış ve sonrasında yaşananlar belgeye yansımıştır. Konya'da Kara Oyuk Mahallesi sakinlerinden olan Ayşe bint-i Yusuf adlı hatun ve eşi Süleyman aynı mahalleden Veli, Ali, Mehmed ve İbrahim adlı kişilerden davacı olmuşlardır. Mahkemede on gün önce gece tabhanem içinde yirmi guruş değerinde sim kuşağım başucumdan çalınmıştır diyerek adı geçen kişilerden sorulması ve gereğinin yapılmasını isteyerek şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme bunun üzerine “*Ayşenin başucundan gice ile*

²³⁰ KŞS, 12/2.

²³¹ KŞS, 71/2.

bir sim kuşağını haftiyen almadıklarına mezkurdan Veli, Ali ve Mehmed'e yemin teklif olundukda” onlar da cevaplarında o gece sim kuşağı almadıklarına dair büyük yemin etmişlerdir. Mahkeme bu durum karşısında onların yeminlerine binaen Ayşe ve eşi Süleyman'ın davadan men olunmalarına karar vermiştir ve dava kapanmıştır.²³² Bu dava da yemin teklif edilmesindeki sebep olayın tanığı yani şahidi olmadığından böyle bir uygulamaya başvurulmuş olmasıdır, şahit olmayan davalarda tek yol budur.

Bir başka hayvan hırsızlığı ile suçlama davasında hayvan olarak at hırsızlığı karşımıza çıkmaktadır. Neden bu kadar hayvan hırsızlığı ve bilhassa at hırsızlığının yaygın olduğu sorusunun cevabı ise dönemin en önemli ulaşım ve yük taşıma aracı olması bu sebeple de taşıdığı maddi değerden dolayı hırsızlık davalarında sıklıkla karşımıza çıktığıdır. Bu davada Konya'ya bağlı Sille köyünden Baryam veledi Sade aynı köyden Ahmed Ağa bin Fazlullah adlı kişiden davacı olmuştur. Bayram mahkemede şu beyanda bulunmuştur, benim ıgdiş doru bargirimi küçük oğlum Doğançı bundan dört sene önce Bergamut Kasabasında kaybetmiştir. Ben bargirimi Ahmed'de buldum sual olunup gereğinin yapılmasını istiyorum diye şikâyet etmiştir. Mahkeme Ahmed'e bu iddiayı sorduğunda o cevap olarak bir sene önce Belen Ardında Seyid Ahmed'den bu atı satın aldım ve Bayram kendi atı olduğunu ispatlasın demiştir. Karaarslan köyünden Osman bin Hüsnü ve Receb bin Abdülcélil bu at Bayram'ındır ve kaybolmuştur diye muayene ederek şahitlik etmişlerdir. Mahkeme Bayram'a bu husus için yemin etmesini istemiş onun da yemin etmesi üzerine mahkeme mucebiyle hüküm verilmesi şeklinde karar vermiştir.²³³ Bu dava da at sahibine iade edilmiş mi, atı çalanlar bulunmuş mu, bulundu ise ne gibi cezalar verilmiş hiç birine dair bilgi ve ipucu bulamıyoruz. Sadece atın asıl sahibinin ortaya çıktığını görebiliyoruz.

Bir başka hayvan hırsızlığı iddiası örneği de Konya'ya bağlı Sahra Nahiyesi'nde meydana gelmiştir. Sahra Nahiyesi'ne bağlı İlmek köyü ahalisinden olan Ali bin Mahmud aynı köyden olan Hüseyin bin Fazlı adlı kimseden davacı olmuştur. Ali mahkemeye gelerek beş gün önce köyde evler arasında bir koyunun kaybolduğunu belirtmiştir. Bu koyun Hüseyin'in elindedir diyerek sual olunsun ve gereğinin yapılmasını isteyerek şikâyetçi olmuştur. Bunun üzerine mahkeme Hüseyin'e koyunun senin elinde gizlice tutulmadığına dair yemin etmesini teklif ettiğinde Hüseyin elinde olmadığına yemin etmiştir. Bunun üzerine mahkeme *“davayı mezburdan müddei*

²³² KŞS 173/2.

²³³ KŞS, 195/2.

mezburun meni birle mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu” şeklinde karar vererek²³⁴ Ali’yi davadan men etmiş ve davayı kapatmıştır.

Bir diğer hırsızlık davası ev soygunudur. Hayvan hırsızlığı ve ev soygunu hırsızlık türü olarak en yaygın olanlarıdır. Bu davada Konya’da Abdülkadir Mahallesi sakinlerinden olan Hasan Beşe bin Ali adlı kimse Sahibyakası mahallesinden Mustafa bin Ömer ve Mahalle-i Şemseddin Tebrizi sakinlerinden olan Kara Ali bin Abdullah adlı kimselerden davacı olmuştur. Mahkemede üç gün önce *“evail-i leyl”* de Kara Ali ve Mustafa benim evime girip sandığımı kırıp içinden bir asa-i kebir ile kırk gurusumu ve bir kırmızı fes ve bir tespih ve dört çenberimi çalmışlardır talep ederim diyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkeme Kara Ali’ye durumu sorduğunda ben Mustafa ile birlikte o gece Hasan Beşe’nin evine vardım kırk gurusu ve diğer muhtelif eşyaları çaldım ve o paradan dört gurusu kendimde olup kalan otuz altı gurusu ve diğer eşyaları Mustafa’ya teslim eyledim demiştir. Bunun üzerine mahkeme bir de olayı Mustafa’ya sorduğunda Mustafa cevabında ben Hasan Beşe’nin evine varmadım lakin Kara Ali’den üç gurusu aldım kalan yedi gurusu ve diğer eşyaları onda bıraktım demiştir. Bunun üzerine mahkeme yine mucebiyle amel oluna şeklinde karar vermiştir²³⁵. Bu davada da ne tür ceza verildiği kimlerin suçlu görüldüğü, çalınan para ve eşyaların akıbetine dair hiçbir bilgiye ulaşamıyoruz.

Genel hırsızlık davalarına baktığımızda hırsızlar kendileri için en uygun vakitleri seçmişlerdir. Bu vakitler çoğunlukla insanların uykuda olduğu gece yarısı yahut insanların çoğunun meşgul olabileceği ibadet vakitleri gibi zamanlar olmuştur. Bunun bir örneği de Konya’da Ulu Irmak mahallesinde oturan Güllü bint-i Balı isimli hatunun başına gelmiştir. Güllü hanım kardeşi Süleyman bin Balı’ya vekâlet vererek Kerem Dede Mahallesi sakinlerinden olan Mustafa bin Mehmed’den davacı olmuştur. Güllü’nün vekili mahkemeye gelerek *“müvekkilim mezbur Güllü menziline olmayup ve zokak kapusu kilütlü iken salat-ı cuma vaktinde mezbur Mustafa’nın kapunun kilidlerini kırub menzili dâhiline girüb tabhanesinden iş bu muayene olunan bir tesbih ve bir hamam tası ve altı sahanları heybesine doldurup alub giderken komşu hatunları istima ve feryad itmeleriyle cemaat-i müslimin cem olub merkum Mustafayı menzil içinde bulub ahz itmüşlerdir sual olunub mucib-i şer ircaa olunması matlubumuzdur”* diyerek şikâyetçi olmuştur. Bunun üzerine mahkeme Mustafa’ya bu iddiaları sormuştur o ise

²³⁴ KSS, 202/1.

²³⁵ KSS, 202/2.

cevabında ben fakir olmamla birlikte şeytana uydum Cuma vaktinde Güllü Hanım'ın kapısının kilidini kırıp evine girdim, tabhanesinden bu adı geçen eşyaları heybeme doldurup giderken yakalandım diye ikrar ve itiraf etmiştir. Mahkeme bunun üzerine malların sahibine teslim edilmesine karar vermiştir.²³⁶ Bu davada suçlu çaldığı eşyalar ile birlikte yakalanıp hatta suçunu kabul edip itiraf etmesine rağmen ceza verildi mi verildi ise ne tür ceza verildi maalesef mevcut değildir. Ancak mağdur kişi eşyalarına sağlam bir şekilde kavuşmuştur.

Mahkeme kayıtlarından da anlaşıldığına göre hırsızlık vakalarıyla ilgili davaların büyük çoğunluğunda hırsızlığa maruz kalanların davacı olduklarını görmekteyiz. Defterdeki son kayıta bu tip bir davayı örnektir. Olay Konya'da Öyle Bekledi mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden Murtaza bin Ahmed aynı mahalleden Markor veledi Karavanis adlı zimmiden davacı olmuştur. Murtaza mahkemeye şu şekilde bir beyanda bulunmuştur *“tarihi kitabdan beş ay mukaddem ramazan-ı şerif de ben ahir kimesnenin menzilinde iftar davetinde iken gece ile kilidli menzirim açılıb içinden bazı eşyam sirka olmuşdu eşya-ı mezburdan bazısını hazır'ü-l bilmeclis Boşnak Mustafa bin Mehmed'in zevcesi Ayşe hatunun yedinde bulub ahz eyledüm zayi olan eşyamdan sekiz sahanım kalmışdı hala iş bu muayene olunan üç sahanımı dahi Markor zimminin yedinde buldum”* diyerek kayıp olan beş sahanını talep ederek Markor'dan şikâyetçi olmuştur. Mahkeme bu durumu Markor'a sorduğunda o cevabında ben bu üç sahanı Boşnak Mustafa'dan satın aldım Murtaza'nın olduğu belli değildir demiştir. Bunun üzerine mahkeme Boşnak Mustafa'ya sorduğunda o cevabında o gece Murtaza'nın evinden aldığım eşyadan olan dört sahanı Markor zimmiye satarak teslim ettim. Bu üç sahan ise Murtaza'nın mülküdür demesi üzerine üç sahan Murtaza'ya teslim edilmiştir. Kalan bir tane sahan için de Markor ve Mustafa'dan yemin etmeleri istenmiştir onlarda kalan bir sahanın kendilerinde olmadığına dair yemin etmeleri karar vermiştir.²³⁷ Bu davada da sıkı bir soruşturma sonucunda asıl hırsız bulunmuştur çalınan mallar sahibine teslim edilmiştir ancak yine suçluya verilen ceza türü ve miktarına dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

İncelediğimiz defterde toplamda sekiz adet hırsızlıkla ilgili kayıta rastlanmıştır. Bazı davalarda hırsızlığı kesinleşenler olmuş hatta suçunu itiraf edenler vardır. Bu gibi durumlarda bile suçlulara verilen ceza türü ve miktarı hususunda bir bilgiye

²³⁶ KŞS, 203/3.

²³⁷ KŞS, 241/2.

rastlanılmamıştır. Bu nedenle çalışmada olayların nasıl olduğu, nasıl soruşturulduğu ve daha çok nelerin hırsızlar tarafından çalındığı değerlendirilmiştir. Defterdeki olayların mahkemeye intikali ise davaların tamamında mağdurlar tarafından yapılan şikâyetlerle olmuştur, yani hırsızlık bir kamu davası gözüyle değerlendirilmemiştir. Hırsızlar o dönem için insanlarca kıymetli olan hayvan türünden at, eşek, koyun gibi hayvanlar çalarken, eşya olarak da ev eşyalarını, ziynet eşyaları ve paraları çalmışlardır. Hırsızların bu iş için seçtikleri vakitlere baktığımızda defterde “*evail-i leyl*”, “*Cuma vakti*”, “*iftar vakti*” gibi insanların meşgul olabilecekleri ya da savunmasız olabilecekleri vakitleri kullandıkları görülmüştür. Ama kayıtlarda en çok gece yarısında hırsızlığın yapıldığı görülmüştür.

2.5. Küfür

Sözlük anlamıyla küfür: “*Allah’a ve dine ait şeylere inanmama, Cenab-ı Hakka ortak koşma, dinsizlik, imansızlık İslâm dinine uymayan inanışlarda bulunma, nankörlük, sövüp sayma, fena, kaba söz söyleme, örtme ve gizleme*” gibi geniş bir anlam içermektedir.²³⁸ Bir terim olarak ise küfür, “*Allah’tan alıp din adına tebliğ etiği hususlarda peygamberi tasdik etmemek, ona inanmamak*” olarak tanımlanır. Küfrü işleyene kâfir denilmekte veya “*kabul etmemek, reddetmek*” anlamını taşıyan “*inkâr*” da küfür yerine kullanılmaktaydı ve bu işi yapanda “*münkir*” olarak tarif edilmiştir.²³⁹ İnsanların birbirilerine düşüncelerini aktarmalarında kelimeler önemlidir, ilk çağlardan itibaren insanlar, kötü düşünce ve dileklerini de birbirilerine iletmişlerdir. Bunun içinde küfürleri ve kötü ithamları kullanmışlardır. Özellikle insanların kutsallarına karşı bu sözler sarf edilmiştir. Küfür, tarihin her dönem toplumlar ve devletler tarafından hoş karşılanmamıştır, ona karşı bir takım yaptırımlar uygulanmıştır. İslam hukuku içerisinde ise küfür suç kabul edilip tazir ve had gerektiren suçlar arasında değerlendirilmiştir. Küfür’ün edildiği değere göre, kullanılan sözcüklere göre bu ceza değişmektedir.²⁴⁰

²³⁸ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 533.

²³⁹ Mustafa Sinanoğlu, “Küfür”, **DİA**, C.26, İstanbul 2002, s. 533-534.

²⁴⁰ Mehmet Salih Erkek, “17. Yüzyılda Mardin Kadı Mahkemesine Yansıyan Küfür Davaları”, **Acta Turcica Çevrim İçi Tematik Teknoloji Dergisi**, S.2/1, Temmuz 2009, s. 52.

İslam Hukuku açısından ise küfür dört ana başlığa ayrılmıştır. Bunlar sırayla “*Küfr-i İnkârî*”, “*Küfr-ü Cühûd*”, “*Küfr-i İnâdi*”, “*Küfr-i Nifâk*” şeklindedir.²⁴¹

Küfür, hakaret davalarında küfür sözcüğü yerine “*şetm*” ya da “*şetm-i galiz*” kavramları sıkça kullanılmaktadır. Şetm, “*sövme, sövüp sayma*” anlamına gelirken Şetm-i galiz ise “*edepsizce sövme, ağır, sunturlu küfür*” gibi anlamlarda kullanılmıştır.²⁴² İncelediğimiz Konya şer’iyye sicilinde 12 adet küfür, hakaret ya da kötü söz içeren dava kaydına rastlanmıştır. Bunlar genellikle kişilerin şahsına bazen de kutsal değerlerine bilhassa din ve ailelerine yöneliktir. Bu davaların altı tanesinde ise hem küfür hem de darp iç içedir, önce küfürle başlayıp ardında darpla bitmiştir ya da darp ardından küfür edilerek ortaya çıkmış olaylardan oluşmaktadır. Bu davalarda sadece erkekler yoktur davaların yarısında kadınlar bulunmaktadır. Bazen de aile içi sayılabilecek hadiseler yaşanmıştır.

Bazı davalarda insanlar hem küfür hem de kötü ithamlarda bulunmuştur. İki kadın arasında geçen ve iki ayrı kayıta mahkemeye yansıyan bir küfür davası mahkemeye yansımıştır. Bu davalardan ilki Konya’nın Çirkab Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Saliha bint-i İbrahim isimli kimse Saime bint-i Musa Bey adlı kadından davacı olmuştur. Saliha mahkemeye gelerek şöyle demiştir, ben hamama giderken yol üzerinden Saime bana sataşp “*şetm-i galiz*” edip ve ardından da hamama gelerek orada da küfürlere devam etti. Hatta taş ile üzerime hücum etti diye şikâyetçi olmuştur. Fakat aralarında anlaşıklarını bildirip kendisin Saime hakkında hiçbir talebinin olmadığını ve yanı sıra hiçbir dava ve nizasının olmadığını bildirip açtığı davadan vazgeçerek tüm haklarından feragat ettiğini bildirmiş. Bu durum karşısında da mahkemede davayı kapatmıştır.²⁴³

Fakat bu dava burada kapanmamış hemen bir sonraki kayıta davanın diğer tarafları karşımıza çıkmaktadır. Konya’da Dinkeş Mahallesi sakinlerinden Saime bint-i Musa Bey isimli kimse Saliha bint-i İbrahim adlı kadından şikâyetçi olup, üç gün önce Saime ben hamama giderken yol üzerinde Saliha karşıma çıkarak bana hakaret etti demiştir. Ben sükût ettim lakin peşimden hamam gelip senin kocan önceden bana hediye verdi diyerek taş ile üzerime hücum etti diye davacı olmuştur. Fakat aralarında anlaşıklarını bildirip kendisi hakkında hiçbir talebinin olmadığını ve yanı sıra hiçbir

²⁴¹ Mustafa Sinanoğlu, **a.g.m.**, s. 535-536.

²⁴² Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s.993.

²⁴³ **KŞS**, 84/1.

dava ve nizasının olmadığını bildirip açtığı davadan vazgeçerek tüm haklarından feragat ettiğini bildirmiştir. Mahkeme de aralarında bir şey kalmadığını beyan ederek davayı kapatmıştır.²⁴⁴ Bu iki davadan hareketle şunları söylemek mümkün ki birbirinden davalı olanlar mahkemeye gerek kalmadan da uzlaşabilmişlerdir. Ancak öncesinde dava açtıklarından uzlaştıklarını bildirmeleri gerekmiştir.

Özellikle devlet düzenin bozulduğu yıllarda zorba devlet adamlarının halka zulüm ettiğini gösteren birçok tarihi olay vardır. Böyle bir devlet adamı tarafında yapılan küfür ve darp olayı da Konya'ya bağlı Sudirhemi Kazası'nda meydana gelmiştir. Köy ahalisinden Mehmed bin Ramazan köyün sipahilerinden olan Süleyman Bey ve Subaşı Ahmed bin Ahmed'den davacı olmuştur. Mehmet mahkemede bir gün önce Ahmed ve onun hizmetkârlarından olan Mustafa ile beni mızrak ve değnek ile bağrımdan darp edip dinime ve imanıma zina lafzıyla küfür ettiler diye şikâyet etmiştir. Mahkeme durumu Ahmed'e sorduğunda cevabında din ve imanına küfür etmedim lakin mızrak ile darp ettiğini ikrar ve itiraf etmiştir. Bunun üzerine mahkeme tazir cezası vermiştir.²⁴⁵

Bazı olaylarda hem küfür hem darp olduğunu söylemiştik. Bu olayda erkek tarafından kadına karşı hem küfür hem de darp yapılmıştır. Konya'da Bab-ı Aksarayı Mahallesi sakinlerinden olan Ayşe bint-i Osman adlı kadın Süleyman bin Mustafa'dan davacı olmuştur. Bundan önce Süleyman bana hitaben ağır küfür edip ve beni taş ile darp etmişti, ben de onu dava etmişim fakat bu andan sonra davadan feragat edip, "*bu husus için mezbur ile dava ve nizam kalmadı*" demiştir. Mahkeme de aralarında bir dava kalmadığına karar vererek davayı kapatmıştır.²⁴⁶ Muhtemeldir ki şikâyetten sonra bir şekilde sulh gerçeklemiştir.

Bu dava kaydında ise hem darp hem küfür bulunmakta fakat sonuç olarak diğer iki davadaki gibi uzlaşma olmamıştır. Konya'da Sahib Ata Mahallesi sakinlerinden olan Recep ibn-i El-Hac Mahmud adlı kimse aynı mahalle sakinlerinden olan Ali Efendi ibn-i Abdülkerim'den davacı olmuştur. Recep mahkemede Ali Efendinin kendisini "*dinsiz*" diye küfür edip bir de başından yumruk ile darp ettiğini iddia ederek şikâyetçi olup gereğinin yapılmasını istemiştir. Mahkeme durumu Ali Efendiye sorduğunda o da cevabında Recep'e dinsiz diye küfür ettiğini ve yumrukla başından darp ettiğini itiraf ve

²⁴⁴ KŞS, 84/2.

²⁴⁵ KŞS, 95/3.

²⁴⁶ KŞS, 117/2.

kabul etmiştir ve deftere bu şekilde kaydedilmiştir.²⁴⁷ Bu davada ne verilen ceza ne de verilen kararlar ilgili bir bilgiye rastlanmadı, sadece açılan dava ve suçlunun suçunu itirafı kaydedilmiştir.

Bir başka kayıta yine küfür ve ardından darp gerçekleşmiştir. Konya'ya tabi Sille köyü ahalisinden olan Hüseyin bin El-hac Mehmed aynı köyden İvaz bin Abdullah'tan davacı olmuştur. Hüseyin mahkemede bir gün önce bir husus üzerine İvaz'la münazaa ederken benim ağzına ve avratıma küfür edip, demir çubuk ile başımı ve arkamı darp etmiştir diyerek şikâyetçi olmuş ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Mahkeme aynı köyden Hüseyin bin Abdullah Beşe ve Süleyman bin Hamza'ya şahit olarak bu durumu sorduğunda, onlar dahi bir gün önce bizim yanımızda İvaz ile Hüseyin münazaa ederken İvaz ağzına ve anasına küfür ederek demir çubuk ile başından ve arkasından darp etti diyerek şahitlik ettiklerini beyan etmişlerdir. Mahkemede şahitliklerini kabul etmiştir. Bu kayıta da bir ceza verilmemiş şahitler dinlenip kayıt edilmiştir.²⁴⁸

Kadınların olmadığı sadece erkeklerin bulunduğu bir diğer küfürle alakalı kayıt Müslümanlar ve gayrimüslimler arasındaki küfür davasına ilişkindir. Konya'da Kuzgunkavağı Mahallesi sakinlerinden olan Es-Seyyid Mehmed Çelebi bin Mustafa Zaid adlı kişi Sille köyü ahalisinden olan Murad veled-i Köstendil'den davacı olmuştur. Mehmed Çelebi mahkemede, Murad benim destimi ve çuvalımı aldı, satarken gördüm istediğimde de aramızda tartışma çıktı ben ona köpek dedim o da bana köpek dedi diyerek şikâyet ederek gereğinin yapılmasını istemiştir. Mahkeme de Alaca Mescid Mahallesi sakinlerinden Mehmed Bey bin Ali ve Molla Ali bin Musa'ya bu hususta şahitlik etmelerini istemiştir. Onlar da mahkemede, aralarında desti ve çuval yüzünden tartışma çıktı, Seyyid Mehmed, Murad'a köpek dedi o da sensin köpek diyerek karşılık verdi diye şahitlik etmişlerdir. Mahkemede şahitliklerini kabul ederek Murad'a tazir cezası vermiştir.²⁴⁹ Burada aslında ilk küfrü eden Mehmed olmasında rağmen ceza Murad'a verilmiştir.

Bu olay ise yaşanan çirkin bir hadiseye müdahale etmek isteyen bir insanın başına gelen küfür ve hakaret davasına dairedir. Olay Konya'da İbrahim Bey Medresesinde sakin olan İsmail bin Hüseyin'in başına gelmiştir. İsmail, Yasef veledi

²⁴⁷ KŞS, 169/3.

²⁴⁸ KŞS, 188/2.

²⁴⁹ KŞS, 198/2.

Yasef'den davacı olmuştur. Ben yolda yürürken Yasef birisinin evinin önünde durmuş “*avrat isterim*” diye sarhoş halde bağırıyordu, ben de müdahale ettiğimde kolumdan çekti yumrukla darp etti sonra da dinime ağır küfür etti diye şikâyetçi olmuştur. Bunun üzerine mahkeme şahit olarak olayı Molla Ahmed bin Mahmud ve Molla Abdullah bin Mustafa'ya sorduğunda onlar da cevabında bizim huzurumuzda Yasef, Molla İsmail'in dinine ağır küfür etti ve darp etti bizde şahitlik ederiz diye beyanda bulunmuşlardır. Mahkeme de şahitliklerini kabul edip Yasef'e tazir cezası vermiştir.²⁵⁰ Tazir cezası verilen nadir küfür ve hakaret davalarından bir tanesidir.

Bazı davalarda ise kadın ve erkek arasında küfür etme meydana gelmiştir, bu davada küfür'e maruz kalan kadın mahkemede hakkını aramıştır. Konya'da Kalenderhâne Mahallesi sakinlerinden olan Manend Hanım aynı mahalleden olan Mehmed bin El-Hac Mustafa Bey hakkında davacı olmuştur. Manend Hanım mahkemede, bir husus üzerine münazaa esnasında Mehmed bana hitaben ağır küfür etti diyerek kendisinden sual olunup gereğinin yapılmasını istemiştir. Mahkeme de Karakaş mahallesi sakinlerinden olan Hüseyin bin Ramazan ve Nebi bin Ahmed adlı kişilere şahit olarak durumu sorduğunda onlar da cevaplarında, ikisi bizim huzurumuzda münazaa esnasında Mehmed ona ağır küfür etti biz de şahitlik ederiz şeklinde beyanda bulunmuşlardır. Bunun üzerine mahkeme şahitliklerini kabul edip Mehmed'e tazir cezası uygulanmasına karar vermiştir.²⁵¹

Bu davada hem kadın hem de çocuğu küfre maruz kalıp bir de darp edilmiştir ve sonrasında mahkemede haklarını aramışlardır. Konya'da Fakı Dede Mahallesi sakinlerinden Emine bint-i Ahmet adlı kadın aynı mahalle sakinlerinden olan Mehmed bin Sefer'den davacı olmuştur. Emine mahkemede şu beyanda bulunmuştur: bir gün önce Tul mezrasında Mehmed on yaşındaki küçük oğlumu darp ederken ben de müdahale edince benim de sağ elimin parmağını orakla yaralayıp bana hitaben ağır küfüller etti diyerek sual olunması ve gereğinin yapılmasını isteyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkeme bu durumu Mehmed'e sorduğunda cevabında oğlu buzağı güderken benim ekinime soktu ben de çıkarmaya çalışınca Emine değnek ile beni darp etmeye kalkıştı. Orakla kendimi savunurken kazara ona geldi ama küfür etmedim demiştir. Bunun üzerine Şeyh Âliman Mahallesi sakimlerinden El-Hac İbrahim ve Mehmed'e mahkeme şahit olarak bu olanları sorduğunda onlar bizim huzurumuzda adı geçen yerde Mehmed,

²⁵⁰ KŞS, 233/2.

²⁵¹ KŞS, 205/3.

Emine'nin küçük oğlunu darp ederken Emine müdahale edince orakla onun parmağından yaraladı ve Emine'ye hitaben ağır küfürler etti diyerek şahitlik etmişlerdir. Bunun üzerine mahkeme şahitliklerini makbul görüp Mehmed'e tazir cezası vermiştir.²⁵²

Olaylar genellikle kadınlar ya da erkekler arasında meydana gelmiştir, fakat bazen bu davalar aile içinde de meydana gelip sonrasında mahkemeye intikal etmiştir. Konya kazasına tabi Sudirhemi Nahiyesi Saray köyü ahalisinden olan Hasan bin Resul adlı kimse aynı köyden damadı olan Mustafa bin Hamza hakkında davacı olmuştur. Mahkemede bir süre önce ben damadım ile bir husus için münazaa ederken benim dinime ve imanına küfretti, ayrıca seni katledirim diye de üzerime hücum etti diyerek kendisine sorulması ve gereğinin yapılmasını isteyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkeme bunun üzerine Mustafa'ya sormuş o ise böyle bir durum olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine mahkeme kendisinden bu konuda yemin etmesini istemiş o da böyle bir durum olmadığını dair yemin etmiştir. Bunun üzerine mahkeme Hasan'ın davadan men edilmesine ve davanın kapatılmasında karar vermiştir.²⁵³ Davalarda bir tarafın ceza alması ancak suçlunun, suçunun sabit kılınmasına bağlanmıştır. Bu davada olduğu gibi eğer olayın şahidi bulunmuyorsa suçlanan tarafın yemin etmesi istenir ve yeminine göre cezai durum belirlenirdi.

İncelediğimiz defterdeki son küfürle alakalı kayıta da bir önceki verdiğimiz kayıttaki gibi durum mahkemeye intikal ettikten sonra aynı yargılama süreci gerçekleşmiştir. Konya'da Cedid-i Kurb-u Bürde Mahallesi ahalisinden olan Ahmed bin El-Hac Yusuf aynı mahalleden Molla Mustafa bin El-Hac Ali adlı kişiden davacı olmuştur. Ahmed mahkemede *“tarihi kitab gecesı mescid önünde Molla Mustafa ile bir husus için beynimizde münazaa zuhur itmeğle merkum Mustafa benim valideme ve ahalime zina lafzıyla şetm itmişdür sual olunub mucub-i şer icra olunması matlubumuzdur”* demiştir. Bunun üzerine mahkeme Molla Mustafa'ya durumu sorarak yemin etmesini istemiştir. Mustafa yemin edememiş ve bunun üzerine mahkeme gereğinin yapılması yönünde karar vermiştir.²⁵⁴

Belgelerden çıkan veriler ışığında konuya bakıldığında, günümüzde de hakaret ve küfür olarak kabul edilen ithamların hepsi o dönemde de suç olarak değerlendirilip

²⁵² KŞS, 228/2.

²⁵³ KŞS, 232/3.

²⁵⁴ KŞS, 239/1.

gerekli cezalar verilmiştir. İncelenen on iki adet küfür davasında verilen cezalara baktığımızda içlerinden bir tek tazir cezası uygulamada kaşımıza çıkıyor. Tazir cezası da sadece beş tane davada verilmiştir. Üç tane olayda davalılar arasında uzlaşma olmasıyla davalarını mahkemeden geri çekmişlerdir. İlginç olan diğer üç dava ise karar kısmı bulunmayan davalar olup sadece şikâyet ve varsa şahitler dinlenmiştir. Bir tane kayıttan oluşan diğer davada ise şahit olmadığından suçlunun yemin etmesi istenmiş ve yemin etmesi üzerine bu şekilde suçsuz kabul edilerek dava kapatılmıştır. Bütün bu verilerden hareketle bilhassa küfürle alakalı davalarda çoğunlukla tazir cezası uygulanmıştır demek mümkündür.

2.6. Zina, Taciz ve Tecavüz

Genel bir tanımlama yaptığımızda zina “*meşru olmayan cinsel ilişki*” şeklinde bir anlam taşıırken, bu fiilin dini esaslar çerçevesindeki anlamı da farklı değildir. Birçok tanımı olan zinayı özetle tanımlayacak olursak, İslam dininde cinsel bir haramdır denilebilir. Mezheplere göre zinanın tanımı ve kapsamında değişiklikler mevcuttur.²⁵⁵ İslam hukukunda ise bir erkek ve bir kadının aralarında nikâh olmadan gerçekleşen cinsel ilişkiye zina denmektedir. Ancak zina yapanların medeni halleri bu fiilin suç olmaktan çıkmasını imkân vermemektedir. Zina suçunun ispatı diğer suçlara göre daha kapsamlı şartlar istenmektedir. Bu nedenle ceza uygulamasında çok hassas davranılmaktadır.²⁵⁶ İslam hukukunda ağır suçlar arasında sayılan zina, had cezası gerektiren suçlar arasına girmektedir.²⁵⁷

İlk toplumlarda itibaren tarih boyunca her daim zina fiili yasaklanmaya, engel olunmaya çalışılmıştır. Çünkü toplumsal huzurun temeli olan ailenin bozulması ve buna bağlı olarak da toplumların dengesini ve huzurunu bozan bir fiil olarak görülmüştür. Bu ehemmiyetinden ötürü de bütün medeniyetlerde bu fiile karşı çok ağır cezalar uygulanmıştır. İslam dini de hukuk sistemiyle bu fiile karşı cezai yaptırımlar oluşturmuştur. Hatta Osmanlı Devleti’nde bu yasaklar kanunlaştırmıştır.²⁵⁸ Zina suçuna

²⁵⁵ Hüseyin Esen, “Zina”, **DiA**, C.44, İstanbul 2013, s. 440.

²⁵⁶ Esra Yakut, “Tanzimat Dönem’inden Önce Osmanlı Hukuku’nda Evlilik Dışı İlişkilere Verilen Cezalar”, **Kebikeç**, S.31, 2011, s. 261-262.

²⁵⁷ İlhan Akbulut, **a.g.m.**, s. 168; Rifat Uslu, **a.g.m.**, s. 1051-105; Ali Bardakoğlu, **a.g.m.**, s. 547-548.

²⁵⁸ Abülmecit Mutaf, “Teorik Ve Pratik Olarak Osmanlı’da Recm Cezası: Bazı Batı Anadolu Şehirlerindeki Uygulamalar”, **Turkish Studies**, S.3, 2008, s. 575-580.

verilen cezalara baktığımızda Kur’anda sadece Nur Suresi ikinci ayette geçen “ *Zina eden kadın ve zina eden erkeğe yüz değnek vurun*” gibi bir ceza geçerken²⁵⁹, İslam hukukunda yer alan recm uygulamasının kaynağını ise sünnete, hadislere dayandırılmakta ve İslam hukukunda tartışmalı konular arasında yer almaktadır. Bu durumda İslam hukuku çerçevesinde Osmanlı Devleti’ne bakıldığında ise Osmanlı’da da recm cezasının tatbiki tartışmalıdır.²⁶⁰

Osmanlı Devleti’nde İslam hukuku geçerli olmasına rağmen Türk devlet geleneğinden gelen yetkiler ve İslam hukuku dışında kalan konular için örfi hukuk olarak nitelendirilen idarecilerin yetkisiyle hazırlanan kanunnamelerle bu suçun cezasını düzenlemiştir. Bu kanunnameler Fatih Devrinde düzenlenmeye başlamış ve Tanzimat’a kadar yapılan tüm kanunnamelerde bu suç ve cezasına ilişkin düzenlemeler bulunmuştur. Kanunnamelerde zina suçuna ilişkin ceza para olarak belirlenmiştir. Suçu işleyenlerin evlilik durumu ve maddi durumuna göre verilecek cezanın miktarı belirlenmiştir. Bu belirlenen şartlara göre suçu işleyenlere yargılama yapılarak, cezalar uygulanmıştır.²⁶¹

İncelediğimiz defterde toplam bir adet zina ve bir adet de zina kastı içeren kayıt bulunmaktadır. Diğer kayıtlarda zorla kadına sahip olma vardır ki bu da olayı zina olmaktan çıkarmaktadır. Çünkü zinada karşılıklı rıza sonucu birlikte olmak şartı vardır. Defterdeki ilk kayıt, zina kastı içeren bir örnektir. Konya’da Vadi-i Meram mahallesinde sakinlerinden Mehmed bin Abdullah aynı mahalle sakinlerinden olan Mustafa bin İsmail adlı kimse hakkında davacı olmuştur. Mehmed mahkemede şu beyanda bulunmuştur, iki gün önce Mustafa benim eşime hıyanet kastıyla evime gelip samanlık içersinde “*mükâleme*” yani konuşurlarken birkaç kimse görmesi üzerine Mustafa firar etmiştir diyerek mahkemeden bu durumun kendisine sorulması ve gereğinin yapılmasını isteyerek şikâyetçi olmuştur. Bu durum üzerine mahkeme aynı mahalle sakinlerinden olan Hüseyin bin Hasan ve İbrahim bin Ramazan adlı kişilere şahit olarak bu olayı sormuştur. Onlar da cevaplarında iki gün önce Mustafa’yı Mehmed’in evinde samanlıkta kendisine namahrem olan Mehmed’in eşi ile konuşurken

²⁵⁹ Şaban Piriş **a.g.e.**, s. 166.

²⁶⁰ Abdülmecit Mutaf, **a.g.m.**, s. 576-584.

²⁶¹ İsmail Acar , “Osmanlılarda Zina Suçu Ve Cezası”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2002, s. 83-86; Mustafa Avcı, “Osmanlı Hukukunda Para Cezaları”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2002, s. 92-94.

gördük, bu olaya şahitlik ederiz demişlerdir. Mahkemede bu durumda onların şahitliklerini kabul ederek mucebiyle şeklinde karar vermiştir.²⁶²

Bir diğer zina kaydı daha ilginçtir, mahalleli birbirine kefil olma ve birbirini denetleme yetkisini kullanarak evine namahrem alarak zina niyetinde olan kadına baskın yapıp olayı mahkemeye taşımıştır. Bu olay Konya’da Cedit-i Kurb-ı Bürde Mahallesi’nde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Himmeh Beşe bin Ali ve Osman Beşe ibn-i Musa Beşe adlı kişiler mahkemeye gelmişlerdir. Mahallemiz sakinlerinden olan Mahmud adlı kişinin evine karısına namahrem olan Yusuf adlı kişi girerek Mahmud’un eşi ile bir oda içerisinde kötü niyetle oturmaktalar diyerek “*canib-i şer keşf ve tahrir olunması matlubumuzdur*” şeklinde bir beyanda bulunarak durumu bildirmişlerdir. Bu durum üzerine mahkeme Seyyid Mehmed Efendi, Siyavuş Ağa ve Mütesellim Habib Ağayı bu husus için tayin etmiştir. Oluşturulan keşif heyeti ve mahalle sakinleri Mahmud’un evine vardıklarında bir oda içerisinde eşi Kerime’yi kendisine namahrem olan Yusuf ile birlikte bulmuşlar ve bu durumu keşif edip tahrir etmişlerdir. Daha sonra Çukadar Ali çavuş ile birlikte davayı mahkemeye bildirmişlerdir.²⁶³ Defterdeki iki olayda da mahalle ahalisinin asayişten ne denli sorumlu ve bu konuda ne denli aktif rol aldığı görülmüştür. Mahalle sakinleri özellikle gayr-i ahlâki durumlarda bu yetkisini daha çok kullanmıştır.

Sözlük anlamıyla tecavüz “*saldırma, sataşma, sarkıntılık, el uzatma ve başkasının hakkına dokunma*” gibi anlamlar içermektedir.²⁶⁴ Tecavüz için kullanılan bir diğer tabirde “*fiil-i şeni*” tabiridir. Sözlük anlamıyla fiil-i şeni “*ırza geçme*” olarak nitelendirilmiştir.²⁶⁵ Neredeyse tüm suçlarda olduğu gibi taciz ve tecavüz suçları da ilk medeniyetlerden itibaren toplum ve idareciler tarafından kabul görmeyip cezai yaptırımlarla engellenmeye çalışılmıştır. İslâm hukukunda geldiğimizde ise tecavüz suçu, zina suçu içine dâhil edilerek genellikle had gerektiren suçlar arasında değerlendirilmiştir. Fakat uygulamada tazir cezası daha çok karşımıza çıkmaktadır. Tecavüz sözcüğü “*ırza geçme*” olarak tabir olunmaktadır, bunun nedeni ise zinadan farklı olarak taraflar arasında rıza bulunmamasıdır yani zorlama olmasıdır. Bu

²⁶² KŞS, 62/1.

²⁶³ KŞS, 226/1.

²⁶⁴ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 1049.

²⁶⁵ Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 267.

tanımlamalar, suç tarifi ve cezaların uygulanması mezheplere göre farklılıklar arz etmektedir.²⁶⁶

İncelediğimiz defterde de taciz ve tecavüze ilişkin dava kayıtları bulunmaktadır. Defterdeki ilk dava Konya'ya tabi Sahra Nahiyesinden Alanlu köyünde meydana gelmiştir. Köy ahalisinden olan Mehmed bin Halil aynı köyden Osman bin Süleyman'dan davacı olmuştur. Mehmed mahkemede: oniki gün önce ben evimde yokken “*evasıt-ı leyl*” de yani gece yarısı Osman karım uyurken hıyanet kastıyla evime girmiştir. Karım uyanıp feryad edip bağırmasıyla birlikte Osman kaçmıştır. Gereğinin yapılması talebidir diyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkeme durumu Osman'a sormuş onun da inkâr etmesi üzerine mahkeme Osman'a “*leyl-i mezkurda evasıt-ı leylde merkum Mehmed menziline girmediğine mezkur Osman'a yemin tekalif olundukda*” diye sorması üzerine Osman da girmediğine dair yemin etmiştir. Bunun üzerine mahkeme Mehmed'i davadan men etmiş ve davayı kapatmıştır.²⁶⁷

Bir diğer davada, aslında zorlama yani taciz veya tecavüz durumu yokken durum mahkemeye “*hıyanet*” sözcüğüyle intikal edildiği için bu başlıkta değerlendirilmiştir. Bu olay Konya'da Cedid-i Kurb-ı Bürde Mahalesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Himmed Beşe Bin Ali ve Osman Beşe ibn-i Musa Beşe adlı kişiler mahkemeye gelmişler. Mahallemiz sakinlerinden olan Mahmud adlı kişinin evine, karısına namahrem olan Yusuf adlı kişi girerek bir oda içerisinde kötü niyette oturmaktalar “*canib-i şer keşif ve tahrir olunması matlubumuzdur*” diyerek durumu mahkemeye bildirmişlerdir. Bu durum üzerine mahkeme Seyyid Mehmed Efendi, Siyavuş Ağa ve Mütessellim Habib Ağa'yı bu husus için tayin etmiştir. Oluşturulan keşif heyeti ve mahalle sakinleri Mahmud'un evine vardıklarında bir oda içerisinde Mahmud'un eşi Kerime'yi kendisine namahrem olan Yusuf ile birlikte bulmuşlardır. Bu durumu keşif edip tahrir etmişleridir. Çukadar Ali çavuş ile birlikte davayı mahkemeye bildirmişlerdir.²⁶⁸

Tecavüz yalnızca kadınlara karşı gerçekleşmiyordu bazen de çocuklara özellikle de erkek çocuklarına yapılmıştır. Konya'da Çiftenerduban Mahallesi sakinlerinden olan El-Hac Mehmed ibn-i Halil adlı kimse aynı mahalleden Ali ibn-i El-Hac Süleyman Bey'den davacı olmuştur. El-Hac Mehmed benim küçük oğlum İbrahim Kuran okumak

²⁶⁶ Belkıs Konan, “Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu”, *OTAM*, S.29, Bahar 2011, s. 149-157.

²⁶⁷ *KŞS*, 50/1.

²⁶⁸ *KŞS*, 226/1.

için muallimhaneye gidip gelirken Ali fiil-i şeni kastıyla iki nefer refikasıyla önüne geçip eziyet edip Kuran talim etmesine mani olmuşlar. Bundan önce de nice kimsenin evlatlarına fesatlık içinde olmuşlar, bundan dolayı da kendilerine kalebentlik cezası dahi verilmiştir. Benim küçük oğlumdan başka ikinci bir kişi de mahkemede hazır bulunarak şikâyetçi olacaktır. Abbas adlı küçük çocuk ben on bir ay önce tek başıma çeşme yanında dururken Ali ve refikaları olan Seyyid Süleyman ibn-i Abdi ile yanıma geldiler. Bana gel bizim odamızda bir miktar sohbet edelim dediler bende gittim, orada dururken Ali üç refikası ile beni yakalayıp zorla livata etmişlerdir diyerek gereğinin yapılmasını istemişlerdir. Bu durum karşısında mahkeme aynı mahalle sakinlerinden olan Es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn-i Abdi Yusuf ve İbrahim Çelebi ibn-i El-Hac Abdülhali ve Ali ibn-i Mahmud ve Abdülhalil ibn-i Eyüb ve Süleyman ibn-i İbrahim ve Ali Bey ibn-i Mehmed Bey ve El-Hac Halil ibn-i El-Hac Hüseyin ve Mehmed ibn-i El-Hac Hızır ve Molla İbrahim ibn-i Mehmed Efendi adlı kimselere Ali'nin genel durumu için “*keyfiyeti ahvali istihbar olundukda*” şeklinde sormuştur. Onlar da cevaplarında Ali ve bir iki nefer refikası İbrahim adlı küçük çocuğu sen bizimle neden muhabbet etmezsin diye fesat ve fiil-i şeni kastıyla muallimhaneye gidip gelirken daima cebir ve eziyet etmişlerdir ve de zorla fiil-i şeni etmişlerdir. Bundan öncede fesat işlerden kalebentlik cezası almıştır şeklinde beyanda bulunarak Ali'nin ve refikalarının kötü halde odluklarına şahitlik etmişlerdir. Bu esnada Ali mahkemeden kaçmış, zabıt olan Çavuş Ahmed Bey onu yakalarken hançer ile sağ elinden bir parmağını darp ve mecruh etmiştir. Bunun üzerine mahkeme Ali'ye şiddetli tazir ve uzun süreli hapis cezası vermiştir.²⁶⁹

Yine Konya merkezde Poladlar mahallesi sakinlerinden Cennet bint-i Murad isimli hatun aynı mahalleden İsa ibn-i Hızır ve İbrahim bin Mustafa adlı kimselerden tecavüz yüzünden davacı olmuştur. Cennet mahkemede şu beyanda bulunmuştur: beş gün önce kocam olan Mustafa bin Mehmed çift sürmek için tarlaya gitti ve o evde yokken gece yarısı İsa, İbrahim ve tanımadığım iki kişi evimin duvarından aşır havluya girip mutfağımın kapısını yıkıp içeriye girip zorla ve ikrah ile bana tecavüz ettiler. Bunun üzerine bir sim kuşağımı ve bir siyah potinimi gasp ettiler diyerek gereğinin yapılmasını isteyerek şikâyet etmiştir. Bu durum üzerine mahkeme aynı mahalle sakinlerinden Musa bin Osman ve Ömer bin Osman adlı kimselere şahit olarak bu olayı sormuştur. Onlar da cevaplarında beş gün önce gece yarısı Cennet'in evinden feryat

²⁶⁹ KŞS, 91/1.

seslerini duyup vardığımızda Cennet'in evinin içinde İsa, İbrahim ve adlarını bilmediğimiz iki kişiyi kaçarlarken gördük diyerek bu olaya şahitlik ettiklerini bildirmişlerdir. Bu şahitlerin kendilerinin güvenilir insan oldukları ve şahitliklerinin makbul olunması yönünde mahalle ahalisinden İmam Abdullah Halife bin Budak ve Murad bin Mustafa ve Osman bin El-Hac Halil ve Seyyid İvaz bin Mustafa ve El-Hac Abdurrahman bin Mehmed Bey ve Şaban bin El-Hac Mehmed ve El-Hac Osman bin Cafer ve Mustafa bin İne Bey ve Halil bin Musa ve El-Hac Cemaleddin El-Hac İsmail bin İbrahim ve Süleyman bin El-Hac Ömer ve İbrahim bin Mahmud isimli kişiler de şahitliklerini bildirmişlerdir. Ayrıca şahitler olayda adı geçenlerden İsa'nın bu tür fesatlıkları önceden yoktur şeklinde de beyanda bulunmuşlardır. Ancak mahkeme İsa'nın da suçlu olduğunu diğer şahitlerin ifadeleriyle kabul ederek şiddetli tazir ve uzun süreli hapis vermiştir.²⁷⁰

Bu dava burada ilk mahkemede kapanmamış sekiz sayfa sonra defterde farklı bir biçimde karşımıza çıkmıştır. Konya'da Poladlar Mahallesi sakinlerinden El-Hac Hızır ibn-i İbad aynı mahalle sakinlerinde olan Mustafa Bin Mehmed'den davacı olmuştur. Hızır mahkemede bundan önce Mustafa, benim oğlum İsa için gece yarısı ben evimde yokken birkaç nefer refikasıyla evime girip karıma fiil-i şeni etmişlerdir ve firar edip kaçmışlar diye davacı olmuştur. Bu durumu ispat ederek oğlum hapse atıldı ve halen hapiste tutulmakta. Oğlumun benim kefilliğim ile serbest bırakılmasını istiyorum deyip Mustafa ve eşine zarar gelmeyeceğine de kefil olduğunu bildirmiştir. Hatta yaşanabilecek kötü bir durumda davanın kendi üzerinden devam etmesini dahi mahkemeye sunmuştur. Ayrıca mahalle ahalisinden olan Mustafa ibn-i El-Hac Hızır ve Emrullah bin Süleyman ve Ömer bin Cafer ve Süleyman bin Ahmed Bey adlı kişilerine hepsi kefil olduklarını bildirmişlerdir. Bu durum karşısında mahkeme İsa'nın serbest bırakılmasına izin vermiştir.²⁷¹

Aynı dava bir sonraki kayıta tekrar karşımıza kapsamı biraz daha genişleyerek yeniden çıkmaktadır. Konya'da Poladlar Mahallesi sakinlerinden olan Mustafa bin İbrahim aynı mahalleden Mustafa bin Mehmed adlı kimseden davacı olmuştur. Mustafa mahkemede benim oğlum İbrahim için birkaç nefer refikalarıyla gece yarısı ben evimde yokken karımın yanına gelerek zorla fiil-i şeni etmişlerdir ve gece ile firar edip kaçmışlardır diye davacı olup bunu da ispat edip oğlum Karaman Vilayeti'nin

²⁷⁰ KŞS, 101/2.

²⁷¹ KŞS, 109/1.

müteselliminin hapisanesine atıldığını beyan ederek oğlunun serbest bırakılmasını talep etmiştir. Mustafa da kefil olmadıkça böyle bir şeye razı olmayacağını bildirmiştir. Bunun üzerine olabilecek her türlü kötü duruma karşı Mustafa ve eşi için kendisinin ve malının kefil olarak gösterilmesini ve hatta oğlum firar ederse davanın benim üzerimden devam etmesini kabul ediyorum diyerek oğlunun serbest bırakılmasını istemiştir. Mustafa da hem kefilliğini hem de vekâletini kabul ettiğini bildirmiştir. Mahkeme de bu şartlar altında yaptığı değerlendirmede İbrahim'in serbest bırakılmasına karar vermiştir.²⁷²

Bir diğer taciz davasında ise fiziki değil ama davranışlarla taciz yapılmıştır. Konya'da Poladlar Mahallesi sakinlerinden olan Ayşe bint-i Ali adlı hatun aynı mahalle sakinlerinden olan Abdülkadir bin Ahmed adlı kişiden davacı olmuştur. Ayşe mahkemede Abdülkadir benim komşum olup sürekli dam üzerine çıkıp bana namahrem iken bakmaktadır. Bundan başka kocamın çırağı ile bana hitaben Ayşe'ye selam söyle benimle dost olsun diye haber gönderdi. Ayrıca gece ben evimde otururken bacadan ve duvardaki deliklerden bana bakıp beni rahatsız etmektedir diyerek şikâyetçi olmuştur. Bunun üzerine mahkeme Abdülkadir'in genel durumunu aynı mahalle ahalisinden olan Abdullah Halife bin Budak ve Murad Halife ibn-i Mustafa ve Süleyman bin Ahmed Bey ve Hasan bin Salih ve İbrahim bin Hüdaverdi ve Osman bin Bekir ve Mustafa bin Ali adlı kişilere Abdülkadir'in genel durumunu sormuştur. Onlar da cevabında Abdülkadir'in bu tür fesatlıkları sürekli yaptığını bildirmeleri üzerine mahkeme Abdülkadir'e tazir cezası vermiştir.²⁷³

Diğer kayıta ise tecavüz etmeye kasıt edilmesinden şikâyet meydana gelmiştir. Konya'ya tabi Sahra Nahiyesi'ne bağlı Beykâri köyü ahalisinden olan Musa bin Habib adlı kişi aynı köy sakinlerinden Ahmed bin Şahin adlı kişiden davacı olmuştur. Musa mahkemede bir gün önce Ahmed gece ile kapıma gelip duvardaki delikten bana sabah seninle çifte gidelim dedi, sabah vakit geldiğinde beni çağırdı diyerek beni evden uzaklaştırdıktan sonra hıyanet kastında olduğunu düşünüyorum şeklinde bir beyanda bulunarak şikâyetçi olmuştur. Bu durum üzerine mahkeme Ahmed'e bu durumu sorduğunda o da cevabında kardeşi Mehmed Bey çifte giderken bana da haber ver dedi bende o yüzden gittim çağırdım asla bir hıyanet niyetinde değildim şeklinde cevap vermiştir. Mahkeme bunun üzerine Ahmed'e hıyanet kastı ile gitmediğine yemin teklif

²⁷² KŞS, 109/2.

²⁷³ KŞS, 167/1.

etmiş, onun da kötü niyette olmadığına dair yemin etmesi üzerine mahkeme Musa'nın davadan men edilmesine karar vermiştir.²⁷⁴

Bir başka fiil-i şeni kastı ile taciz olayı da Konya'da Ahmed Dede Mahallesiinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Saime bint-i Sefer adlı hatun aynı mahalle sakinlerinden olan Mehmed bin Musa adlı kimseden davacı olmuştur. Saime mahkemeye gelerek altı gün önce ben Mehmed'in annesine iplik vermek için evlerine gittiğimde annesi ve eşi evde olmadıklarından ipliği Mehmed'e verdim. Ben evden çıkıp giderken havlu da arkamdan tutup bana fiil-i şeni kastıyla saldırmaya üzerine feryat etmem üzerine beni bıraktı ve bundan önce de bu tür fesatlıklar yaptı diyerek şikâyetçi olmuştur. Mehmed'in durumu mahalle ahalisinden olan İmam Ahmed Halife ibn-i Ali ve El-Hac Ömer bin Gazi ve Veli bin Muharrem ve Mehmed bin Zeki adlı kişilere sorulmuştur. Onlar da cevaplarında *“istihbar-ı mezbur Mehmed yaramazdır bundan akdem bu makule fesadı sabit itmiştir her birimiz su-i hâlimden acizdiriz eğer mahalle-i mezkurdan ihrac olunmazsa her birimiz perakende ve perişan olmamız mukadderdir deyü merkumenin su-i hâline ve mezkur Saime kendü halinde kimsedir deyü”* gibi bir beyanda bulunmaları üzerine mahkeme mucebiyle amel olunması şeklinde karar vermiştir.²⁷⁵ Bu kayıta da mahkemenin ne tür ceza verdiği ya da Mehmed'in mahalleden ihraç olup olunmadığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Hem taciz hem de darp gerçekleşen bir olay Konya'ya bağlı Araplar köyünde meydana gelmiştir. Araplar köyünden Rabia hatun vekili olan babası Mevlüd bin Mehmed vasıtasıyla Seyyid Mehmed ibn-i Es-Seyyid Sefer ve Seyyid Ali bin Said adlı kişilerden davacı olmuştur. Rabia'nın vekili babası mahkemede onüç gün önce Rabia evine giderken Seyyid Mehmed ve Seyyid Ali önüne geçip kızımın elinden ve kolundan tutarak zina kastıyla götürmeye çalışırken, kızım muhalefet edip gitmemek için oturmuş, bu sırada karnından darp edip sürüklemişlerdir. O darptan sonra kızım bir erkek çocuğu sakat olarak doğurmuştur. Bu işledikleri suçları Seyyid Ali ve Seyyid Mehmed ikrar dahi etmişlerdir dolayısıyla gereğinin yapılmasını isteyerek şikâyetçi olmuştur. Bu durum üzerine mahkeme aynı köyden Seyyid Ali bin Seyyid İdris ve Bekir ibn-i Mehmed'e şahit olarak bu olayı sormuştur. Onlar da cevaplarında bizim huzurumuzda Seyyid Ali ve Seyyid Mehmed Rabia'yı kolundan tutup, karnından darp edip sürükledik diye ikrar ettiler diye şahitlik etmişlerdir. Mahkeme de onların suçlarını

²⁷⁴ KŞS, 179/2.

²⁷⁵ KŞS, 197/2.

huzurlarında itiraf ettiklerini kabul ederek mucebiyle hüküm verilmesi şeklinde karar vermiştir.²⁷⁶

Sicile kaydedilmiş bir başka dava da Konya’da Aklan Mahallesi’nde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Satı veledi Balı aynı mahalleden Abbas Beşe ibn-i El-Hac adlı kişi hakkında davacı olmuştur. Satı mahkemede Abdi Beşe ve iki refikasıyla evimi basıp küçük kardeşim Yivan’ı fiil-i şeni kastıyla yakalamaları üzerine ben feryat ettim, bunun üzerine yoldan geçenler gelmesi üzerine firar ettiler diyerek gereğinin yapılmasını talep edip şikâyetçi olmuştur. Bu şikâyet üzerine mahkeme Abbas Beşe’ye durumu sormuş, o da cevabında bir kişi bana şarap içirdi ve beni Satı’nın menziline götürdü ben de oradan bazı eşyalarını aldım ve erkek kardeşini darp ettim ancak “*fiil-i şeni*” kastım yoktu demiştir. Bunun üzerine mahkeme mahalle ahalisinden olan Süleyman bin Murad ve Mehmed bin Abdullah ve Çelebi İbrahim bin Süleyman adlı kişilere olayı sorduğunda onlar da cevabında, Satı’nın bağırması üzerine eve vardığımızda Abbas, Yivan’ın yakasına yapışmış zorla götürmeye çalışıyordu biz de bu olaya şahitlik ederiz şeklinde beyan etmişlerdir. Bu durumda mahkeme şahitleri de dinleyerek mucebiyle şeklinde karar vermiştir.²⁷⁷

Defterde kayıtlı en son tecavüz davası Konya’da Şeyh Aliman Mahallesi’nde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan İsmail Dede ibn-i Mehmed adlı kişi aynı mahalleden İbrahim bin Musa adlı kişiden davacı olmuştur. İsmail Dede mahkemeye gelerek şu beyanda bulunmuştur, bundan bir ay önce ben değirmene gittim, evde yokken gece yarısı İbrahim dört nefer refikasıyla “*zevcem Satı hatuna cebir ve ikrah ile zina itmiştir*” diyerek şikâyetçi olmuştur. Bu durum karşısında mahkeme mahalle sakinlerinden olan Mustafa ibn-i El-Hac Abdurrahman ve Satılmış ibn-i İlyas’a olayla ilgili şahitliklerini sorması üzerine onlarda cevaplarında, bunda yirmi iki gün önce İbrahim huzurumuzda İsmail Dede’nin hatununa zorla zina eylediğini kabul etti biz de buna şahitlik ettik diye beyan etmişlerdir. Bu durum üzerine mahkeme şahitliklerini kabul ederek mucebiyle şeklinde karar vermiştir.²⁷⁸

İncelediğimiz defterde taciz ve tecavüzle alakalı davaların sayısı 12 adettir, genel defter muhtevasıyla mukayese edildiğinde bu olaylara dair dava kaydı azdır.

²⁷⁶ KŞS, 234/1.

²⁷⁷ KŞS, 234/2.

²⁷⁸ KŞS, 244/2.

Nitekim yapılmış diğer çalışmalarda da bu sayı azlığı görülmüştür.²⁷⁹ Bu davalara baktığımızda iki tanesinde tecavüz gerçekleşmiş, beş tanesinde tecavüz kastıyla hareket edilmiş fakat gerçekleşmemiş, dört tanesinde ise taciz olayı vuku bulmuştur. İki dava ise bir tecavüz olayının devamı niteliğini taşımaktadır. Bu suçlara verilen cezalara baktığımızda iki davada şiddetli tazir ve uzun süreli hapis verilirken, bir tanesinde tazir verilmiş. Yedi tane davada ise mucebiyle ifadesi kullanılmış verilen ceza türü ve miktarına ilişkin bilgi verilmemiştir.

2.7. İçki İçme Vakaları

İçki, İslam dinince Müslümanlara yasaktı,²⁸⁰ bu nedenle İslam Devletlerinde içki içenler sıkı şekilde kontrol altına alabilmek için sürekli takibat yapılmıştır. İslam hukukunda, içki içme toplumu rahatsız edici suçlar arasında değerlendirildiğinden, had cezası gerektiren suçlar içerisinde kabul edilmiş, ancak suçun işlenme biçimine göre bu durum uygulamada tazire dönüşebilmiştir.²⁸¹ Fakat bu cezalar uygulamada yer almamış genellikle suçluların takibatı ve tespiti yapılmıştır.²⁸² Osmanlı Devleti'nde, kanunnamelerde içki içenler ve içilen yerlerde bulunanlar için sopa ve para cezası olmak bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Fatih ve Kanuni, kanunnamelerinde içki içme, içki üretme ve içkili ortamlarda bulunma cezası olarak bir akçe para belirlenmiştir.²⁸³

İncelediğimiz defter de dört adet içki içme ile ilgili kayda rastlanmıştır, bu kayıtlarda da sadece içki içenler yakalanmış ve tespit edilmiştir, herhangi bir ceza ve yaptırım uygulanmamıştır. Bu içkili iken yakalanma hadiselerinin ikisinde genel asayişten sorumlu olan Yeniçerilerin bulunduğu görülmektedir. İçkili yani sarhoşken yakalanmaya dair ilk olay Konya'da Fakı Dede Mahallesi meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden olan Mustafa ibn-i İvaz Beşe'yi Yeniçeri Serdarı Hüseyin Çavuş sarhoş olarak bulup mahkemeye getirerek sual olunmasını istemiştir. Mustafa cevabında

²⁷⁹ Harun Er, **a.g.t.**, s. 73; Hanide Kaplan, **a.g.t.**, s. 83-88.

²⁸⁰ Mustafa Baktır, "İçki", **DİA**, C.21, İstanbul 2000, s. 458.

²⁸¹ M.Akif Aydın, **a.g.e.**, s. 193; İlhan Akbulut, **a.g.m.**, s. 173-174

²⁸² Özgür Eroğlu, **17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Konya'da İşlenen Adi Suçlar**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, s. 75-76.

²⁸³ Ahmet Akgündüz, **a.g.m.**, s. 92-94.

iç kalede keşişin evinde şarap içtim diyerek “*itiraf ve ikrar*” etmiştir. Ancak yine de ağzı koklanarak muayene edilmiş ve ağzından şarap kokusu alındığından şarap içtiği kesinleştirilmiştir. Mahkeme tenbih olunması şeklinde karar vermiştir.²⁸⁴

Bir diğer dava da yine Yeniçeri tarafından yakalanan bir sarhoşa aittir, buda bize Yeniçerilerin asayişde nasıl rol aldıklarını ve ne gibi yetkilerinin olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Konya’da Serdar-ı Yeniçeriyen olan Hüseyin Çavuş yerine vekâleten bakan El-Hac Abdülfettah Çavuş, Alaca Mescid mahallesinde sakin Ali Beşe bin Receb’i sarhoş bulup yakalayıp mahkemeye getirip kendisine sual olunmasını istemiştir. Mahkeme durumu Ali Beşe’ye sorduğunda o da cevabında, ben şarap içmedim demiştir. Fakat mahkemede yapılan muayenede ağzından şarap kokusu geldiği tespit edilmiştir. Mahkeme “*mucebiyle*” şeklinde karar vermiştir.²⁸⁵

Diğer dava da yapılan bir ihbar üzerine içki içenlere bir baskın yapılmıştır. Kaimimakam Es-Seyyid Abülgani Efendi ibn-i Mahmud Efendi Göktaş Mahallesi sakinlerinden olan Es-Seyyid Mehmed ibn-i Seyyid Arslan adlı kişiyi evinde eşkıya toplayıp şarap içtiği haberini alması üzerine, Çukadar Ahmed Beşe’yi görevlendirip evine göndermiş. Çukadar Ahmed Beşe Mehmed’in evine vardığında birkaç tane eşkıyayı ile şarap içerlerken yakalayıp zapt etmiştir. Çukadar Ahmed bunların hallerinin mahalle ahalisinden istihbar olunması ve gereğinin yapılmasını isteyerek şikâyetçi olmuştur. Mahkeme öncelik olarak Seyyid Mehmed’e bu durumu sorduğunda cevaben içmediğini ifade etmiştir. Fakat bu duruma itiraz eden Çukadar Ahmed Beşe dün gece Seyyid Mehmed’in evinde birkaç eşkıya ile birlikte şarap içerken yakaladım demiştir. Mahalle sakinlerinden olan Mehmed bin Ahmed ve İmam Mustafa Halife ve Hasan bin İbrahim’e mahkeme Seyyid Mehmed’in genel halini sorduğunda cevaplarında dün gece yarısı Mehmed ve birkaç refikası şarap içerken yakalandı önceden de bu işi yapmaktadır diye şahitlik etmişlerdir. Mahkeme de bunun üzerine mucebiyle şeklinde karar vermiştir.²⁸⁶ Bu kayıтта mahalle imamının nasıl her olaydan sorumlu olduğunu ve herkesi nasıl tanıdığını görmekteyiz.

Bir başka dava ise hem evde içki içme hem de evine eşkıya takımından adamlar almayla alakalıdır. Bu olay Konya’da Yenice Mahallesinde meydana gelmiştir. Mahalle sakinlerinden El-Hac İsmail bin El-Hac Hasan ve El-Hac Ahmed bin Bayazıd ve El-Hac

²⁸⁴ KŞS, 157/1.

²⁸⁵ KŞS, 136/3.

²⁸⁶ KŞS, 159/2.

Receb bin Hasan ve Hüsam bin Osman ve El-Hac Abdülkadir bin Şaban Osman bin Mehmed adlı kişiler yine aynı mahalleden olan Süleyman bin Salih'ten davacı olmuşlardır. Süleyman evine birkaç eşkıya götürüp beraber şarap içip ve birkaç taze oğlan götürüp zina etmek kastındaydılar, lakin biz üstlerine vardığımızda Süleyman kaçarak civardaki bir hatunun evine girmiştir, eşkıyalar da peşinden gelip oğlanları almak için hücum etmiştir bunun üzerine çevreden yetişmişlerdir diyerek Süleyman'dan şikâyetçi olmuşlardır. Bu durumu mahkeme Süleyman'a sorduğunda o da cevabında ben bir yere giderken evim kapısını kilitledim güvenilir bir kimseye teslim ettim. Dün gece eşimin kardeşi Mehmed birkaç kişi ile gelip kapımı açıp eve girmişlerdir. Ben de geldim ve şarap içiyorlardı onları kovdum, o arada adı geçen oğlanlar kaçıp kadının evine gittiler mahalleli de onları orda yakaladı şeklinde beyanda bulunmuştur. Bunun üzerine mahkeme Mehmed'e tazir cezası vermiştir.²⁸⁷

²⁸⁷ KŞS, 240/2.

SONUÇ

Osmanlı Devleti büyük ölçüde şer'i hukuk sisteminin ve kendisine has örfi hukukun uygulayıcısı olmuştur. Bu hukuk sisteminden bize kalan en değerli kaynaklarımızdan olan şer'iyye sicilleri, Osmanlı tarihi araştırmaları açısından zengin birer hazinedir. Bilhassa sosyal tarih araştırmalarında bakılması gereken kaynaklarımızdan bir tanesini teşkil etmektedirler. Bu bağlamda çalışmada 40. numaralı Konya siciline yansıyan aile ve topluma dair konular incelenmiştir.

Yapılan araştırmada ailenin oluşumunda ilk adım olan nişanlılıkla ilgili kayıtlar sıklıkla karşımıza çıkmıştır. Nişan bozulduğunda mahkemeye bildirilmez ortada bir problem varsa veya alınmış verilmiş şeylerin iadesi varsa mahkemede kayıt altına alınmıştır. Yoksa her nişan atma mahkemeye bildirilmez ve kendi aralarında çözüme gidildiği bilinmektedir. Nişan bozulduktan sonraki sorunların başında nişanlılık döneminde sarf edilen para ve verilen hediyelerin iadesine dair anlaşmazlıklar gelmektedir. Aile hayatına dair davalar içerisinde en çok boşanma davalar karşımıza çıkmıştır. Boşanma davalarında bireysel ya da vekâlet aracılığıyla mahkemeye başvurulmuştur. Boşanma davalarında muhalaa türünde boşanma fazla olmuştur, yapılan diğer araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Kadınlar boşanma davalarında mağdur edilmemiş, her türlü hukuki haklarında mahkemeye başvurarak faydalanmışlardır. Evlenmeye yani nikâha dair kayıt sayısı oldukça azdır çünkü o yıllarda kıyılan nikâhları kadıya bildirmek gibi bir zorunluluk yoktur.

Tezin ikinci kısmı toplum düzenine dair konulardan oluşmaktadır, bu bölümde küfür, hakaret, darp, yaralama, hırsızlık, tecavüz, taciz, içki içme gibi toplum huzurunu ve güvenliği sarsan konular ele alınmıştır. Toplumun ahengini bozan bu suçlara karşı devlet çok hassas davranmıştır. Bu gibi davalarda mahkemeye başvuru genellikle bireysel olmuş, devlet bu olaylara kamu davası gözüyle bakmamıştır. Mahkemeye intikal eden olayların aydınlatılmasında bilirkişilerin tuttıkları raporlar veya yaptıkları muayeneler ve şahitler etkin şekilde rol almıştır. Şahit bulunmayan hadiselerde yemin yöntemine başvurulmuştur. Bu durum, davacı olan kişiye olayları aydınlatılma yükümlülüğünü getirmiştir. Aksi takdirde aydınlatılmayan dava düşmüş, davacı kişi men edilmiştir ki bu durumun birçok örneği incelediğimiz sicilde görülmüştür. Devlet, mahalle ve köy sakinlerini komşularından sorumlu hale getirmiştir. Bu yaptırımın

incelediğimiz dönemde de etkin olarak kullanıldığı görülmüştür. Kefalet sistemi özellikle suçluların açığa çıkarılmasında etkili olmuş, şahit olduğu bir hadiseyi mahkemeye anlatmak istemeyen bir kişi bilmektedir ki olay aydınlanmaz ise doğal olarak suçlu sayılacak, bu sebepten insanlar gerçek suçlunun bulunmasına gayret göstermiştir. Suçlunun belli olduğu durumlarda bile devlet mağdur tarafa komşularından tazminat alma hakkı tanımıştır. Tüm bu süreçlerden sonra suçu ispatlanan kişilere kadı çoğunlukla tazir cezası uygulamış, nadiren hapis, para cezası vermiştir. Az da olsa hiç ceza vermeyip tenbih olunması yönünde karar almıştır. Fakat davaların büyük bir kısmında suçlu suçunu itiraf etse ya da suçu şahitlerce ispatlanmış olsa bile verilen ceza türü ve miktarına dair bilgi kayıtlarda yer almamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Konya Şer'iyeye Sicili: (KŞS).40.

Araştırma Ve İncelemeler

ACAR H.İbrahim, "Talâk", **DİA**, C.39. İstanbul 2010, s. 496-500.

ACAR H.İbrahim, "Tefrik", **DİA**, C.40, İstanbul 2011, s. 277-279.

ACAR İsmail, "Osmanlılarda Zina Suçu Ve Cezası", **Türkler**, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2002, s. 83-90.

AKBULUT İlhan, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", C.52, S.1, **AÜHFD**, s. 167-181.

AKDAĞ Mustafa, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celâlî İsyanları**, Barış Yayınevi, Ankara 1999.

AKGÜNDÜZ Ahmet, "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyeye Mahkemeleri Ve Şer'iyeye Sicilleri", **Türkler**, Yeni Türkiye Yay., C.VI, İstanbul 2002, s. 54-68.

AKGÜNDÜZ Ahmet, **Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay, Diyarbakır 1986.

ALTAN Mehmet, İPÇİOĞLU Mehmet, "Şeriye Sicil Kayıtlarına Göre 1748-1749 Yıllarında Konya'da Aile", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.21, 2009, s. 519-532.

ATALAR Münir. "Şer'iyeye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe", **İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi**, C.4, S.IV, Ankara 1980, s. 303-328.

ATAR Fahrettin, "Kadı", **DİA**, C.24, İstanbul 2001, s. 66-69.

ATAR Fahrettin, "Mahkeme", **DİA**, C.27, İstanbul 2003, s. 338-341.

ATAR Fahrettin, "Nikâh", **DİA**, C.33, İstanbul 2007, s. 112-117.

AVCI Mustafa, “Osmanlı Hukukunda Para Cezaları”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2002, s. 91-118.

AYDIN M. Akif, “Aile”, **DİA**, C.2, İstanbul 1989, s. 314-318.

AYDIN M. Akif, “Mahkeme”, **DİA**, C.27, İstanbul 2003, s. 341-344.

AYDIN M. Akif, “Osmanlı Hukukunda Kazâi Boşanma (Tefrik)”, **Osmanlı Araştırmaları V**, İstanbul 1986, s. 1-12.

AYDIN M. Akif, “Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı Ve İşleyişi”, **Türkler**, C.X, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2002, s. 15-21.

AYDIN M. Akif, “Osmanlıda Nikâh Akitleri”, **Osmanlı Araştırmaları**, III, İstanbul 1982, s. 1-12.

AYDIN M. Akif, **Türk Hukuk Tarihi**, Beta Yay, İstanbul 2012.

AYDIN Mehmet, “İslam’da Ailenin Yeri ve Önemi”, **Mehir**, Yaz 1998, s. 26-29.

BABA Yasemin, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçunun Hüküm Ve Sonuçları”, **İÜHFİM**, C. LXXI, S.1, s. 79-106.

BAKTIR Mustafa, “İçki”, **DİA**, C.21, İstanbul 2000, s. 458-462.

BARDAKOĞLU Ali, “Diyet”, **DİA**, C.9, İstanbul 1994, s. 473-479.

BARDAKOĞLU Ali, “Had”, **DİA**, C.14, İstanbul 1996, s. 547-551.

BAŞHAN EROL Elvin, **Osmanlı Döneminde Nikâh Törenleri Ve Gelinlikleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.

BAŞOĞLU Tuncay, “Ta’zir”, **DİA**, C.40, İstanbul 2011, s. 198-202.

BAŞOL Samettin, ÇAM Mevlüt, “Keşif Ve Tamir Belgelerinin Osmanlı İktisat Tarihi Araştırmaları Açısından Önemi”, **OTAM**, S.7, Bahar 2010, s. 1-27.

BAŞOL Samettin, HANİLÇE Murat, “Osmanlı Ailesi Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme Ve Bibliyografya”, **Uluslararası Aile Konferansı**, Saraybosna, 358-392.

BAYINDIR Abdülaziz, “Osmanlı’da Yargının İşleyişi”, **Osmanlı**, C.VI, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2000, s. 429-455.

- BAYINDIR Abdülaziz, “Örneklerle Osmanlı’da Ceza Yargılaması”, **Türkler**, C.X, Yeni Türkiye Yay, Ankara 2002, s. 69-82.
- BAYKARA Tuncer, “Konya”, **DİA**, C.26, İstanbul 2001, s. 182-187.
- BEBEK Adil, “Ceza”, **DİA**, C.7, İstanbul 1997, s. 469-470.
- BEYDİLLİ Kemal, “Prut Antlaşması”, **DİA**, C.34, İstanbul 2007, s.359-361.
- BOYNUKALIN Mehmet, “Suç”, **DİA**, C. 37, İstanbul 2009, s. 453-457.
- CANGİR (ARI) Meryem, **İslam Hukukuna Göre Nikâhta Aleniyet Ve İlan Şartı**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.
- ÇETİN Cemal, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları Ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)”, **History Studies**, S.6, Aralık 2014, s. 43-70.
- DAĞCI Şamil, “Kıyas” **DİA**, C.25, İstanbul 2002, s. 488-495.
- DEMİR Alpaslan, “Konya Şer’iyye Sicillerinde Rıza Senedi Örnekleri (1659-1749)”, **History Studies**, Enver Konukçu Armağanı, 2012, s. 31-46.
- DEMİR Alpaslan, AYBEK Ahmet İlhan, ONAR Çağrı, KOCABAŞ Bahar, KAHRAMAN Semanur, **Tokat Nikâh Defteri**, Gece Kitaplığı Yay, İstanbul 2015.
- DEMİR Alpaslan, YAŞAR Hakan, DÖNDER Yasin, ŞEKER Fadime, TUZUN Müyesser, **Tokat Nikâh Defteri II**, Gece Kitaplığı Yay, Ankara 2016.
- DEVELLİOĞLU Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yay, Ankara 2008.
- DOĞAN, M. Cihangir, “Eski Türk Ailesinin Yapısı ve Fonksiyonları”, **M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Yıl 1996, S.8, s. 73-81.
- DÜZBAKAR Ömer, “İslâm-Osmanlı Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu: 16-18.Yüzyıllarda Bursa Şer’iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler”, **TSA**, S.2, Ağustos 2008, s. 79-105.
- DÜZBAKAR Ömer, “Osmanlı Döneminde Mahalle Ve İşlevleri”, **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.5, 2003, s. 97-108.
- EKİNCİ Ekrem Buğra, “Osmanlı’da Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.3, S.5, 2005, s. 417-439.

ER Harun, “**1700-1725 Yılları Arası Konya Mahkemesi’ne İntikal Eden Adli Olaylar**”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Anabilim Dalı, Konya 2006.

ERCOŞKUN Tülay, **Osmanlı İmparatorluğunda 19. Yüzyılda Evlilik Ve Nikâha Dair Düzenlenmeler**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.

ERKEK Mehmet Salih, “17. Yüzyılda Mardin Kadı Mahkemesine Yansıyan Küfür Davaları”, **Acta Turcica Çevrim İçi Tematik Teknoloji Dergisi**, S.2/1, Temmuz 2009. s. 52-60.

EROĞLU Özgür, **17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Konya Şer’iyye Sicillerine Göre Konya’da İşlenen Adi Suçlar**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

ESEN Hüseyin, “Kolaylık Açısından İslam da Nikâh”, **Dinlerde Nikâh Sempozyumu İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi**, İzmir, s. 57-105.

ESEN Hüseyin, “Zina”, **DİA**, C.44, İstanbul 2013, s. 440-444.

FENDOĞLU Hasan Tahsin, “Osmanlıda Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı”, **Osmanlı**, C.VI, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2000, s. 453-468.

GEDİKLİ Fethi, “Osmanlı Hukuk Kaynağı Olarak Şer’iyye Sicilleri”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.3, S.5, 2005, s. 187-212.

GEDİKLİ Fethi, “Şer’iyye Sicillerini Hukuk Tarihi Açısından Önemi ve Sicillere Dayalı Araştırmalar”, **Dünden Bugüne Osmanlı Araştırmaları**, İstanbul, Aralık 2007, s. 73-96.

GÖKBAYIR Sema, **Osmanlı Hukukunda Fıkıhın Belirleyiciliği Erzincan Şer’iyye Sicilleri Evlenme-Boşanma Kayıtları Örneği (Günümüz Erzincan’ı İle mukayeseli)**, (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan 2013.

GÜVEN Mehmet Ali, **33. Numaralı Konya Şer’iyye Sicili (Değerlendirme ve Transkripsiyon)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006

HALAÇOĞLU Yusuf, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı Ve Sosyal Yapı**, TTK Yay, Ankara 1991.

HAS Şükrü Selim, “Nişanın Bozulmasının Hukukî Ve Dinî/Ahlâkî Neticeleri (İslâm Hukuku ve Modern Hukuk Arasında Bir Mukayese)” , **M.U. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 30, 2006, s. 113-131.

İLGÜREL Mücteba, “Köprülü Mehmet Paşa”, **DİA**, C.26, İstanbul 2002, s. 258-260.

İNALCIK Halil, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I**, Türkiye İş Bankası Yay, İstanbul 2012.

İNALCIK Halil, **Osmanlı’da Devlet, Hukuk, Adalet**, Eren Yay, İstanbul 2005.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Naib”, **DİA**, C.27, İstanbul 2003, s. 312-313.

JORGA Nicolae, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Yeditepe Yay, İstanbul 2009.

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültür**, Ötüken Yay, İstanbul 2009.

KANKAL Ahmet, “Osmanlı Ceza Hukukuyla Alakalı İlginç Bir Belge”, **OTAM**, S.4, Ankara 1993, s. 197-210.

KAPLAN Hanife, **1735-1737. Yılları Arasında Konya’da Sosyal Yaşam (53 Numaralı Konya Şer’iyye Siciline Göre)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2014.

KARACAOĞLU M. Faruk, **1765-1768- Yılları Arasında Konya’da Sosyal VE Ekonomik Hayat (59 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008.

KARASLAN Arzu, “Osmanlı Toplumunda Ailenin Teşekkülünde İlk Adım: Namzedlik”, **Yaşam Bilimleri Dergisi**, C.5, S.3, Batman 2015, s. 186-199.

KAVAKLI KUNDAKÇI Sibel, “İmdat Hırsız Var!: 1625-1650 Amasyasından Hırsızlık Hikayeleri”, **Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.9, S.7, Aralık 2016, s. 244-251.

KAVAKLI Sibel, “Ölüm ve Yaralanma Olaylarıyla İlgili Keşif Hüccetlerinin Değerlendirilmesi: Onyedinci Yüzyıl Amasya Şer’iyye Sicillerinden Örneklerle”, **History Studies**, S.5, Haziran 2013, s. 117-142.

KAZICI Ziya, **Osmanlı’da Toplum Yapısı**, Bilge Yay, İstanbul 2010.

KIVRIM İsmail, “17. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayıntâb Örneği: Talâk, Muhalâ’a ve Tefrik)”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011, s. 371-396.

KIVRIM İsmail, “XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650-1700)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s. 357-391.

KONAN Belkıs, “Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu “, **OTAM**, S.29, Bahar 2011, s. 149-172.

KONYALI İbrahim Hakkı, **Konya Tarihi**, Enes Kitap Sarayı, Ankara 1997.

KÜÇÜKDAĞ Yusuf, **Lale Devrinde Konya** ,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1989.

MANDALOĞLU, Mehmet, “İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s. 133-159.

MAYDAER Saadet, “Klâsik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma (Bursa Şer’iyye Sicillerine Göre)”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.16, S.1, 2007, s. 299-320.

MENEKŞE Ömer, **XVII. Ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Hırsızlık Suçu ve Cezası**, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

MUMCU Ahmet, **Divan-ı Hümayun**, Phoenix Yay, Ankara 2007.

MUTAF Abülmecit, “Teorik Ve Pratik Olarak Osmanlı’da Recm Cezası: Bazı Batı Anadolu Şehirlerindeki Uygulamalar”, **Turkish Studies**, S.3, 2008, s. 573-597.

ORTAYLI İlber, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik Üzerine Bazı Gözlemler”, **Osmanlı Araştırmaları**, I, s. 33-40.

ORTAYLI İlber, “Kadı”, **DİA**, C.24, İstanbul 2001, s. 69-73.

ORTAYLI İlber, **Osmanlı Toplumunda Aile**, Pan Yay, İstanbul 2000.

ÖZ Mehmet, **Kanun-i Kadimin Peşinde Osmanlı’da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumlar**, Dergâh yay, İstanbul 2010.

ÖZCAN Abdülkadir, “Edirne Vak’ası”, **DİA**, C.10, İstanbul 1994, s. 445-446.

ÖZCAN Abdülkadir, “Karlofça”, **DİA**, C.24, İstanbul 2001, s. 504-507.

- ÖZCAN Abdülkadir, “Lale Devri”, **DİA**, C.27, İstanbul 2003, s. 81-84.
- ÖZCAN Abdülkadir, “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa”, **DİA**, C.29, İstanbul 2004, s. 246-249.
- ÖZCAN Abdülkadir, “Pasarofça Antlaşması”, **DİA**, C.34, İstanbul 2007, s. 177-181.
- ÖZTUNA Yılmaz, **Osmanlı Devleti Tarihi**, Faisal Finans Kurumu Yay, İstanbul 1986.
- PALA İskender, “Lale Devri”, **DİA**, C.27, İstanbul 2003, s. 84-85.
- PIRİŞ Şaban, **Kur’anı Kerim Türkçe Anlamı**, Okyanus Kitabevi, Kayseri 2013.
- SAK İzzet, “Osmanlı Toplumunda Namzedin (Nişanın) Bozulması Ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Ait Konya Şer’iye Sicillerine Göre)”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.16, Konya 2006, s. 193-523.
- SAK İzzet, **37 Numaralı Konya Şer’iye Sicili**, Konya Ticaret Odası Yay, Konya 2010.
- SAYDAM Abdullah, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, Kitabevi Yay, İstanbul 2014.
- SEVİCİ Hatice, **54 Numaralı Konya Şer’iye sicili’nin (1-190) Değerlendirme Ve Transkripsiyon**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011.
- SİNANOĞLU Mustafa, “Küfür”, **DİA**, C.26, İstanbul 2002, s. 533-536.
- SÜMER Faruk, “Selçuklular”, **DİA**, C.36, İstanbul 2009, s. 380-84.
- SÜMER Faruk, ”Karamanoğulları”, **DİA**, C.24, İstanbul 2001, s. 454-460.
- ŞAHİN Hasan, **Nikâhta Rıza Ve Cebir** ,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- ŞEN Murat, “Osmanlı Hukukunun Yapısı”, **Osmanlı**, C.VI, Yeni Türkiye Yay, İstanbul 2000, s. 327-337.
- ŞİMŞEK Eyyup, “Şeri’iye Sicillerine Göre 18.Yüzyılın Başlarında Trabzon’da Yaralama ve Cinayet Vakaları”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S.15, Güz 2013, s.9-26.
- TABAKOĞLU Ahmet, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, T.C. Ülke Yay, C.I, Ankara 1992.

TAŞ Yasin, “Urfa Şer’iyye Sicilleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı XVIII, Haziran 2014, s. 453-472.

TAYŞİ Mehmet Serhan, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, **DİA**, C.12, İstanbul 1995, s. 527-528.

TOK Özen, “Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal bilimle Enstitüsü Dergisi**, S.15, 2005, s. 155-173.

TOK Özen, “Kayseri Kadı Sicillerindeki Yaralanma Ve Ölüm Vakalarıyla İlgili Keşif Raporları (1650-1660)”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.22, 2007, s. 327-347.

TOK Özen, “Osmanlı Döneminde Hekim-Hasta İlişkileri (Kadı Sicillerine Göre XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)”, **Turkish Studies**, S.3, 2008, s. 788-805.

TUNCEL Metin, “Konya”, **DİA**, C.26, İstanbul 2001, s. 187-189.

TURAN Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.

TÜRKDOĞAN Orhan, “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C.I, Ülke Yay, Ankara 1992.

TÜZÜNEZER Özlem, “Türk Ve İslam Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukukî Niteliği Hakkında Bir İnceleme”, **Ankara Barosu Dergisi**, S.1, Ankara 2013, s. 128-148.

UĞUR Yunus, “Şer’iyye Sicilleri”, **DİA**, C.39, İstanbul 2010. s. 8-11.

USLU Rifat, “İslam Hukukunda Suç Ve Ceza Kavramı”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.8, S.37, Nisan 2015, s. 1049-1063.

UZUNÇARŞILI İ.Hakkı, **Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı**, TTK Yay, Ankara 1988.

UZUNÇARŞILI İ.Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, TTK Yay, Ankara 1994.

UZUNÇARŞILI İ.Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.III/II, TTK Yay, Ankara 2011.

UZUNÇARŞILI İ.Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.IV/I, TTK Yay, Ankara 2011,

ÜÇOK Coşkun, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler”, **AÜHFD**, C.3, S.1, İstanbul 1946, s. 125-146.

YAKUT Esra, “Tanzimat Dönem’inden Önce Osmanlı Hukuku’nda Evlilik Dışı İlişkilere Verilen Cezalar”, **Kebikeç**, S.31, 2011, s. 261-274.

YAKUT Esra, “Tanzimat Dönemi’ne Kadar Osmanlı Hukuku’nda Ta’zir Gerektiren ve Cezalar “, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, S.2, Güz 2006, s. 25-40.

YEL Ali Murat, KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “Mahalle”, **DİA**, C.27, İstanbul 2003, s. 323-326.

YÜKSEK Ali, “İslam Aile Hukukunda Boşanma Yetkisi Ve Kadının Boşanması”, **Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.7, S.32, s.340-354.